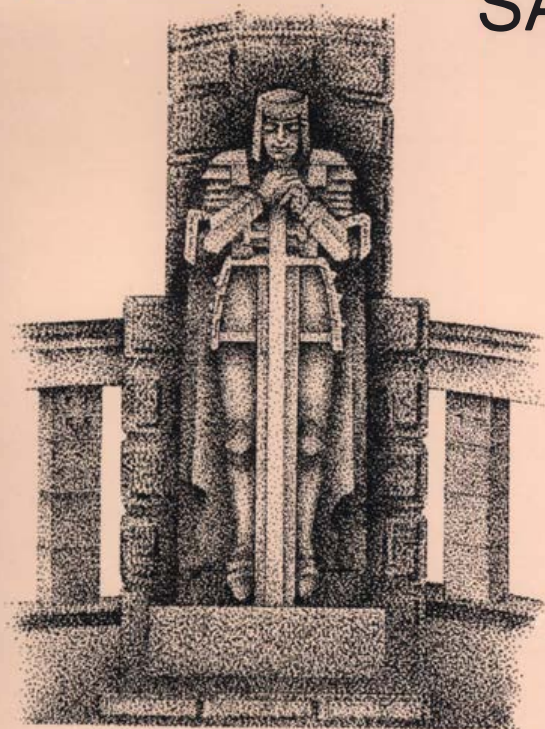

Katolickie Stowarzyszenie
„Civitas Christiana”
Oddział w Nowym Sączu

ISSN 1232-5910

ALMANACH SĄDECKI

R. XIV
NR 3/4 (52/53)

Katolickie Stowarzyszenie
„Civitas Christiana”
Oddział w Nowym Sączu

ALMANACH SĄDECKI

R. XIV NR 3/4 (52/53)

Sądecka Biblioteka Publiczna

REGION

Nowy Sącz 2005

Almanach Sądecki (kwartalnik)
Wydawnictwo Katolickiego Stowarzyszenia
„Civitas Christiana” w Nowym Sączu
33–300 Nowy Sącz
ul. Ks. Kard. Stefana Wyszyńskiego 3
tel. (018) 443 81 52

94(438)

Redakcja: Leszek Migrala — redaktor naczelny,
Stanisław Korusiewicz, Stanisław Pażucha,
Edward Storch, Robert A. Ślusarek, Zbigniew Wolanin,
Leszek Zakrzewski — sekretarz redakcji

Projekt okładki: Barbara Magierowa

Skład
komputerowy: Biker Studio Graficzne
Nowy Sącz, tel. (018) 449 08 20

Druk: Drukarnia „BAAD” Sp. z o.o.
Nowy Sącz, ul. Gwardyjska 38, tel. (018) 444 33 44

Akc.....200....

SĄDECCY DOBRODZIEJE ORAZ CZYNSZOWNICY KLASZTORU I KOŚCIOŁA OO. KARMELITÓW NA PIASKU W KRAKOWIE NA PRZEŁOMIE XVII I XVIII WIEKU

Problematyka związków szlachty sądeckiej z krakowskim klasztorem oo. Karmelitów na Piasku należy do ciekawych kart w historii Sądeczyny, podkreślając związki naszego regionu z Krakowem. Klasztor oo. Karmelitów na Piasku wraz z kościołem Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny został ufundowany w 1397 r. przez świętą Jadwigę królową Polski i jej męża Władysława Jagiełłę. Budowla była kilkakrotnie przebudowywana, przy czym zasadnicze zmiany architektoniczne nastąpiły po potopie szwedzkim, gdy zrujnowany kościół i klasztor odbudowano w stylu barokowym.

Świątynia karmelitów zyskała sławę dzięki wizerunkowi Matki Boskiej z Dzieciątkiem namalowanemu przez nieznanego artystę na zewnętrznej ścianie kościoła w XV w. Wizerunek ten zasłynął licznymi cudami. Uwieczniona na nim Matka Boża zyskała nazwę Madonny Piaskowej. Do rozwoju kultu obrazu przyczyniła się królowa Bona, który to kult w szybkim tempie objął prawie całą Polskę i Litwę.

Po najeździe szwedzkim klasztor i kościół ponownie konsekrowano w 1679 r. Nadal jednak konieczne były nakłady, które pozwoliłyby klasztorowi odzyskać dawną świątynność¹. Szlachta ziemi krakowskiej, w tym też regionu sądeckiego, starła się wspierać sanktuarium karmelitów. Pod rokiem 1691 w jednej z ksiąg klasztornych występuje Stanisław Chwalibóg z Janowic,

który przeznaczył na klasztor 1000 fl. zabezpieczone na wsi Kąty². Drugim z kolei donatorem jest występujący pod rokiem 1693 r. Mikołaj z Zakliczyna Jordan, który będący czynszownikiem zakonu po wpłaceniu pierwszej raty w wysokości 560 fl., zabezpieczył sumę 8000 fl. na wsiach Grabie Wielkie w powiecie sądeckim oraz Polanka w księstwie zatorskim³.

Szlachta sądecka występująca w księgach czynszowych i donacji zakonu oo. Karmelitów na Piasku na przełomie XVII i XVIII w.

Szlachcic	Ile razy się pojawia	Suma opłat, czynszów i donacji	Inne
Marek Bułakowski	1	3000 fl.	
Stanisław Chwalibog	2	2000 fl.	z Janowic
Stanisław Czarniecki	1	3000 fl.	
Franciszek Dembiński	1	150 fl.	kasztelan sądecki
Franciszek Jordan	1	30000 fl.	kasztelan wojnicki
Michał Jordan	2	19000 fl.	starosta dobczycki
Mikołaj Jordan	1	8000 fl.	
Jan Lipski i Katarzyna Sapieżanka	1	6300 fl.	starosta i starościna sądecka

W kolejnym dokumencie, tzw. terminacie czynszowników konwentu, pojawia się pod rokiem 1695 następny z Jordanów: Michał, starosta dobczycki, który w latach 1700–1706 spłacał sumę 12 000 zł. zapisaną na wsiach Mogilany i Wołoszany, a następnie 4000 fl. w latach 1700–1707 r.⁴, obciążone z powodu donacji dokonanej w 1689 r.⁵ Po nim figuruje Franciszek Jordan, kasztelan wojnicki, którego zapis czynszowy wobec zakonu ze wsi Nieszkowska Wola sięga aż 30 000 fl.⁶ Dalej zaś Stanisław Czarniecki, który jako sukcesor niejakiego Władysława Starza z Białaczoza, dziedziczy wobec klasztoru obciążenie sięgające blisko 3000 fl.⁷

Oprócz wyżej wymienionych, karty rękopisów karmelickich w Krakowie wzmiankują dalsze jeszcze osoby. W grupie tej znajdujemy starościny sądecką Katarzynę Sapieżankę oraz starostę Jana Lipskiego⁸, którzy swoje

zobowiązania wobec zakonu na kwotę 6300 fl. zabezpieczyli na wsi Bozczów, leżącej w ziemi sądeckiej, będącej przysiółkiem wsi Zabrzeż. A także Marka Bułakowskiego, cześnika kijowskiego, posiadacza Łososiny Dolnej⁹ oraz Jana Jordana, który na wsi Mogilany zapisał 12 000 zł wyptacane do 1698 r., powiększone o donację w wysokości 1000 fl.¹⁰ Niewielką sumę czynszową 150 fl. wymienia źródło przy osobie kasztelana sądeckiego Franciszka Dembińskiego¹¹.

Niektórzy z donatorów pojawiają się w zapiskach buchalteryjnych częściej aniżeli jeden raz. Uwaga ta dotyczy Michała Jordana, a także Stanisława Chwaliboga¹² zadłużonego wobec konwentu po raz drugi na wsi Kąty na sumę 1000 fl. płaconych w ratach do 1701 r.¹³

¹ Do ważniejszych opracowań dotyczących historii konwentu oo. Karmelitów należą: J. Bieniarzówna, A. T. Piotrowski, *Sanktuarium maryjne w kościele OO. Karmelitów na Piasku w Krakowie. Dzieje kultu i kaplicy*, Kraków 1983; J. Chodyński, *Wiadomości historyczne o fundacji klasztorów zakonu karmelitańskiego*, Lwów 1846; R. Kaczkowski, *Historia o kościele oo. Karmelitów na Piasku, Kraków 1873*; T. M. Trajdos, *Fundacja klasztoru Karmelitów Trzewickich na Piasku w Krakowie*, „Nasza Przyszłość”, t. CX, 1983; W. Włodarczyk, *Kościół Karmelitów na Piasku*, „Rocznik Krakowski”, t. XXXVI, z. 2–3, 1963.

² Archiwum oo. Karmelitów na Piasku w Krakowie (dalej: AKKr.) 661/73, s. 188. Wieś Kąty w powiecie sądeckim.

³ Tamże, s. 197. Grabie Wielkie w powiecie sądeckim.

⁴ AKKr. 662/457. s. 1v.

⁵ AKKr. 661/73, s. 187.

⁶ AKKr. 662/457, s. 1.

⁷ AKKr. 662/457, s. 7.

⁸ Jego postać opisała M. Marcinowska, *Lubomirscy — starostowie sądecki (XVI–XVIII w.)*, „Rocznik Sądecki”, t. XXVII, s. 43–44.

⁹ AKKr. 662/457, s. 11.

¹⁰ AKKr. 662/457, s. 23.

¹¹ AKKr. 662/457; s. 33. Był kasztelanem sądeckim w latach 1697–1707, wcześniej w 1690 r. miecznik krakowski, od 1699 starosta wolbromski, od 1707 kasztelan wojnicki, zm. 1727 r., S. Cynarski, A. Falińska-Gradowska, *Szlachta urzędnicza w Nowym Sączu w: Dzieje Miasta Nowego Sącza*, t. I, Warszawa–Kraków 1994, s. 773–774.

¹² AKKr. 662/457, s. 139–140.

¹³ AKKr. 662/457, s. 142.

MALARSKIE NAWIĄZANIA I KOPIE GOTYCKIEJ RZEŻBY MADONNY Z KRUŻLOWEJ

Rzeźba Madonny z Kruźlowej to jedno z najbardziej znanych i urodziwych wyobrażeń Matki Boskiej. Tadeusz Dobrowolski: „Ta drewniana Madonna, zniewalająca wyjątkowym wdziękiem (...) należy do wybitniejszych dzieł środkowoeuropejskiej rzeźby gotyckiej”¹. Marian Kornecki: „Madonna z Kruźlowej dzięki swej wysokiej wartości artystycznej oraz finezji formy i opracowania stała się bez mała reprezentantką polskiej sztuki średniowiecznej, uznaną w kraju i za granicą”².

Podobnie o kruźlowskiej figurze wypowiada się większość historyków sztuki. Nie może więc dziwić, że na przestrzeni lat artyści bardzo chętnie nawiązywali w swej twórczości do Madonny. Stało się to po słynnym odkryciu rzeźby w 1889 r., a w zasadzie po przejściu jej dziesięć lat później przez Muzeum Narodowe w Krakowie.

Kopiowanie dzieł sztuki sakralnej wiązało się z ich cudownością i czcią. Jeśli rzeźba lub obraz cieszyły się kultem, pojawiali się zleceniodawcy, którzy pragnęli posiadać kopię świętego dzieła. Taka kopia stawała się dla nich relikwią równą oryginałowi.

Madonna z Kruźlowej zawsze cieszyła się czcią, lecz zasięg tego kultu nie przekraczał granic lokalnego środowiska³. Kopie tej rzeźby oraz liczne nawiązania w plastyce i literaturze nie są powodowane cudownością figury, lecz wypływają z czysto estetycznego powodu: Madonna jest podziwiana za swe piękno.

Celem niniejszego szkicu jest przedstawienie najważniejszych nawiązań malarskich oraz kopii rzeźby Madonny. Nie sposób ukazać ich tutaj wszystkich. Omówione zostaną te, które zasługują na baczniejszą uwagę z racji swoich walorów artystycznych bądź wpisały się w historię oryginału rzeźby.

Nawiązania malarskie i graficzne

Mieć dwadzieścia lat i odkryć reprezentacyjną rzeźbę polskiego średniowiecza, to albo szczęśliwy traf, albo przebłysk geniuszu. A może jedno i drugie? 13 sierpnia 1889 r., Stanisław Wyspiański, student drugiego roku Szkoły Sztuk Pięknych w Krakowie, rozpoznał w Krużłowej gotycki posąg Madonny z drewna lipowego i „zorientował się od razu jak wartościowym dziełem jest ta figura, ukryta w skromnym wiejskim kościółku”¹⁴. Rysował ją w kaplicy i jest to pierwsze graficzne przedstawienie Madonny. Zawiera element, który już nigdy potem nie powtórzy się na żadnym, czy to malarskim, czy rzeźbiarskim wyobrażeniu figury — korony na głowie Matki Boskiej i Dzieciątka. Są one świadectwem, że Madonna cieszyła się w Krużłowej kultem. Widać wyraźnie, że artysta rysował postać Maryi szybką kreską, lecz jego wprawna ręka bez trudu uchwyciła charakterystyczny wyraz jej twarzy oraz rozbawioną buzię małego Jezusa.

Stanisław Wyspiański, Madonna z Krużłowej

Zapewne na prośbę ks. Franciszka Janika, proboszcza Kruż-

lowej w latach 1932–1966, powstał obraz Madonny pędzla profesora Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie Józefa Edwarda Dutkiewicza. Ksiądz Franciszek Janik darzył rzeźbę Madonny wielką admiracją. W czasie II wojny światowej powierzył profesorowi Dutkiewiczowi wykonanie wielu malowideł w krużłowskim kościele. Inter arma silent Musae? Nieprawda. Malowidła zdobią między innymi ściany prezbiterium, balustradę i sklepienie chóru muzycznego. Na nim wzrok przykuwa tondo z wyobrażeniem Madonny.

Józef Dutkiewicz doskonale znał rzeźbę z Krużłowej. W 1949 r. wydał książkę *Małopolska rzeźba średniowieczna 1300–1450*, która do

Józef Edward Dutkiewicz, Madonna z Krużłowej, sklepienie chóru muzycznego kościoła w Krużłowej

dzisiaj stanowi dla historyków sztuki fundamentalne źródło wiadomości o gotyckiej snycerze Małopolski. Powiązał w swej publikacji — przedstawionej na Uniwersytecie Jagiellońskim jako rozprawa habilitacyjna — Madonnę z Rajbrotu z Madonną z Kruźlowej, dodając, że są to rzeźby o wyjątkowych zaletach duchowych i technicznych⁵. Dokonał ważkich z punktu widzenia historii sztuki badań figury kruźlowskiej, przeprowadził m.in. jej analizę porównawczą oraz datację. Są to sprawy wykraczające poza tematykę niniejszej publikacji, dlatego ad rem.

Tondo o średnicy 110 cm zajmuje centralną część sklepienia chóru. Postaci Maryi i Jezusa malowane są linearnie, bez próby pokuszenia się o światłocień. Artysta doskonale uchwycił „S” — kształtny układ ciała Madonny oraz jej proporcje. Zaskakuje jednak seledynowa kolorystyka płaszcza Matki Bożej, w oryginale rzeźby złotego. Nie sposób ustalić na podstawie jakiej fotografii czy też reprodukcji Madonny prof. Dutkiewicz tworzył swoją kompozycję. Snadź widzieć w niej należy raczej stylizację niż wierne odwzorowanie kruźlowskiej figury. Z polichromią oryginału Madonny sprawa jest nieco skomplikowana. Rzeźba była w ciągu lat wielokrotnie malowana i dzisiaj trzeba raczej mówić o jej rekonstruowanej a nie oryginalnej polichromii.

Tło kompozycji Dutkiewicza wypełnia intensywnie czerwony kolor, na nim po prawej i lewej stronie figury biegnie łaciński napis: SANCTA MARIA CRUŻLOVIENSIS ORA PRO NOBIS.

Trochę dziwi, że na Dutkiewiczowskim wyobrażeniu Madonny jej oczy i brwi przybrały formę wybitnie skośnych przez co uroda Matki Bożej stała się urodą stricte azjatycką. Zdziwienie ustępuje po uważniejszym przyjrzeniu się oryginałowi rzeźby. Wycięte w migdał oczy Madonny oraz biegnące nad nimi linie brwiowe nasunęły już wielu badaczom skojarzenia z orientalnymi cechami⁶. Czy zatem miał więc rację autor popularnej publikacji na temat sztuki polskiej, zestawiając Madonnę z Kruźlowej z grafiką japońską?⁷

Subtelnym i bardzo szlachetnym obrazem uczciła kruźlowską Madonnę A. Schuster, konserwator dzieł sztuki w Muzeum Narodowym w Sukiennicach. Dzieło obstałowała w podzięce za przeżycie II wojny światowej rodzina Marii i Zbigniewa Skolickich. Pani Maria wywodziła się z Grybowa, jej ojciec był w tej miejscowości wziętym lekarzem, a brat zginął w obozie koncentracyjnym w Mathausen.

Malowany na drewnie jodłowym (?) obraz ma kształt wertykalnego prostokąta o wymiarach 1,30 m na 0,72 m, wzmocnionego na odwrociu

dwoma szpongami. Wydaje się, że pani Schuster malowała go z oryginału rzeźby, miała do niego bezpośredni dostęp; pracowała w Sukiennicach, gdzie przebywała Madonna. Niestety, mimo niedługiego czasu, jaki minął od powstania wizerunku, trudno dziś ustalić wiele faktów związanych z tym najświetniejszym malarskim wyobrażeniem Madonny⁸.

Jest natomiast pewne, że artystka wykonała swe dzieło w 1945 r., świadczą o tym malowane u dołu wizerunku rzymskie cyfry MCMXLV. Pod nimi znajduje się monogram malarki, kompozycja liter A i S. Cokół, na którym stoi Madonna, zdobi napis: „Fund. M. i Z. Skoliccy”. Wokół figury, po prawej i lewej stronie, biegnie taciński napis, nie pozbawiony jednak błędu: „SANTA MARIA DOMINA KRUŻLOVIAE ORA PRO NOBIS PECATORIBUS”.

A. Schuster, *Madonna z Kuźlowej, obraz na desce, 1945 r.*

Sprawne pociągnięcia pędzla zdradzają biegłość artystycznego warsztatu. W zakończonej półokrągłym zwieńczeniu niszy stoi postać Madonny. Kunsztownie została oddana jej twarz. Ma w sobie coś z uroku oryginału rzeźby, coś niedefiniowalnego, co sprawia, że różni się od większości malarskich wyobrażeń figury. Głowę Maryi oraz Dziecięcia otacza złoty nimbus, rzecz rzadko spotykana wśród rozlicznych kopii Madonny. Uwagę zwraca wykonanie draperii. Jej kaskadowe sploty zostały odwzorowane z największą starannością.

Ciekawym wydaje się fakt, że obraz fundowany przez państwa Skolickich idealnie pasował do bocznego ołtarza w krużłowskim kościółku. Uzasadnionym wydaje się przypuszczenie, że było to jego pierwotne miejsce przeznaczenia. Ówczesny proboszcz ks. Franciszek Janik utrzymywał bardzo dobre kontakty z rodziną Skolickich, a jako że

był zafascynowany Madonną, mógł zasugerować Skolickim właśnie takie umiejscowienie obstalowanego dzieła. Przez 18 lat zastępowało ono krużłowianom oryginał rzeźby. W 1963 r. rolę tę przejęła wykonana w warsztacie Mieczysława Stobierskiego drewniana kopia Madonny. Zajęła ona miejsce obrazu pani Schuster, który od tej pory eksponowany był na jednej ze ścian pod wieżą kościelną. Dzisiaj obraz zdobi dolną część nowej świątyni w Krużlowej. Jego stan zachowania budzi jednak pewne zastrzeżenia. Szczególnie niepokojąca jest gęsta siatka spękań, które w istotny sposób naruszają fakturę warstwy malarskiej.

Józefa Gładysiewiczówna, nauczycielka pokoleń krużłowian, jest autorką akwareli przedstawiającej twarz, a dokładnie tors Madonny ujęty w pozycji trzy czwarte. Akwarela powstała jako prezent imieninowy dla proboszcza Krużlowej ks. Romana Wanatowicza i poza nienagannym odwzorowaniem detalu — głowy Maryi — (zapewne z reprodukcji) odznacza się żywym walorem kolorystycznym. Wizerunek jest dziś własnością bratanicy proboszcza, Marii Wanatowicz-Kłusek, i stanowi ważne świadectwo żywego zainteresowania rzeźbą Madonny. W Krużlowej nie ma chyba domu, w którym brakowałoby obrazu, reprodukcji bądź fragmentarycznej, najczęściej gipsowej kopii Madonny. To znak religijnego przywiązania do figury, która rozstawiła wieś na całym świecie.

Wiele malarskich nawiązań i portretów Madonny można odnaleźć w Internecie. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na obraz, którego fotografia zdobi jedną z internetowych stron poświęconych współczesnej sztuce⁹. Próby ustalenia personaliów jego twórcy nie przyniosły rezultatu. Przypuszczalnie inspiracją do powstania tego dzieła był znany wiersz Jerzego Harasymowicza pt. *Madonna z Krużlowej*. Utwór ten

**Józefa Gładysiewiczówna,
Madonna z Krużlowej**

zawiera pytanie, dlaczego rzeźba zdobi dziś muzealną salę, a nie ma jej w Krużlowej? Dlaczego nocami chodzi po krakowskich komnatach, miast przechadzać się wiejskimi pagórkami? Taką rzeczywistość przedstawia wspomniany obraz. Zadumaną nad swym losem Madonnę widzimy w mu-

***Madonna z Krużlowej,
autor nieznany***

zealnej sali. Trzyma na swym ręku Jezusa i zbiera kwiaty. Jeden z nich podarowała swemu uśmiechniętemu Synkowi. W dali palą się świece, budujące atmosferę tajemniczości, a tło kompozycji stanowią witraże z wyobrażeniem skrzydlatych aniołów. Wokół panuje nastrój liryzmu, potęgujący tęsknotę Madonny za swoją wioską.

Istnieje znacznie więcej malarzkich wyobrażeń Madonny. Są wśród nich takie, które w pośredni bądź bezpośredni sposób nawiązują do rzeźby. Wedle mniemania autora zostały przedstawione najważniejsze z nich oraz jemu znane.

Kopie i wyobrażenia snycerskie

Pierwszą kopię rzeźby Madonny z Krużlowej zawdzięczać należy ks. Stanisławowi Dziedzicowi. Tą fundacją chciał uczcić wraz z parafianami czterdziestolecie kapłaństwa swego proboszcza, ks. kanonika Franciszka Janika¹⁰. „Z pełnym uznaniem dla Jego nieprzemijających zasług, w synowskim uznaniu dla Jego wszechstronnej pracy, pragnąc dać wyraz swojej wdzięczności, głębokiej czci i dziecięcego oddania dla swego Pasterza i opiekuna — wszyscy parafianie krużłowscy z ogólnym aplauzem ufundowali wierną kopię Madonny z Krużlowej”¹¹.

Rzeźbę obstalowano w pracowni Mieczysława Stobierskiego w Krakowie. Wykonał ją artysta snycerz Antoni Bieszczad, złocił zaś niejaki p. Kurdziel. Zachował się jednak przekaz mówiący, że poztłoczenia polichromii dokonał najlepszy w owym czasie złotnik krakowski, p. Obrzut pochodzący z Siotkowej. Jest to artystycznie najlepsza kopia Madonny, wszystkie późniejsze nie odbiegają od niej warsztatowo, lecz

w detalach ustępują jej klasą. Rzeźba zyskała przydomek „wiernej kopii” i to określenie stanowi dla niej najlepszą rekomendację. Wykonana została w drewnie lipowym z zachowaniem rozmiarów oryginału.

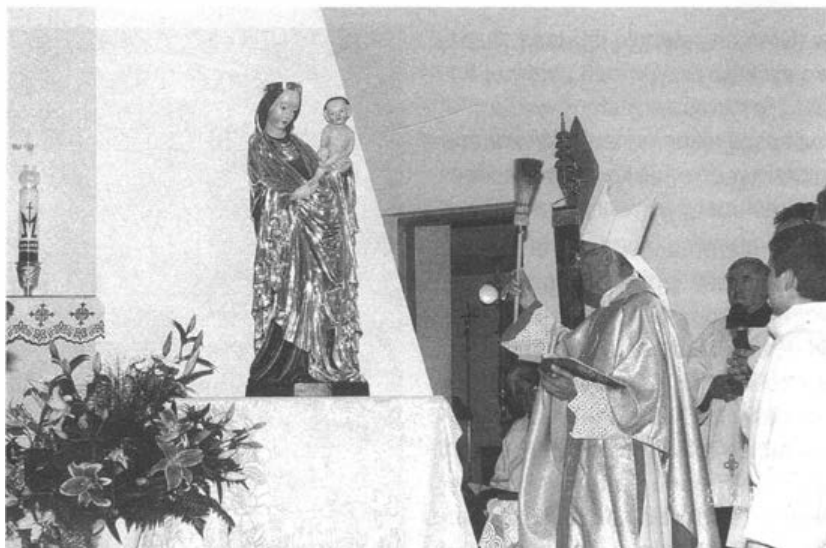
W sierpniu 1963 r. odbyła się uroczystość poświęcenia i przekazania kopii Madonny jubilatowi ks. Franciszkowi Janikowi. Umieszczono ją w bocznym ołtarzu głównej nawy kościoła. Po latach rozłąki krużłowianie znów mogli cieszyć się obecnością swej najlepszej Matki. Tę radość zakłóciła w grudniu 2000 r. kradzież Madonny oraz innych zabytków sztuki z krużłowskiego kościoła. Sprawców napadu nie wykryto do dziś, a po Madonnie i cennych zabytkach ślad zaginął.

Rzeźba Mieczysława Stobierskiego

Inicjatorem powstania drugiej kopii Madonny dla kościoła w Krużłowej był ks. Kazimierz Stępień — proboszcz parafii. Myśl ta zrodziła się spontanicznie, zaraz po kradzieży poprzedniej kopii. W okolicznościowej kronice czytamy: „Czy Krużłowa mogła nie mieć wizerunku Matki Bożej, do której modliły się całe pokolenia parafian? Ksiądz prałat Kazimierz Stępień zwrócił się więc do pana Jacka Stobierskiego, syna Mieczysława, twórcy skradzionej rzeźby. Uzyskał od niego model kopii niezbędny do wykonania następnej, a nieżyjąca dziś matka pana Jacka pochodząca z sąsiedniej Starej Wsi ofiarowała złoto do złocenia rzeźby. Snycerskiego zadania podjął się Jan Wątor z Pcimia, kiedyś pracownik warsztatu Mieczysława Stobierskiego. Pan Wątor dał się poznać jako twórca kopii rzeźby Madonny z Krużłowej na zamówienie księdza proboszcza ze Złotej”¹².

Uroczystego poświęcenia figury dokonał 6 sierpnia 2002 r. ks. infułat Bolesław Kumor. Zdobi ona boczną nawę nowego kościoła w Krużłowej. Brak tej rzeźbie patyny czasu, jest to jednak mankament, który z biegiem lat straci na aktualności.

Poświęcenie nowej kopii Madonny

Geneza kolejnej kopii Madonny z Krużlowej ma ścisły związek z papieżem Janem Pawłem II. W dowód wdzięczności za odwiedzenie Sądeczyny w 1999 r. i kanonizację błogostawionej Kingi mieszkańcy wraz z władzami Grybowa ufundowali dla papieża kopię Madonny.

Autorem tej rzeźby jest nieżyjący już sądeczanin, uczeń Ksawerego Dunikowskiego, Mieczysław Bogaczyk¹³. Powstawała od kwietnia do sierpnia 1999 r. Do jej odwzorowania służyła wypożyczona z Krużlowej kopia Madonny, ta którą ufundowano dla księdza Franciszka Janika. Mieczysław Bogaczyk tworzył więc kopię z kopii. Wykonanie polichromii rzeźby powierzono Bernardowi Wójcikowi z Nowego Sącza.

„26 listopada 1999 r. kopia została przywieziona do Urzędu Gminy w Grybowie, gdzie stała do 5 listopada 2001 r. czekając na wyjazd do Rzymu”¹⁴. Dwa dni później wręczono dar Ojcu Świętemu. Później papież podarował krużłowską Madonnę swemu przyjacielowi o. Janowi Górze, inicjatorowi spotkań młodzieży w Lednicy. Dzisiaj rzeźba znajduje się w Poznaniu, w klasztorze ojców dominikanów, by w przyszłości zamieszkać w kaplicy na Polach Lednickich¹⁵.

Snycerskich kopii Madonny z Krużlowej jest znacznie więcej. Z warsztatu Mieczysława Stobierskiego wyszło ich co najmniej kilka. Jedna z nich

zdobi gabinet rektora Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie, ale starsi księża pamiętają, gdy stała jeszcze w kaplicy seminaryjnej. Inna jest w posiadaniu księdza proboszcza w Złotej. W niedawno powstałym Centrum Szkoleniowo–Rekolekcyjnym Diecezji Tarnowskiej ARKA w Gródku n/Dunajcem również znajduje się kopia Madonny. Trudno wyszukać i wylizczyć je wszystkie. Warto wszak w tym miejscu wspomnieć jeszcze o kopiach krużłowskiej rzeźby znajdujących się w przydrożnych kapliczkach. Są to zazwyczaj gipsowe odlewy. W *Schematyzmie Diecezji Tarnowskiej* 1983 r. poświęconemu kapliczkom, figurom i krzyżom przydrożnym diecezji można przeczytać, że kopie Madonny znajdują się w Ciężkowicach, Sękowej, Starej Wsi k. Krużłowej oraz w Białym Borze w dekanacie mieleckim¹⁶.

Gotycka rzeźba Madonny z Krużłowej doczekała się naukowego opracowania¹⁷ i bardzo licznych wzmianek w fachowej literaturze. Problematyka dotycząca jej kopii oraz nawiązań malarskich nie była dotąd szerzej podejmowana, stąd niniejszy szkic. Autor zdaje sobie sprawę z subiektywnego doboru prezentowanych dzieł sztuki. Dają one jednak wyobrażenie o sile oddziaływania krużłowskiej rzeźby na dawną i współczesną plastykę. Rów-

nie ciekawym zagadnieniem wydaje się być analiza utworów literackich poświęconych Madonnie, lecz to już zadanie dla literaturoznawców¹⁸.

- ¹ T. Dobrowolski, *Sztuka Krakowa*, Kraków 1978, s. 142.
- ² T. Chrzanowski, M. Kornecki, *Sztuka Ziemi Krakowskiej*, Kraków 1982, s. 116.
- ³ Niektórzy badacze sugerują, że działające w Krużlowej na przełomie XIV i XV w. Bractwo Księży zwane „San(cti) Spiritus Decanatus Boboviensis Presbiterorum” lub „Fraternitas Plebanorum circa fluvium Biała consistentium” obrało sobie za kultową figurę Madonnę. Uznając tą tezę, trzeba byłoby przyjąć, że rzeźba Madonny powstała dla Krużlowej, a to pozostaje w sprzeczności z ustaleniami historyków sztuki, którzy twierdzą że figura trafiła do Krużlowej z Krakowa w okresie rugów zabytków średniowiecznych ze świątyni krakowskich w XVII w. Por. J. Dębicki, *Główne nurty artystyczne w małopolskiej rzeźbie stylu międzynarodowego*, w: *Sztuka około 1400*, t. 1, Warszawa 1996, s. 238–241.
- ⁴ J. Důřr, *Wędrowka wakacyjna Wyspiańskiego i Mehoffera. Nieznane rysunki i niepublikowane korespondencje Wyspiańskiego z roku 1889*, „Kurier Literacko–Naukowy”, 1936, nr 40.
- ⁵ J. E. Dutkiewicz, *Małopolska rzeźba średniowieczna 1300–1450*, Kraków 1949, s. 31.
- ⁶ T. Chrzanowski, M. Kornecki, dz. cyt., tamże.
- ⁷ M. Muciek, *Madonna z Krużlowej — jedno z najpiękniejszych dzieł polskiego średniowiecza*, praca magisterska pisana pod kierunkiem doc. dr hab. Wojciecha Kubiczka, Kraków 1988, s. 49.
- ⁸ Pomocą mógłby tutaj być kontakt z córką autorki obrazu Małgorzatą Schuster–Gawłowską. Niestety, mimo starań nie udało się go nawiązać i nie wiadomo czy p. Schuster rzeczywiście malowała obraz z oryginału rzeźby, w jaki sposób obraz trafił do kościoła w Krużlowej i czy od początku był malowany z takim przeznaczeniem.
- ⁹ www.zapiecek.com.pl, 18 lipca 2005 r.
- ¹⁰ Zob. *Opera Omnia Pięknej Madonny z Krużlowej* — księga założona przed poświęceniem drugiej kopii rzeźby Madonny dla kościoła parafialnego w Krużlowej, (autorzy: M. Wanatowicz–Ktusek i W. Sapalski), Archiwum Parafialne w Krużlowej.
- ¹¹ Ks. R. Wanatowicz, Akt fundacyjny kopii przestawnej Madonny Krużłowskiej, rękopis, Archiwum Parafialne w Krużlowej.
- ¹² *Opera Omnia*, dz. cyt.
- ¹³ M. T. Maszczak, *Mieczysław Bogaczyk (1911–2003)*, „Rocznik Sądecki”, t. XXXIII, Nowy Sącz 2005, s. 439–442.
- ¹⁴ *Opera Omnia*, dz. cyt.
- ¹⁵ Tamże.
- ¹⁶ *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej, Kapliczki, figury i krzyże przydrożne na terenie Diecezji Tarnowskiej*, ks. J. Rzepa (red.), Tarnów 1983, s. 754. Por. także s. 52. 187, 210, 348.
- ¹⁷ M. Muciek, dz. cyt.
- ¹⁸ Z ważniejszych utworów poetyckich poświęconych Madonnie, bądź do niej nawiązujących, wymienić należy wiersze: Jerzego Harasymowicza *Madonna z Krużlowej*, Jana Zycha *** (*Brzoskwinia buduje twierdzę...*), Jerzego Zagórskiego *Piękno* oraz dwa utwory ks. Jerzego Banaśkiewicza z tomu jego poezji *Zapisane liryką*.

CMENTARZ WOJSKOWY 350 — KWATERA ZACHODNIA (A) CZ. 1

I. Tytułem wstępu

Prezentowany poniżej artykuł jest próbą ukazania historii kwatery wojskowej z czasów I wojny światowej usytuowanej na cmentarzu komunalnym w Nowym Sączu. Obiekt ten, noszący oficjalną nazwę Cmentarz Wojskowy nr 350, pierwotnie składał się z trzech odrębnych części: kwatery zachodniej, obecnie najlepiej zachowanej, dla której przyjęto oznaczenie nr 350a, kwatery wschodniej nr 350b i kwatery południowej nr 350c.

Dwa ostatnie założenia praktycznie już nie istnieją. Po pierwszym pozostał jeden duży żeliwny krzyż (typ niemiecki), stojący w pobliżu pomnika Żołnierzy Września 1939 r. O drugim przypomina jedynie pomnik z piaskowca, trójkątnie zwieńczony, z wykutymi po stronie przedniej i tylnej krzyżami maltańskimi.

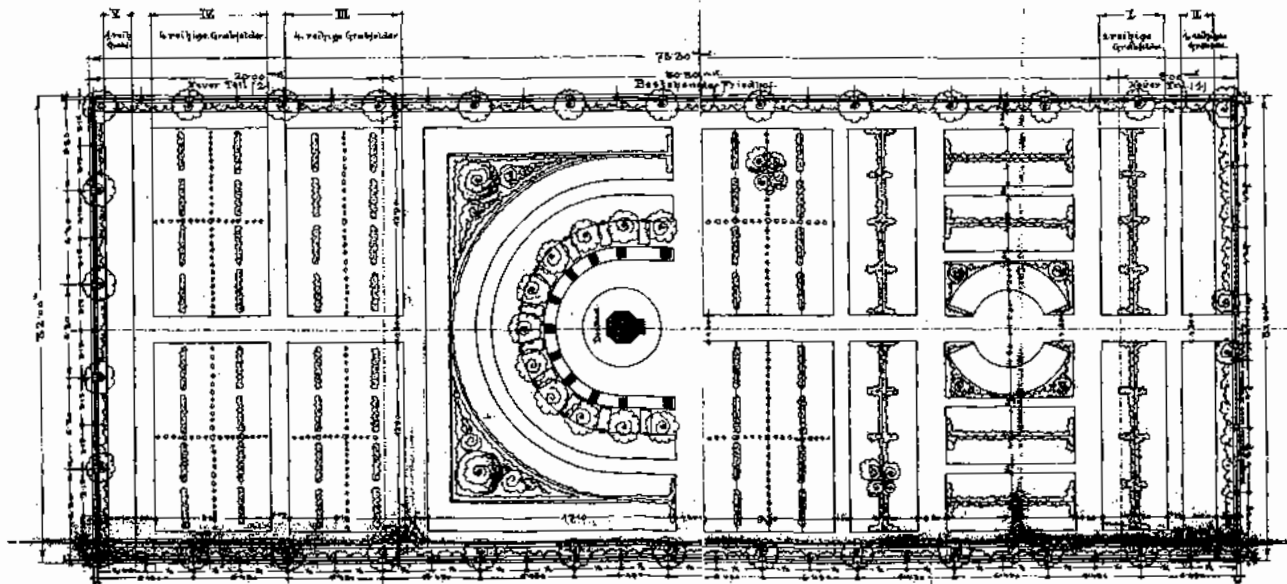
Prezentowana kwatera 350a, okaleczona w ciągu minionych lat nie do końca przemyślanymi działaniami, jest niemyym świadkiem wydarzeń związanych z okropnościami wojny. To ona kryje prochy zmarłych żołnierzy w sądeckich szpitalach, uczestników zarówno operacji limanowsko-łapanowskiej, jak i bitwy gorlickiej.

Należy dodać, że wojskowych lazaretów w Nowym Sączu w różnych okresach wojny było kilkanaście. Znajdowały się one m.in.: w koszarach 32. pułku obrony krajowej, szpitalu miejskim, gmachu I Gimnazjum, w szkołach podstawowych — Adama Mickiewicza, św. Elżbiety, św. Jadwigi i w „Ciuciubabce”.

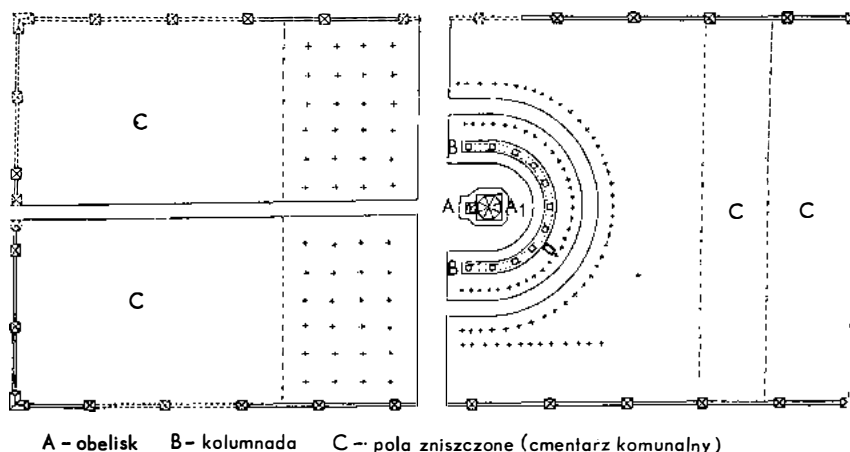
Die 4-5 Gräber sind jeweils in ein Feld zusammenzuziehen und mit einem
Denkmalstein in der Feldmitte zu versehen nach dem
Muster der schon bestehenden Anstaltung.

Die Grabfelder sind in der Aufeinanderfolge der Ziffern I II III IV V nacheinander anzulegen.

GRUNDRISS 1:200.

Plan cmentarza

Plan cmentarza, stan z 14.06.1980 r. Ze zbiorów Oktawiana Dudy

II. Geneza cmentarzy wojennych

Działania wojenne prowadzone w latach 1914–1918 spowodowały śmierć olbrzymiej liczby żołnierzy. Zwłoki frontowców grzebane były z reguły tam gdzie polegli. Z kolei zmarłych w szpitalach grzebano na pobliskich cmentarzach.

W listopadzie 1915 r. austro-węgierskie Ministerstwo Wojny utworzyło dziesięć Oddziałów Grobów Wojennych. W Galicji funkcjonowały one w Krakowie, Przemyślu i Lwowie, podlegając Wojskowej Komendzie Okręgu Korpusu w Krakowie, którego teren działania obejmował część Moraw, Śląsk Cieszyński oraz Galicję Zachodnią po Szczucin, Pilzno, Moderówkę i Ożenną.

Utworzono także podsiedzibę Komendy w Tarnowie. W jej gestii leżało porządkowanie pól bitewnych w okręgach: Nowy Żmigród, Jasto, Gorlice (2), Łuzna, Pilzno, Tarnów, Dąbrowa Tarnowska, Brzesko, Bochnia, Limanowa. Sprawę uporządkowania i upamiętnienia pól bitew powierzono mjr. Rudolfowi Brochowi, który współpracował w tym zakresie z oficerami koncepcyjnymi — kpt. Ludwikiem Brixelem i kpt. Hansem Hauptmannem. Dysponowali oni zespołami specjalistycznymi, z których najliczniejszy był zespół I – Dowództwo Oczyszczania Pobojoisk i zespół II — Grupa Ewidencyjna.

III. Cmentarz wojskowy nr 350a

Cmentarz ten zlokalizowano na terenie X Okręgu Cmentarnego. Powstanie cmentarza wiąże się z faktem zwożenia do Nowego Sącza od początku działań wojennych rannych żołnierzy, spośród których wielu umierało, będąc chowanymi na miejscowym cmentarzu komunalnym. Niestety zachowane księgi cmentarne nie pozwalają jednoznacznie określić, w której części cmentarza komunalnego dokonywano początkowo pochówków żołnierskich. Nie daje odpowiedzi na to pytanie również ewidencja zmarłych, wyszczególniająca podstawowe dane, tj.: nazwisko, imię, jednostkę wojskową, narodowość, uwzględniająca także datę pochówku i pozycję grobu na planie.

Ze względu na ograniczoną przestrzeń grzebalną cmentarza miejskiego, pochowanie dużej liczby zmarłych żołnierzy szybko stało się poważnym problemem. Ucieknięto się zatem do bezceremonialnego sposobu załatwiania spraw, a mianowicie, bez oglądania się na jakiegokolwiek prawo własności, zabrano przylegającą do cmentarza od południowego-zachodu łąkę i tam zaczęto dokonywać pochówków. Czy ówczesny właściciel tego gruntu, jakim było miejscowe probostwo rzymskokatolickie akceptował to posunięcie, to już całkiem inny problem. Jest jednak rzeczą oczywistą, że w tej kwestii strona kościelna nie miała wówczas wiele do powiedzenia¹.

Z pewnością poważną przeszkodą w utworzeniu cmentarza wojskowego była prawie dwumiesięczna okupacja miasta przez wojska rosyjskie (od 19 października do 12 grudnia 1914 r.). O nieokreślonych trudnościach wspomina również wydana w 1918 r. książka Rudolfa Brocha i Hansa Hauptmanna *Die westgalizischen Heldengräber aus den Jahren des Weltkrieges 1914–1915*. Autorzy tej książki nadmieniają o kłopotach z powstaniem cmentarza wojskowego, jednak nie podają na czym owe trudności polegały. Nie mając w tej kwestii jasności, możemy jednak zaryzykować stwierdzenie, że priorytetowym zadaniem była wówczas budowa cmentarza na Jabłońcu k. Limanowej, który skupił początkowo uwagę władz wojskowych. Faktem nie bez znaczenia mogła być również reglamentacja materiałów budowlanych.

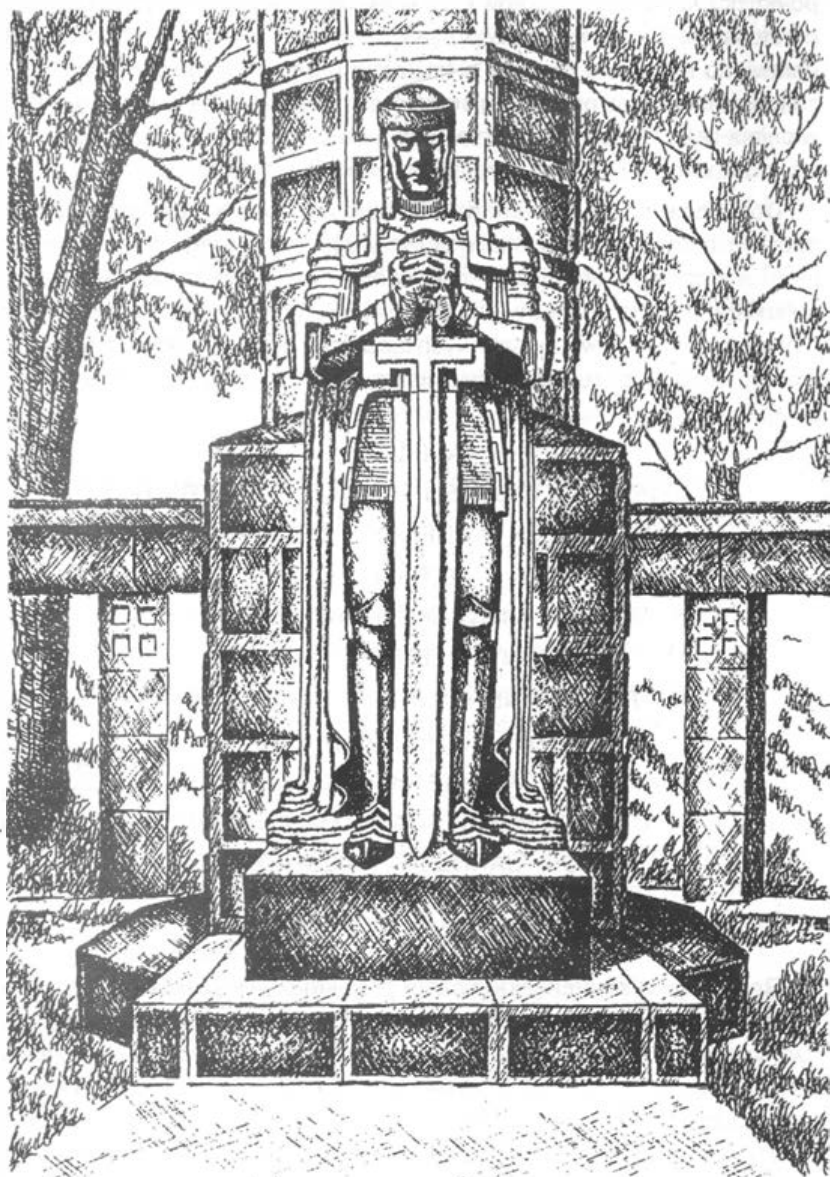
Początkowo zwłoki żołnierzy grzebano na cmentarzu 350a dość przypadkowo. Sytuację zmieniło dopiero wykonanie projektu żołnierskiej nekropolii przez kpt. Gustawa Ludwiga. Zgodnie z planem wydzielono wówczas teren o wymiarach 78,30 x 32 m — z podłużną osią symetrii, będącą zarazem linią kompozycyjną — a następnie usytuowano 10 grobów

pojedynczych oraz 22 zbiorowe: 17 w kształcie większych lub mniejszych prostokątów, 4 w formie łukowej, zaś 1 w kształcie litery C. Na mogiłach ustawiono betonowe obeliski w kształcie graniastostupów z półkolistym zakończeniem oraz niewielkim krzyżykiem na szczycie. Na każdym z nich widniała żeliwna tabliczka pomalowana na czarno, umieszczona z jednej lub z obu stron cokołu, zawierająca informacje o zmarłym².

Dominantę założenia stanowił ośmioboczny obelisk zwieńczony ośmiobocznym ostrostupem z postacią granitowego „pancernego rycerza” wspartego na trzymanym oburącz mieczu. W otoczeniu obeliska zaprojektowano półkolistą, otwartą od strony południowej kolumnadę, złożoną z 11 słupów o przekroju kwadratowym, nakrytych łączącą je półkolistą belką o przekroju odwróconego trapezu. Na tylniej ścianie obelisku umieszczono metryczkę z napisem:

AUF DEN
WEST GALIZISCHEN SCHLACHTFELDEREN
SIND IN DEN JAHREN DES WELTKRIEGES
1916–1917
VOM KuK MILITARKOMMANDO KRAKAU
UNTER LEITUNG DES
FML. BRANDNER EDL. v. WOLFSZAHN
378 KRIEGERFRIEDHOFE
DAVON IM BEREICHE
DER K.K. BEZIRKSHAUPTMANNSCHAFT
NEU — SANDEZ 12 FRIEDHOFE —
ERBAUT WORDEN³

Realizację wizji architektonicznej projektodawcy rozpoczęto prawdopodobnie jesienią 1915 r. od prac geodezyjnych oraz porządkowych, połączonych z przeniesieniem na nowe miejsce kilku zmarłych. Jednocześnie zaczęto gromadzić materiał do wzniesienia obelisku w podsądeckich kamieniołomach. Nieco później zamówiono blok granitowy za pośrednictwem firmy Herman Franke Granit und Syeenit–Werke mit Dampftrieb Friedberg na Śląsku (obecnie Mirsk), z którego miano odkuć postać rycerza. Ze względu na ciężar kamienia do jego przewiezienia użyto specjalnej zarezerwowanej

Posąg „pancernego rycerza”. Rys. ze zbiorów Oktawiana Dudy

dla wojska lory kolejowej. Tym sposobem głaz w formie prostopadłościanu wydobyty w Górach Izerskich przybył 12 grudnia 1916 r. na stację w Nowym Sączu. Stąd za pomocą swego rodzaju sań i wałków przetransportowano go na miejsce przeznaczenia. Wykonanie monumentalnej rzeźby wg projektu por. Franza Mazury zlecono kamieniarzom: szer. Franke, szer. Józefowi Kramerowi, szer. Józefowi Sahlichowi i szer. Kazimierz Piulknerowi, których ściągnięto do Nowego Sącza prosto z frontu⁴. Główne prace przy budowie cmentarza ukończono z końcem 1917 r., pomniejsze trwały do zakończenia wojny

Po zakończeniu wojny zainteresowanie cmentarzem zeszło wprawdzie na drugi plan, ale sprawa nie została zapomniana. Cmentarz wojskowy powierzono Referatowi Grobownictwa Wojennego przy Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Krakowie, który sprawował swoją opiekę poprzez inżynierów powiatowych⁵. Nie za wiele wiemy jednak o pracach remontowo–konserwacyjnych przy tym obiekcie. Wiadomo jedynie, że prowadzono je w 1935 r., kiedy to przywieziono 4 m³ ziemi, formując 23 nagrobki, a także wyprostowano 6 znaków mogiłnych i zreperowano 2 znaki betonowe. Podobnie przedstawiała się sprawa w okresie okupacji. Również wtedy poczyniono jakieś prace, lecz ich zakres był niewielki.

Zasadnicze zmiany w wyglądzie cmentarza nastąpiły w 1994 r. Podczas przeprowadzanego wówczas remontu podjęto nie do końca przemyślaną decyzję jego pomniejszenia o 1344 m². Uszczupliło to powierzchnię cmentarza do 2674 m². Na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków tak okaleczony obiekt doczekał się renowacji. Prace prowadzono etapami w miarę posiadanych funduszy. Wykonawcą była firma GEOBUD z Nowego Sącza prowadzona przez Marka Sikorę i Annę Klaklę. W pierwszym protokole komisji oceniającej przebieg prac 12 kwietnia 1995 r. napisano, że: „(...) wykonano miejscowe dopracowanie faktury powierzchni kamienia i umyto postać rycerza.” W kolejnym protokole z 25 września 1997 r. dowiadujemy się o rozebraniu dotychczasowych elementów otaczających rycerza oraz zamontowaniu 33 szt. słupów i 10 szt. belek okalających. Rok później — 18 listopada 1998 r. — dokument stwierdza, że wykonano montaż cokołów nagrobków w ilości 40 szt., które wcześniej odczyszczono i zakonserwowano. Za datę ukończenia tego remontu należy przyjąć dzień 14 czerwca 1999 r. Wówczas to komisja stwierdziła wykonanie pełnego zakresu robót, a mianowicie: osadzenie cokolików pod nagrobki, odnowienie nagrobków, dorobienie krzyży, wykonanie i zamontowanie tabliczek (z napisem „niezna-

ny żołnierz”), wyczyszczenie i wykonanie słupków ogrodzenia, odnowienie pomnika rycerza, a także wysypanie ścieżki gryzem, uporządkowanie terenu i posianie trawy. Wtedy też zachowane nagrobki umieszczono półkolistie w dwóch rzędach wokół alejki otaczającej obelisk oraz w czterech rzędach po stronie południowej.

IV. Wykaz żołnierzy spoczywających na Cmentarzu Wojennym 350a

Poniższy spis obejmuje 726 osób pogrzebanych na Cmentarzu Wojennym nr 350a w okresie od 14 października 1914 r. do 29 maja 1915 r. 678 żołnierzy znamy z imienia i nazwiska, 47 to osoby o nieustalonej tożsamości, w jednym przypadku znamy tylko dwie pierwsze litery nazwiska. Próbę odtworzenia list pogrzebanych żołnierzy podjęto na podstawie rękopiśmiennej materiałów archiwalnych: List poległych i zmarłych żołnierzy i jeńców, planów cmentarza wojennego, Kart ewidencyjnych zmarłych żołnierzy, Ksiąg Cmentarnych Nowego Sącza z lat 1914–1919, Liber Mortuorum parafii św. Małgorzaty w Nowym Sączu, materiałów Sądu Powiatowego w Nowym Sączu — Akty Zejścia.

Przedstawiając listę pogrzebanych żołnierzy, przy każdym nazwisku starano się podać podstawowe dane biograficzne danej osoby. W zależności od zachowanego materiału archiwalnego zawierają one oprócz nazwiska i imienia także datę urodzenia, zawód, jednostkę wojskową, datę i przyczynę zgonu, numer cmentarny mogiły, pozycję pogrzebania na dołączonym planie.

I tu uwaga. O ile w przypadku koalicji wojsk państw centralnych sprawa danych osobowych i miejsca pochówku jest w miarę klarowna, o tyle w obozie przeciwnym rzecz się komplikuje. Nie do końca wiadomo, z jakiej przyczyny strona rosyjska nie tylko, że nie podawała personaliów osoby poległej, lecz nawet maskowała miejsce pochówku swoich żołnierzy.

Wykaz niektórych skrótów:

APK — Archiwum Państwowe w Krakowie

GW — sygnatura

Lista... — Lista poległych i zmarłych pogrzebanych na sądeckim cmentarzu

Karty... — Karty ewidencyjne zmarłych żołnierzy

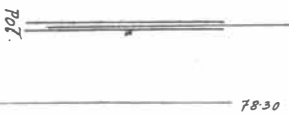
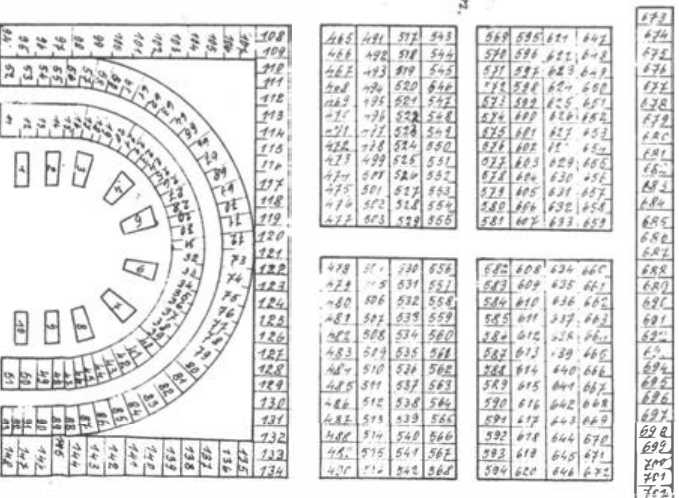
APNS — Archiwum Państwowe w Nowym Sączu

Skarsofur o: Nowy Sącz

Cmentarz wojenny nr. 350.

w gminie Nowy Sącz

przy cmentarzu miejscowym.

437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	
472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500
501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	525	526	527	528	529
530	531	532	533	534	535	536	537	538	539	540	541	542	543	544	545	546	547	548	549	550	551	552	553	554	555	556	557	558
559	560	561	562	563	564	565	566	567	568	569	570	571	572	573	574	575	576	577	578	579	580	581	582	583	584	585	586	587
588	589	590	591	592	593	594	595	596	597	598	599	600	601	602	603	604	605	606	607	608	609	610	611	612	613	614	615	616
617	618	619	620	621	622	623	624	625	626	627	628	629	630	631	632	633	634	635	636	637	638	639	640	641	642	643	644	645
646	647	648	649	650	651	652	653	654	655	656	657	658	659	660	661	662	663	664	665	666	667	668	669	670	671	672	673	674

MNS — sygnatura

Księga... — Księga Cmentarna

Liber... — Liber Mortuorum

PŚM — Archiwum Parafii Świętej Małgorzaty

ABRAHAM MICHALY, huzar, żołnierz 3 węg. pp. obr. krajowej, zmarł 15.04.1915 r. w szpitalu polowym 2/6 na wewnętrzne zapalenie, pogrzebany 16.04 w mogile nr 8317. Pozycja na planie: 580. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 584; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 227]

ADAMASZEK JAN, szer., żołnierz 36 austr. p. obr. krajowej, zmarł 11.09.1914 r. Pozycja na planie: 162. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 167; APK, GW 84, Karty...]

AES DIONIZY, strz., ur. w 1893 r., żołnierz 62 austr. pp., zmarł 11.05.1915 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05. Pozycja na planie: 276. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 282; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 438, pozycja 258]

AGATWIOW FERENTIN, żołnierz rosyjski, zmarł 9.12.1914 r. Pozycja na planie: 55. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 60]

ALEKSIEJEWICZ APOLINARY, szer., ur. w 1895 r., żołnierz 207 ros. pp., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 22.05 w mogile nr 8591. Pozycja na planie: 451. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 456; APNS, MNS 332, Księga..., s. 789]

ALLMIS AUGUST, szer. rez., żołnierz 3 bawar. rez. pp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany tego samego dnia w mogile nr 8465. Pozycja na planie: 361. [APK, GW 48, Lista..., s. 366; APNS, MNS 332, Księga..., s. 543; tabliczka na nagrobku]

ALIPOW PAWEŁ, szer., ur. w 1891 r., żołnierz rosyjski, zmarł 17.01.1915 r. na tyfus, pogrzebany 19.01. Pozycja na planie: 659. [APK, GW 48, Lista..., s. 663; Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 40]

ALTMANN LUDWIG, szer. posp. ruszenia, żołnierz 29 austr. bat. marszowego, zmarł 18.02.1915 r. Pozycja na planie: 692. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 696; APK, GW 84, Karty...]

AMBRAS JANOS, huzar rez, żołnierz 7 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 24.12.1914 r. Pozycja na planie: 163. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 168; APK, GW 84, Karty...]

ANDREJEW TICHAN, kpr., żołnierz 241 ros. pp., zmarł 8.05.1915 r. Pozycja na planie: 295. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 300]

- ANTKOWIAK WALENTYN**, szer., żołnierz 45 prus. rez. pp. 1 komp., zmarł 8.05.1915 r. Pozycja na planie: 227. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 233; tabliczka na nagrobku]
- ANTONIENKO PAWEŁ**, szer., ur. w 1891 r., żołnierz 33 ros. pp., zmarł 13.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 14.05 w mogile nr 8499. Pozycja na planie: 253. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 259; APNS, MNS 332, Księga..., s. 605; tabliczka na grobie]
- ANZIFEROW WASYL**, szer., ur. w 1882 r., żołnierz 112 ros. pp. 4 komp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 11.05 w mogile nr 8440. Pozycja na planie: 245. [APNS, Księga..., s. 487]
- APALKADYROW MIWLEJ**, szer. rez., żołnierz 165 ros. pp. 2 komp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 12.05 w mogile nr 8445. Pozycja na planie: 302. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 307; APNS, MNS 332, Księga..., s. 497; tabliczka na nagrobku]
- APOSZTAL GYORGY**, huzar, żołnierz 32 węg. pp., zm. 27.12.1914 r. Pozycja na planie: 35. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 40]
- ARMINGER ELIASZ**, szer. posp. ruszenia, model w domu mody, żołnierz 59 pp. 9 komp., zmarł 10.04.1915 r. w szpitalu polowym na zapalenie płuc, pogrzebany 12.04 w mogile nr 8303. Pozycja na planie: 578. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 582; APNS, MNS 332, Księga..., s. 199; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., s. 435, pozycja 192a]
- ARTNER BALTAZAR**, kpr., żołnierz 9 austr. p. dział pol., zmarł 1.10.1914 r. Pozycja na planie: 116. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 121]
- AUER MICHAEL**, szer., żołnierz 97 bat. strzel. 1 komp., zmarł 20.01.1915 r. Pozycja na planie: 631. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 635; APK, GW 84 Karty...]
- AWILOW IWAN**, żołnierz rosyjski, zmarł w 1914 r. Pozycja na planie: 30. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 30]
- BABIAK MICHAŁ**, szer., ur. w 1891 r., zam. Bolechowicach k. Krakowa, żołnierz 77 austr. pp. 9 komp., zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 20.05 w mogile nr 8570 Pozycja na planie: 397. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 402; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 747; tabliczka na nagrobku]
- BABIŃSKI LUDWIK**, szer., ur. w 1894 r., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8597. Pozycja na planie: 449. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 454; APK, GW 85, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 801]
- BABIUK PIOTR**, szer., ur. w 1878 r., zam. Kuty pow. Kosów, żołnierz 24 austr. pp., zmarł 17.11.1917 r. w szpitalu rezerwowym na zapalenie płuc,

pogrzebany 18.11 w mogile nr 10426. Pozycja na planie: 589. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 593; APNS, MNS 335, Księga..., s. 689]

BACHHIESL FRANZ, strz. rez., ur. w 1885 r., żołnierz 4 austr. pp. obr. krajowej 4 komp. zapasowa, zmarł 6.11.1914 r. Pozycja na planie: 50. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 55; APK, GW 85, Karty...]

BAKOS KOVACS FERENC, huzar, żołnierz 10 węg. p. huzarów 8 komp., zmarł 5.01.1915 r. Pozycja na planie: 641. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 645; APK, GW 84, Karty...]

BALAS JOZEF, huzar., żołnierz 10 węg. p. huzarów 11 komp., zmarł 9.05.1915 r. w sądeckim szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany w mogile nr 8416. Pozycja na planie: 197. [APK, GW 48, Lista... Pozycja 202; APNS, MNS 332, Księga..., pozycja 439; tabliczka na nagrobku]

BALLA ISTWAN, huzar, żołnierz 9 węg. p. huzarów 4 komp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu polowym na tężca pogrzebany 29.05 w mogile nr 8656. Pozycja na planie: 487. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 492; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 919; PŚM, Liber..., s. 439, pozycja 292; tabliczka na nagrobku]

BALOG BENIAMIN, szer. rez., ur. w 1882 r., żołnierz 30 węg. p. huzarów 3 komp. marszowa, zmarł 29.03.1915 r. w szpitalu polowym 2/6, wskutek ran postrzałowych pogrzebany w mogile nr 8253. Pozycja na planie: 5. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 53; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s.93]

BALTA ANDREAS, honwed, żołnierz 9 węg. p. honwedów, zmarł 5.01. 1915 r. Pozycja na planie: 639. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 644; APK, GW 48, Karty...]

BANAŚ WŁADYSŁAW, szer., żołnierz 25 austr. p. obrony krajowej 2 komp., zmarł 5.03.1915 r. Pozycja na planie: 597. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 601; APK, GW 84, Karty...]

BANDERA ANTON, szer., ur. w 1881 r., żołnierz 280 ros. pp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 11.05. w mogile nr 8409. Pozycja na planie: 288. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 294; APNS, MNS 332, Księga..., pozycja 425]

BANESAN MICHAŁ, szer., ur. w 1887 r., od lipca 1911 r. żołnierz 43 austr. pp. 10 komp., zmarł 27.09.1914 r. na tyfus, pogrzebany 29.10. Pozycja na planie: 91. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 95; APK, GW 85, Karty..., PŚM, Liber..., t. VI, s. 421, pozycja 390]

BARANYO JOHAN, szer., żołnierz 68 austr. pp., zmarł 9.01.1915 r. Pozycja na planie: 638. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 642; APK, GW 84, Karty...]

- BARB WASIL**, huzar, żołnierz węg. p. huzarów, zmarł 6.11.1914 r. Pozycja na planie: 44. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 49; APK, GW 84, Karty...]
- BARTHA MIKÓS**, huzar rez., żołnierz 12 węg. p. huzarów, zmarł 25.05.1915 r. Pozycja na planie: 455. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 460; APK, GW 84, Karty...]
- BARTSCH AUREL JOHANN**, kan., żołnierz 15 p. haubic pol. 3 bat., zmarł 24.12.1914 r. Pozycja na planie: 54. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 59; APK, GW 84, Karty...]
- BAUER FRANZ**, kanonier, ur. w 1886 r., żołnierz 19 austr. p. haubic pol., a następnie 23 austr. p. dział pol., zmarł 8.10.1914 r. na tyfus, pogrzebany 11.10. Pozycja na planie: 154. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 159; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t, VI, s. 420, pozycja 346]
- BATTA JANOS**, kanonier, ur. 1891 r., żołnierz 1 węg. p. dział pol., zmarł 21.02.1915 r. Pozycja na planie: 604. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 608; APK, GW 84, Karty...]
- BECKER JÓZEF**, huzar, żołnierz 5 węg. p. huzarów, zmarł 22.03.1915 r. Pozycja na planie: 549. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 553; APK, GW 85, Karty...]
- BELASZKO ILLES**, huzar, żołnierz 30 węg. p. huzarów 2 komp., zmarł 3.04.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża na gruźlicę pogrzebany 4.04 w mogile nr 8273. Pozycja na planie: 536. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 540; APNS, APNS, MNS 332, Księga..., s. 137; PŚM, Liber..., s. 355, pozycja 186]
- BENAK ROBERT**, strz., żołnierz 28 p. strz. austr. obrony krajowej, zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu zakaźnym na tyfus pogrzebany 13.05. w mogile nr 8486. Pozycja na planie: 256. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 262; APK, GW 84, Karty...]
- BERA MIHALY**, huzar, żołnierz 5 węg. p. huzarów 2 komp., zmarł 21.02.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 podczas amputacji. Pozycja na planie: 605. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 609; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 57]
- BERCIK ISTWAN**, huzar, ur. 1887 r., żołnierz 11 węg. p. huzarów, zmarł 29.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus pogrzebany 30.05. w mogile nr 8673. Pozycja na planie: 492. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 497; APNS, MNS 333, Księga..., s. 33; tabliczka na nagrobku]
- BERGER ANTON**, strz., żołnierz 4. austr. pp. obrony krajowej, zmarł 7.11.1914 r. Pozycja na planie: 46. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 51; APK, GW 84, Karty...]

- BERNDT JOHN WILHELM**, strz., żołnierz 268 prus. rez. pp. 12 komp., zmarł 11.05.1915 r. Pozycja na planie: 373. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 378; tabliczka na nagrobku]
- BETLEJA JAN**, szer., zam. Łętownia k. Jordanowa, żołnierz z punktu mobilizacyjnego w Strzyżowie, zamordowany 28.01.1915 r., pozycja na planie nr 683. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 687; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 79]
- BETFOLD JOHAN**, strz., ur. w 1992 r., żołnierz 22 bawar. pp. 6 komp., zmarł 13.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany 15.05. w mogile nr 8511, pozycja na planie nr 378. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 383; APNS, MNS 332, Księga..., s. 627]
- BIL TOMASZ**, szer. zam. Jasień pow. Brzesko, żołnierz 57 austr. pp. 4 komp., zmarł 23.05.1915 r. Pozycja na planie: 550. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 554; APK, GW 84, Karty...]
- BLIESZNER ADOLF**, strz., ur. w 1894 r., żołnierz 267 prus. rez. pp. 11 komp., zmarł 20.05.1915 r. w szpitalu polowym pogrzebany w mogile nr 8588. Pozycja na planie: 403. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 408; APNS, MNS 332, Księga..., s. 785; tabliczka żeliwna na nagrobku]
- BOBALY JOZEF**, przewoźnik wojskowy, żołnierz 60 austr. pp., zmarł 11.10.1914 r. Pozycja na planie: 106. [APK, GW 48, Lista..., s. 111; APK, GW 84, Karty...]
- BÖHM EDWARD**, szer., ur. 1894 r., żołnierz 30 austr. pp. obr. krajowej 1 komp. marszowa, zmarł 21.04.1915 r. w szpitalu rezerwowym w wyniku odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8329. Pozycja na planie: 501. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 505; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 259]
- BÖHM FREDRICH**, szer., ur. w 1885 r., żołnierz 262 niem. p. strz. cesarskich 12 komp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8434. Pozycja na planie: 201. [APK, GW 48, Lista..., 207; APNS, Księga..., s. 475; tabliczka na nagrobku]
- BOJARSKI EUSTACHY**, szer., ur. pow. Tarnopol, zmarł 28.09.1914 r. Pozycja na planie: 134. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 139; APK, GW 84, Karty...]
- BONDER HIERONYM**, kpr., żołnierz 48 ros. p. artylerii 1 bateria, zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany 28.05. w mogile nr 8637, pozycja na planie nr 472. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 477; APNS, MNS 332, Księga..., s. 881; tabliczka na nagrobku]
- BORGOGNA STEFAN**, strz., ur. 1889 r., żołnierz 3 tyrolskiego p. strz. pol., zmarł 5.04.1915 r. w szpitalu rezerwowym, pogrzebany w mogile nr 8275.

Pozycja na planie: 529. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 533; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 141]

BOTLIK JAN, woźnica, wojskowy woźnica 4 austr. taboru prowiantowego — piekarnia, zmarł 8.02.1915 r. wskutek pobicia, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 686. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 690; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 431, pozycja 81]

BOŻECKI ANDREAS, ur. w 1870 r., woźnica w kolumnie taborów zaopatrzenia żywnościowego, zmarł 4.02.1915 r. Pozycja na planie: 618. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 622; APK, GW 84, Karty...]

BRANDEJS JAROSŁAW, kpr., żołnierz 18 pp. 3 bat., zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu polowym na wskutek urazów wewnętrznych, pogrzebany 17.05 w mogile nr 8538. Pozycja na planie: 257. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 263; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 683; PŚM, Liber..., t. VI, s. 439, pozycja 274]

BRANDTNER WILHELM, strz., żołnierz 100 baonu strz., zmarł 3.01.1915 r. Pozycja na planie: 53. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 58]; APK, GW 84, Karty...]

BRAUN ERICH FRANC ERNEST, ur. w 1890 r., żołnierz 268 prus. rez. pp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05. w mogile nr 8480. Pozycja na planie: 364. Uwaga! Zwłoki zostały zabrane przez rodzinę 12.09.1915 r. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 369; APNS, MNS 332, Księga..., s. 567; tabliczka na nagrobku]

BRAUN KONRAD, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8544. Pozycja na planie: 326. [APNS, GW 48, Lista..., pozycja 331; APNS, MNS 332, Księga..., s. 695; tabliczka na nagrobku]

BREKACZ JÓZEF, ur. w 1871 r., zam. Rybitwy pow. Grudki, woźnica taborów lotniczych 1/14 eskadry lotniczej, zmarł 12.02.1915 r. wskutek choroby, pogrzebany 14.02. Pozycja na planie: 610. [APK, GW 48. Lista..., pozycja 614; APK, GW 84. Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 431, pozycja 94]

BRÖSE KARL, strz., żołnierz 268 prus. rez. pp. 11 komp., zmarł 7.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych pogrzebany 8.05. w mogile nr 8384. Pozycja na planie: 231. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 237; APNS, MNS 332, Księga..., s. 375; tabliczka na grobie]

BRUNNER ANDREAS, szer., ur. w 1893 r., żołnierz 22 bawar. pp. 9 komp., zmarł 18.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 19.05. w mogile nr 8567. Pozycja na planie: 344. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 349; APNS, MNS 332, Księga..., s. 741; tabliczka na nagrobku nowa]

BUCHNITZKY ERNO, huzar., ur. w 1893 r., żołnierz 8 węg. p. huzarów 2 komp., zmarł 3.02.1915 r. na wskutek obrażeń wewnętrznych pogrzeba-

ny tego samego dnia. Pozycja na planie: 616. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 620; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 430, pozycja 72]

BUDAK JAN, szer., ur. w 1885 r., zam. Wadowice, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany tego samego dnia w mogile nr 8535. Pozycja na planie: 395. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 395; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 677]

BUDICHOJ WASIL, szer., ur. w 1886 r., żołnierz 60 ros. pp., zmarł 9.12.1914 r. na tyfus, pogrzebany 11.12., pozycja na planie nr 29. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 29; Księga..., t. VI, s. 426, pozycja 478]

BUDVESZEL ADAM, huzar., ur. 1875 r., żołnierz 9 węg. p. huzarów, zmarł 8.04.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym, pogrzebany 9.04 w mogile nr 8295. Pozycja na planie: 513. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 517; APK, GW 48, Lista..., pozycja 517; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 183]

BÜTRYM FEDKO, woźnica wojskowy, zam. Żurawica pow. Rawa Ruska, zmarł 25.03.1915 r. na febrę, pogrzebany 26.03 w mogile 8245. Pozycja na planie: 552. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 556; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 73; PŚM, Liber..., t. VI, s. 435, pozycja 169]

CAKOVEAN NIKOLAUS, huzar, żołnierz 23 węg. p. huzarów, zmarł 25.03.1915 r. Pozycja na planie: 566. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 570; APK, GW 84, Karty...]

CAPAN GRZEGORZ, szer. posp., ruszenia., ur. 1876 r., zam. w Zarzeczcu pow. Mościska, żołnierz 31 austr. p. obrony krajowej, zmarł 25.09.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 27.09. Pozycja na planie: 123. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 128; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s.419, pozycja 317]

CASSEBOOM JAKUB, szer., żołnierz 63 prus. komp. marszowej, zmarł 23.05.1915 r. Pozycja na planie: 442. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 447; tabliczka na nagrobku]

CECH JAROSŁAW, trębacz, żołnierz 10 austr. p. armat pol., a następnie 25 p. armat pol., zmarł 11.02.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 na tyfus. Pozycja na planie: 611. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 615; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 53]

CERVIĆEK JAN, szer., żołnierz 12 austr. p. obr. krajowej 10 komp., zmarł 7.03.1915 r. Pozycja na planie: 595. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 599; APK, GW 84, Karty...]

CHALIMONÓW RUSMAR, szer., żołnierz 270 ros. pp., zmarł 15.01.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran pogrzebany tego samego

dnia. Pozycja na planie: 646. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 650; PŚM, Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 27]

CHARIAKOW ALEKSANDER, szer., żołnierz 45 ros. pp., zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 20.05 w mogile nr 8573. Pozycja na planie: 400. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 405; APNS, MNS 332, Księga..., s. 753]

CHERMU DIONIS, żołnierz 201 baonu zaopatrzenia kolejowego 3 komp., zmarł 26.02.1915 r. Pozycja na planie: 546. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 550; APK, GW 84, Karty...]

CHLUP WENZEL RUDOLF, szer., żołnierz 20 austr. pułku obr. krajowej, zmarł 1.01.1915 r. Pozycja na planie: 663. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 667; APK, GW 84, Karty...]

CHOLOTOW FILIP, szer., ur. w 1870 r., żołnierz 8 ros. pp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05 w mogile nr 6490. Pozycja na planie: 187. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 182; APNS, MNS 332, Księga..., s. 587]

CHOMACZEKIROW CHAMEDKOS, szer., ur. w 1871, żołnierz 324 ros. pp., zmarł 23.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 24.05. w mogile nr 8601. Pozycja na planie: 439. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 444; APNS, MNS 332, Księga..., s. 809]

CHRUDIMSKI WACŁAW, szer., ur. w 1881 r., żołnierz 56 austr. pp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek gangreny, pogrzebany w mogile nr 8623. Pozycja grobu. na planie 433. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 438; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 853]

CHRZANOWSKI KAZIMIERZ, żołnierz Legionów Polskich, grób nr 701. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 706]

CHWILKA KAROL, st. szer., żołnierz 267 prus. rez. pp. 3 komp., zmarł 6.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8371. Pozycja na planie: 234. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 240; APK, GW 48, Lista..., pozycja 240; APNS, MNS 332, Księga..., s. 349; tabliczka na nagrobku]

CIHAK WILHELM, szer., żołnierz 33 pp. 2 komp., zmarł 11.05.1915 r., grób nr 323. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 328]

CIOKAN MICHAŁ, kan. rez., żołnierz 10 p. art. fortecznej, zmarł 11.03.1915 r. Pozycja na planie: 607. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 611; APK, GW 84, Karta...]

COVI MIKLÓS, strz., ur. w 1888 r., żołnierz 2 austr. p. strz. pol., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8478. Pozy-

cja na planie: 363. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 368; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 563; tabliczka na nagrobku nowa]

CSIKY MIKLÓS, szer. posp. ruszenia, ur. w 1877 r., zam. Budapeszt, żołnierz 30 węg. pp., zmarł 26.12.1914 r. Pozycja na planie: 52. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 57; APK, GW 84, Karty...]

CSITO GYÖRGU, huzar, żołnierz 14 węg. p. huzarów, zmarł 30.05.1915 r. w szpitalu polowym 2/6 w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 31.05. w mogile nr 8260. Pozycja na planie: 531. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 535; APK, GW 48, Lista..., pozycja 535; APNS, MNS 332, Księga..., s. 111]

CSUPULIGA MIHALY, huzar, ur. w 1879 r., żołnierz 12 węg. p. huzarów, zmarł 25.04.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 26.04 w mogile nr 8338. Pozycja na planie: 585. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 589; APK, GW 94, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 281]

CZALA DENES, huzar, ur. w 1880 r., żołnierz 22 węg. pp. 3 komp., zmarł 25.01.1915 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany 26.01. Pozycja na planie: 669. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 673; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 51]

CZARNY MICHAŁ, leg., ur. w 1880 r., żołnierz Legionów Polskich, zmarł 7.11.1917 r. w szpitalu epidemiologicznym na gruźlicę, pogrzebany 8.11. w mogile nr 10409. Pozycja na planie: 696. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 701; APNS, MNS 335, Księga..., s. 655]

CZECHOWSKI JÓZEF, woźnica, zatrudniony w 2 dywizjonie taborów 12 komp., zmarł 17.02.1915 r. Pozycja na planie: 609. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 613; APK, GW 84, Karty...]

CZEKAJCZI GREGORY, zmarł 26.09.1914 r. Pozycja na planie: 150. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 155]

CZERNECKI IGNACY, szer., ur. w 1890 r., zam. w Stryszowie, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 20.04.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 22.04 w mogile nr 267. Pozycja na planie: 583. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 587; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 267]

CZERNOHUBI JOZEF, szer., żołnierz 36 austr. pp. 4 komp., zmarł 23.10.1914 r. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 99; APK, GW 84, Karty...]

CZESTACHOW STEFAN, szer., ur. w 1891 r., żołnierz 250 ros. pp., zmarł 13.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 14.05 w mogile nr 8491. Pozycja na planie: 185. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 190; APNS, MNS 332, Księga..., s. 589]

CZIKOŚ KALMAN, huzar, żołnierz 16 węg. p. huzarów 17 komp., zmarł 20.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrze-

- bany 22.05. w mogile 8582. Pozycja na planie: 406. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 411; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 771; PŚM, Liber..., t. VI, s. 439, pozycja 282]
- CZORNY ALEKSANDER**, szer., zam. pow. Zbaraż, żołnierz 15 austr. pp., zmarł 3.11.1914 r. Pozycja na planie: 37. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 42; APK, GW 84, Karty...]
- DARUSZ ADAM**, huzar, żołnierz 2 węg. p. huzarów, zmarł 18.03.1915 r. Pozycja na planie: 608. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 612; APK, GW 84, Karty...]
- DEAK JÓZEF**, huzar, ur. w 1890 r., żołnierz 10 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 8.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek otrzymanych ran postrzałowych. Pozycja na planie: 301. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 306; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 381]
- DEBLACZYN SERAFIN GARIFAS**, szer., zamieszkały w guberni kurskiej, żołnierz 280 ros. pp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 12.05 w mogile nr 8457. Pozycja na planie: 189. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 194; APNS, MNS 332, Księga..., s. 521]
- DERUŁ FIODOR.**, ur. w 1884 r., żołnierz 55 ros. pp., zmarł 12.12.1914 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 14.12. Pozycja na planie: 27. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 27; Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 484]
- DEUTSCHMANN JAKUB**, woźnica, pracownik piekarni 9 korpusu, zmarł 2.11.1914 r. Pozycja na planie: 31. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 36; APK, GW 85, Karty...]
- DEŻMAN FRANZ**, szer. rez., żołnierz 17 austr. pp., zmarł 9.11.1914 r. Pozycja na planie: 71. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 76; APK, GW 85, Karty...]
- DICKL ALOIS**, szer., ur. 1990 r., żołnierz 59 austr. pp. IV komp. zapasowa, zmarł 5.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na gruźlicę, pogrzebany 6.05 w mogile nr 8362. Pozycja na planie: 210. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 216; APK, GW 85, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 331]
- DOBRAJ LUDWIK**, strz., żołnierz 68 węg. pp. 4 komp. robocza, zmarł 13.02.1915 r. Pozycja na planie: 690. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 694; APK, GW 85, Karty...]
- DOHNALEK WENDELIN**, szer., ur. w 1890 r., żołnierz 18 pp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8479. Pozycja na planie: 320. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 325; APK, GW 85, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 565; tabliczka na nagrobku nowa]
- DÖHRING FRANZ**, rekrut, ur. w 1894 r., żołnierz 4 prus. p. grenadierów gwardii 2 komp., zmarł 16.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany w mogile nr 8540. Pozycja na planie: 327. [APK,

GW 48, Lista..., pozycja 332; APNS, MNS 332, Księga..., s. 687; tabliczka na nagrobku]

- DOMAÜKUS KALMAN**, huzar, żołnierz węg. p. huzarów, zmarł 15.01.1915 r. Pozycja na planie: 650. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 654]
- DOSTALEK AUGUSTYN**, strz., ur. w 1891 r., żołnierz 3 cesarskiego p. strz. austr. obr. krajowej, zmarł 21.11.1914 r. na cholera, pogrzebany 23.11. Pozycja na planie: 60. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 65; APK, GW 84, Karty...; Liber..., t. VI, s. 424, pozycja 443]
- DRAKOŚ FRANZ**, żołnierz taborowy, zmarł 17.02.1915 r. Pozycja na planie: 691. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 695; APK, GW 84, Karty...]
- DRESCHER MAKSYMILIAN**, ur. w 1880 r. w Wiedniu i tam zamieszkały, żołnierz 4 p. armat pol., zmarł 5.02.1915 r. Pozycja na planie: 685. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 689; APK, GW 84, Karty...]
- DUDA JAN**, szer., ur. w 1891 r. w Radolinie pow. Limanowa i tam zamieszkały, żołnierz 20 austr. pp. 2 komp. połowa, zmarł 23.09.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 25.09. Pozycja na planie: 122. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 127; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 418, pozycja 310]
- DUDEK JAN**, szer., żołnierz 57 pp. 3 komp. marszowa, zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym na zapalenie opon mózgowych, pogrzebany 21.05. w mogile nr 8575. Pozycja na planie: 401. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 406; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 757; PŚM, Liber..., t. VI, s. 439, pozycja 278]
- DZIUBIŃSKI MICHAŁ**, pracownik cywilny w 1 p. armat pol. austr. obr. krajowej, zmarł 25.03.1915 r. wskutek choroby skóry, pogrzebany w mogile nr 8248. Pozycja na planie: 570. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 574; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 81]
- ECK ISTWAN**, woźnica., ur. w 1872 r., woźnica w szpitalu epidemiologicznym nr 14, zmarł 16.04.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek odniesionych ran, pogrzebany 17.04 w mogile nr 8319. Pozycja na planie: 505. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 509; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 231, Liber..., t. VI, s. 436, pozycja 214]
- ELSTERMANN WILHELM**, szer., żołnierz 270 prus. rez. pp. 1 komp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany 19.05. w mogile nr 8556, pozycja na planie 332. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 337; APNS, MNS 332, Księga..., s. 719; tabliczka na nagrobku]
- ENGEL ERNEST**, sierż., ur. w 1874 r., żołnierz 8 prus. p. artylerii, zmarł 4.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym na gruźlicę, pogrzebany 5.05 w mo-

- gile nr 8353. Pozycja na planie: 218. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 224; APNS, MNS 332, Księga..., s. 313; tabliczka na nagrobku nowa]
- ERICK JAKUB**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 5 prus. pp. 3 komp., zmarł 13.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 14.05 w mogile nr 8500. Pozycja na planie: 255. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 261; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 607]
- FARKAS MICHAŁY**, huzar, żołnierz 5 węg. p. huzarów, zmarł 10.03.1915 r. Pozycja na planie: 596. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 600; APK, GW 84, Karty...]
- FEDYNA ŁUKASZ.**, ur. w 1879 r., zam. pow. Lwów, cywilny woźnica w 33 austr. pp. obr. kraj., zmarł 29.09.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 30.09. Pozycja na planie: 141. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 146; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 419, pozycja 326]
- FEIDL FRANZ**, szer., żołnierz 18 austr. pp., zmarł 5.05.1915 r. Pozycja na planie: 184. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 189; APK, GW 84, Karty...]
- FEIST FRANZ**, żołnierz sanitarny, ur. 1886 r., żołnierz 7 szpitala obwodowego, zmarł 5.10.1914 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 6.05 w mogile nr 8359. Pozycja na planie: 151. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 156; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 325]
- FELDORYCZ BAZYLI**, strz. rez., ur. w 1883 r., żołnierz 10 p. armat pol., zmarł 6.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 8.05. Pozycja na planie: 228. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 376; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, S. 371; tabliczka na nagrobku]
- FERIKO JANOS**, huzar, żołnierz 7 węg. p. obr. krajowej, zmarł 21.12.1914 r. Pozycja na planie: 18. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 18; tabliczka na nagrobku]
- FELLNER RUDOLF**, strz. rez., żołnierz 12 bat. p. strz. pol., zmarł 5.01.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 wskutek odniesionych ran postrzałowych. Pozycja na planie: 637. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 641; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 37]
- FERENS JOZEF**, szer., żołnierz 4 dywizjonu taborów, zmarł 7.11.1914 r. Pozycja na planie: 40. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 45; APK, GW 84, Karty...]
- FIGAS MICHAŁ**, szer., ur. 1870 r., zam. pow. Sokal, żołnierz 30 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 31.12 r. na tyfus, pogrzebany 2.01.1915 r. Pozycja na planie: 9. [APK, GW 48, Lista..., s. 9; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 427, pozycja 520]
- FILIPOW JEFIKIEJ**, kozak, żołnierz rosyjski, zmarł 4.12.1914 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 5.12. Pozycja na planie: 51. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 56; Liber..., t. VI, s. 425, pozycja 474]

- FILLACK HERMAN**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 267 prus. rez. pp. 7 komp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany w mogile nr 8448. Pozycja na planie: 247. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 253; APNS, MNS 332, Księga..., s. 503]
- FISCHER ALOIZY**, szer., ur. w 1889 r., żołnierz 2 bat. pionierów, zmarł 28.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 30.05 w mogile nr 8671. Pozycja na planie: 416. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 421; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 333, Księga..., s. 29]
- FISCHER OTTO**, szer. rez., żołnierz 21 pp., zmarł 27.12.1914 r., pozycja na planie 518. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 522]
- FLANDORFER MATHIAS**, sanitariusz, zmarł 21.09.1914 r. Pozycja na planie: 137. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 142; APK, GW 84, Karty...]
- FODOR ANDRASZ**, huzar, żołnierz 10 węg. p. huzarów 6 komp., zmarł 29.05.1915 r. Pozycja na planie: 345. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 350; APK, GW 85, Karty...]
- FODOR ISTVAN**, szer., zmarł 20.01.1915 r. Pozycja na planie: 630. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 634; APK, GW 85, Karty...]
- FRANCK JOHNN**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 36 austr. pp. 10 komp., zmarł 11.11.1914 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran, pogrzebany 13.11. Pozycja na planie: 67. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 72; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., s. 423, pozycja 422; PŚM, Liber..., s. 423, pozycja 422]
- FRANCZ SAMUEL**, szer. rez., żołnierz 9 węg. p. huzarów, zmarł 11.06.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.06. w mogile nr 8756. Pozycja na planie: 495. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 500; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 333, Księga..., s. 201; tabliczka na nagrobku]
- FRANKE ADOLF**, szer., ur. w 1870 r., żołnierz 86 prus. komp. marszowej, zmarł 23.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 24.05 w mogile nr 8611. Pozycja na planie: 443. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 448; APNS, MNS 332, Księga..., s. 829; tabliczka na nagrobku]
- FRANKOWSKI JURKO**, woźnica, zmarł 9.01.1915 r. Pozycja na planie: 654. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 658; APK, GW 84, Karty...]
- FRECZILLA MIKLÓS**, huzar, ur. 1882 r., żołnierz 24 węg. p. huzarów, zmarł 6.04.1915 r. w szpitalu zapasowym w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8284. Pozycja na planie: 526. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 530; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 159]
- FREJ JAKUB**, szer., ur. w 1886 r., żołnierz rosyjski, zmarł 19.12.1914 r. na tyfus, pogrzebany 21.12. Pozycja na planie: 57. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 62; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 501]

- FRESKE GUSTAW**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 58 prus. pp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 18.05 w mogile nr 8547. Pozycja na planie: 331. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 336; APNS, MNS 332, Księga..., s. 701]
- FRITZ JANOS**, huzar, żołnierz 22 węg. p. huzarów, zmarł 15.01.1915 r. Pozycja na planie: 651. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 655; APK, GW 84, Karty...]
- FRITSCH KAROL**, pracownik 97 batalionu roboczego, zmarł 22.01.1915 r., pozycja na planie: 666. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 670]
- FRYŁA JOHAN**, szer., żołnierz 18 austr. pp. obrony krajowej, 4 komp. zapasowa, zmarł 30.12.1914 r. Pozycja na planie: 410. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 415; APK, GW 84, Karty...]
- FUCHS JANOS**, huzar, żołnierz 17 węg. p. huzarów, zmarł 25.03.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8247. Pozycja na planie: 567. [APK, GW 48, Lista..., pozycja APNS, MNS 332, Księga..., s. 77; APK, GW 84, Karty...]
- FUSAN ANTON**, ogniomistrz, żołnierz 5 węg. p. dział pol., a następnie 2 p. dział pol., zmarł 27.02.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus. Pozycja na planie: 612. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 616; APK, GW 85, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 63]
- GADZINA LEON**, strz. rez., żołnierz 20 austr. pp., zmarł 11.01.1915 r. Pozycja na planie: 627. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 631; APK, GW 85, Karty]
- GAJARI ANDRZEJ**, woźnica, ur. w 1871 r., żołnierz 7 baonu taborów 29 komp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym na gruźlicę, pogrzebany w mogile nr 8404. Pozycja na planie: 297. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 302; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 415]
- GALL GEZA**, huzar, żołnierz 24 węg. p. huzarów 9 komp., zmarł 22.01.1915 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 632. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 636; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 50]
- GARNAUER JOHANN**, strz., żołnierz 3 austr. p. strzel., zmarł 25.10.1914 r. Pozycja na planie: 92. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 96; APK, GW 85, Karty...]
- GASPARA MARTON**, huzar, ur. w 1881 r., żołnierz 10 węg. p. huzarów, zmarł 24.12.1914 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany 26.12. Pozycja na planie: 11. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 11; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 427, pozycja 515]
- GAWORAK WASIL**, szer., piekarz, zmarł 25.11.1914 r. Pozycja na planie: 65. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 70; APK, GW 84, Karty...]

- GEAIRANKA JAKUB**, szer., żołnierz rosyjski, zmarł 14.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 15.05. w mogile nr 8512, pozycja na planie: 377. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 382; APNS, MNS 332, s. 631]
- GEMZA STEFAN**, kpr., żołnierz 57 austr. pp., zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 27.05. w mogile nr 8645. Pozycja na planie: 465. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 470; APK, GW 85, Karty; APNS, MNS 332, Księga..., s. 897; tabliczka na nagrobku]
- GERMAŃSKI STANISŁAW.**, ur. w 1888 r., cywilny woźnica w 2 dywizjone taborów, zmarł 2.01.1915 r., pogrzebany 4.01. Pozycja na planie: 694. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 698; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 427, pozycja 1]
- GILLA ANDREA**, strz., ur. w 1890 r., żołnierz 32 austr. pp., zmarł 12.12.1914 r. na tyfus, pogrzebany 14.12. Pozycja na planie: 25. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 25; APK, GW 85, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 482]
- GODSECKI MAKS**, szer., żołnierz 126 pp., zmarł 7.05.1915 r., pogrzebany w mogile nr 8391. Pozycja na planie: 223. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 229, APNS, MNS 332, Księga..., s. 389]
- GOLONKA JAN**, pracownik cywilny kopiący okopy w 2 baonie 4 komp. saperów, zmarł 20.04.1915 r. w szpitalu rezerwowym na zapalenie płuc, pogrzebany 22.04 w mogile nr 8327. Pozycja na planie: 586. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 590; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 255, PŚM, Liber..., t. VI, s. 437, pozycja 221]
- GOŁYŹNIAK WOJCIECH**, szer., ur. w 1893 r. w Strzylawce pow. Grybów, żołnierz 20 pp. 3 komp., zmarł 8.09.1914 r. w szpitalu epidemiologicznym na dur brzuszny. Pozycja na planie: 170. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 175; PŚM, Liber..., t. VI, s. 417, pozycja 281]
- GONDA KAROL**, żołnierz taborowy, ur. w 1987 r., żołnierz 3 dywizjonu taborów 6 komp., zmarł 13.10.1914 r. na tyfus, pogrzebany 15.10.. Pozycja na planie: 157. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 162; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 357]
- GRABNER IGNACY**, strz. rez., ur. w 1881 r., żołnierz 49 austr. pp. 4 komp., zmarł 18.09.1914 r. w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 20.09. Pozycja na planie: 168. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 173, APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 418, pozycja 299]
- GRINIK WINCENTY**, kpr., ur. w 1890 r., żołnierz 46 prus. pp. 6 komp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany w mogile nr 8406. Pozycja na planie: 316. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 321; APNS, Księga..., s. 419; tabliczka na nagrobku]

- GRÜMM JOZEF**, szer., ur. w 1897 r., żołnierz 46 prus. pp. 12 komp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 12.05 w mogile nr 8453. Pozycja na planie: 192. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 197; APNS, MNS 332, Księga..., s. 513; tabliczka na nagrobku]
- GROMACKIJ FRANCISZEK**, strz., ur. w 1893 r., żołnierz 50 ros. pp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 28.05 w mogile nr 8651. Pozycja na planie: 479. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 484; APNS, MNS 332, Księga..., s. 909]
- GROSCH JÓZEF**, szer. posp. ruszenia, żołnierz 24 austr. pp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran, pogrzebany 27.05. w mogile nr 8630. Pozycja na planie: 459. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 464; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 867]
- GRUBER FRANZ**, woźnica., ur. w 1879 r., zatrudniony w korpusie, zmarł 2.10.1914 r. Pozycja na planie: 148. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 153; APK, GW 84, Karty...]
- GRUBER JOHN**, strz. rez., żołnierz 2 tyrolskiego p. strz. cesarskich, zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 28.05. w mogile nr 8648. Pozycja na planie: 474. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 479; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 903]
- GSELLMANN JOZEF**, szer., ur. w 1882 r., żołnierz 47 austr. pp.3 komp. marszowa, zmarł 14.10.1914 r. w szpitalu polowym na zapalenie płuc, pogrzebany 16.10 w mogile nr 7832. Pozycja na planie: 105. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 110, APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 329]
- GUCZUL TIVADAR**, huzar, żołnierz 7 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 26.12.1914 r. Pozycja na planie: 626. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 630; APK, GW 84, Karty...]
- GÜRTEL JÓZEF**, szer., żołnierz 21 bawar. pp. obr. krajowej, zmarł 26.01. 1915 r. Pozycja na planie: 674. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 678; APK, GW 84, Karty...]
- GYURKOVICS PAUL**, huzar, żołnierz 16 węg. p. huzarów, zmarł 8.03. 1915 r. Pozycja na planie: 543. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 547; APK, GW 84, Karty...]
- HACKEL JOZEF**, strz., żołnierz 20 austr. p. obr. krajowej 3 komp. marszowa, zmarł 27.09.1914 r. Pozycja na planie: 125. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 130; APK, GW 84, Karty...]
- HAFERMANN PETER**, szer., żołnierz 46 prus. rez. pp., zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 27.05.

- w mogile nr 8634. Pozycja na planie: 418. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 423; APNS, MNS 332, Księga..., s. 875; tabliczka na nagrobku]
- HAHL JOZEF**, szer., żołnierz 20 bat. marszowego, zmarł 26.09.1914 r. Pozycja na planie: 133. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 138]
- HAJDO ANDRAS**, huzar, żołnierz 10 węg. pp. 4 komp., zmarł 5.05.1915 r. w szpitalu obrony krajowej w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 7.05 w mogile nr 8357. Pozycja na planie: 206. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 212; APNS, APK, GW 84, Karty...; MNS 332, Księga..., s. 321, PŚM, Liber..., t. VI, s. 437, pozycja 242]
- HAJEK JAKUB**, taborowy służący w 2 dyw. armat, zmarł 4.03.1915 r. Pozycja na planie: 541. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 545; APK, GW 84, Karty...]
- HALES HEINRICH**, st. szer., pracownik 12 dywizyjnej piekarni, zmarł 23.02.1915 r. na tyfus, pogrzebany w mogile nr 8244. Pozycja na planie: 542. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 546; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 65]
- HALUCZKA WASIL**, szer., żołnierz 124 ros. pp. 2 komp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 12.05. w mogile nr 8460. Pozycja na planie: 362. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 367; APNS, MNS 332, Księga..., s. 527; tabliczka na nagrobku]
- HAŁAWONEK FIODOR**, szer., ur. w 1894 r., żołnierz 47 ros. pp., zmarł 23.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 24.05. w mogile nr 8600. Pozycja na planie: 447. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 452; APNS, MNS 332, Księga..., s. 807]
- HAREF STEFAN**, pracownik cywilny w pułku artylerii, zmarł 18.01.1915 r. Pozycja na planie: 658. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 662; APK, GW 84, Karty...]
- HAMERSCHMIDT HERMAN FRYDRICH**, szer., ur. 1874 r., zam. Drezno, żołnierz prus. komp. marszowej, zmarł 29.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 30.05 w mogile nr 8672. Pozycja na planie: 496. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 501; APNS, MNS 333, Księga..., s. 31; tabliczka na nagrobku]
- HANZEL JONASZ**, kanonier, ur. w 1985 r., żołnierz 3 p. art. pol., zmarł 30.03.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 31.03. w mogile nr 8259. Pozycja na planie: 527. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 531; APNS, MNS 332, Księga..., s. 109]
- HARTMANN MATHIAS**, kan., ur. w 1885 r., żołnierz 1 węg. p. art., zmarł 31.03.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 1.04 w mogile nr 8263. Pozycja na planie: 571. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 575; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 116]

- HAVAS ISTWAN**, huzar, ur. w 1891 r., żołnierz 11 węg. p. huzarów, zmarł 16.05. 1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 17.05. w mogile nr 8533. Pozycja na planie: 389. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 394; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 673]
- HEICHEL KARL**, woźnica, zatrudniony w 106 dywizyjnej piekarni polowej, zmarł 7.02.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 na tyfus, pogrzebany w mogile nr 8244. Pozycja na planie: 672. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 676; APK, GW 84 Karty...; APNS, MNS 332, Księga...,s. 51]
- HEINDLER JOHAN**, wachmistrz., ur. w 1887 r., żołnierz 8 pp. grenadierów, zmarł 29.09.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 30.10. Pozycja na planie: 131. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 136; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 421, pozycja 374]
- HEINRICH PETER**, szer. posp. ruszenia, żołnierz 29 austr. pp. 7 komp., zmarł 25.12.1914 r. Pozycja na planie: 80. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 85]
- HEISIG KARL**, szer., ur. w 1892 r., zmarł 15.09.1914 r. Pozycja na planie: 161. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 166; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 418, pozycja 297]
- HELWIG PAUL**, strz., żołnierz 41 prus. pp., zmarł 13.08.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 16. 05 w mogile nr 8523. Pozycja na planie: 387. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 392; APNS, MNS 332, Księga..., s. 653; tabliczka na nagrobku]
- HENSCHKE HEINRICH**, szer., żołnierz 58 prus. pp., zmarł 7.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 9,05. W mogile nr 8361. Pozycja na planie: 237. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 243; APNS, MNS 332, Księga..., s. 369; tabliczka na nagrobku]
- HERZ PAWEŁ**, szer., żołnierz 267 prus. rez. pp. 5 komp., zmarł 10.05.1915 r. szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 12.05. w mogile nr 8446. Pozycja na planie: 237. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 243; APNS MNS 332, Księga..., s. 499; tabliczka na nagrobku]
- HILBIG OTTO**, szer., ur. w 1890 r., żołnierz 16 prus. pp. 8 komp., zmarł 30.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany 1.06 w mogile nr 8689. Pozycja na planie: 490. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 4995; APNS, MNS 333, Księga..., s. 65; tabliczka na nagrobku]
- HIRLECH JULIUSZ**, szer., ur. w 1894 r., żołnierz 62 austr. pp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8475. Pozycja na planie: 308. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 313; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 557]

- HIRSCHMANN OSKAR FRANZ**, szer. rez., żołnierz 10 pp. 2 komp. marszowa, zmarł 14.01.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 15.01. w mogile nr 8244. Pozycja na planie: 523. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 527; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 47]
- HODIJASO MAKAR**, kpr., żołnierz 286 ros. pp., zmarł 8.05.1915 r. Pozycja na planie: 204. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 210]
- HOC ANDREAS**, szer., ur. w 1877 r., żołnierz 16 węg. p. huzarów obr. krajowej, zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8450. Pozycja na planie: 248. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 254; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga...s.507; tabliczka na nagrobku]
- HOLACZEK WADOR VACŁAW**, zmarł 29.01.1915 r. Pozycja na planie: 673. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 677; APK, GW 84, Karty...]
- HÖLZE JOHAN**, szer., ur. w 1887 r., żołnierz 3 bawar. pp. 3 komp., zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych pogrzebany 27.05. w mogile nr 8642. Pozycja na planie: 462. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 467; APNS, MNS 332, Księga..., s. 891; tabliczka na nagrobku]
- HOPKO SINON**, szer., ur. 1889 r., zmarł 16.12.1914 r. na wskutek ran pogrzebany 18.12. Pozycja na planie: 22. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 22; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 490]
- HORANSZKY BERTHARD**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 10 węg. p. huzarów, zmarł 17.06.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany 18.05. w mogile nr 8553. Pozycja na planie: 347. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 352; APNS, MNS 332, Księga..., s. 713]
- HORNAĆEK LEO**, szer., ur. w 1891 r., żołnierz 3 austr. pp. 6 komp., zmarł 2.10.1914 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 3.10. Pozycja na planie: 146. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 151; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., s. 419, pozycja 33]
- HORVAT JOHAN STEFAN**, kpr., ur. 1890 r., żołnierz 24 p. strz. pol., zmarł 4.04.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 5.04. w mogile nr 8274. Pozycja na planie: 576. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 580; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 139]
- HORVAT JOZEF**, huzar, żołnierz 10 węg. p. huzarów, zmarł 3.01.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 wskutek ran postrzałowych. Pozycja na planie: 629. [APK, GW 48, Lista...,Pozycja 633; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 29]

- HOŚEK JOHAN**, kan., ur. 1873 r., żołnierz 3 austr. p. haubic polowych, zmarł 29.09.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 1.10. Pozycja na planie: 139. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 143; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 419, pozycja 325]
- HOŚKO JÓZEF**, kan. rez., ur. w 1885 r., żołnierz 12 austr. p. haubic polowych, zmarł 17.01.1915 r. na tyfus, pogrzebany 19.01. Pozycja na planie: 662. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 666; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 34]
- HREZULA LASZLO FERENC**, huzar., ur. w 1885 r., żołnierz 9 węg. p. huzarów 11 komp., zmarł 29.03.1915 r. w szpitalu zapasowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 30.03 w mogile nr 8257. Pozycja na planie: 569. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 573; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 105]
- HRUBY KONRAD**, strz., ur. w 1888 r., żołnierz 100 austr. pp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany 26.05. w mogile nr 8618. Pozycja na planie: 427. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 432; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 843]
- HRUBY MIKLÓS**, woźnica, zam. pow. Lwów, forszpan w 3 kolumnie transportowej, zmarł 7.03.1915 r. Pozycja na planie: 540. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 544; APK, GW 84, Karty...]
- HRYZ WASIL**, rosyjski żołnierz piechoty, zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych pogrzebany 13.05. w mogile nr 8474. Pozycja mogiły na planie: 360. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 365; APNS, MNS 332, Księga..., s. 555; tabliczka na nagrobku]
- HRYNKOW IGNACY**, kpr., ur. w 1875 r., zam. Stanisławów, żołnierz 32 austr. p. obrony krajowej, zmarł 29.09.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 30.09. Pozycja na planie: 144. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 333; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 419, pozycja 328]
- HUBINKA JOZEF**, szer. tab., żołnierz 9 dywizjonu taborów, zmarł 9.02.1915 r. Pozycja na planie: 688. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 692; APK, GW 84, Karty...]
- HUCMER KAROL**, kpr., ur. w 1887 r., żołnierz 59 austr. pp. 11 komp., zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 20.05. w mogile nr 8577. Pozycja na planie: 339. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 344; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 761]
- HUDAK JANOS**, huzar, żołnierz 5 węg. pułku strz. polowych, zmarł 24.12.1914 r. Pozycja na planie: 59. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 64; APK, GW 84, Karty...]

- HUSAK PIOTR**, strz., ur. w 1887 r., żołnierz 124 ros. pp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 11.05. w mogile nr 8456, pozycja na planie nr 249. [APNS, MNS, Księga..., s. 519; tabliczka na nagrobku]
- HUSEW KONSTANTY**, szer., żołnierz 33 ros. pp. 4 komp., zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8568. Pozycja na planie: 343. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 348; APNS, MNS 332, Księga..., s. 743; tabliczka na nagrobku]
- HUSTYAVA MIKLÓS**, szer. trębacz, żołnierz 6 pułku huzarów, zmarł 5.01.1915 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany tegoż samego dnia. Pozycja na planie: 628. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 632; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 427, pozycja 3]
- HUVI OSKAR**, woźnica w 1 węg. plutonie karabinów maszynowych 11 dywizjonu, zmarł 24.11.1914 r., pozycja na planie: 68. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 73; APK, GW 85, Karty...]
- ILICHOW PAWEŁ**, szer. posp. ruszenia, zmarł 25.12.1914 r. Pozycja na planie: 13. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 13]
- ILLES ZYGMUNT**, szer. pos. ruszenia, żołnierz 6 p. telegraficznego, zmarł 22.01.1915 r. Pozycja na planie: 665. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 669; APK, GW 84, Karty...]
- ISZCZUK MICHAŁ**, leg., ur. w 1896 r., zam. Lwów, żołnierz 1 bryg. 3 baonu Legionów Polskich, zmarł 13.12.1914 r. wskutek odniesionych ran podczas walk o Nowy Sącz, pogrzebany 15.12. Pozycja na planie: 707. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 712; APK, GW 84; Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 481]
- IWANOW STEFAN**, żołnierz rosyjski, zmarł w 1914 r. Pozycja na planie: 30. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 31]
- IWASZKO JAN**, szer., ur. w 1882 r., żołnierz 35 austr. pp. obrony kraj. 3 komp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 18.05 w mogile nr 8546. Pozycja na planie: 264. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 270; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, s. 699]
- JACHIMOWICZ TEOFIL**, kpr., ur. 1876 r., żołnierz 9 austr. pp., zmarł 28.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 29.05. w mogile nr 8663. Pozycja na planie: 491. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 496; APNS, MNS 333, Księga..., s. 21; tabliczka na nagrobku]
- JÄCKL FRANZ**, strz. posp. ruszenia, żołnierz 2 tyrolskiego p. strz. cesarskich, zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek odniesionych

- ran postrzałowych, pogrzebany 22.05 w mogile nr 8580. Pozycja na planie: 336. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 341; APK, GW 84, Karty...; APNS MNS 332, Księga..., s. 767; tabliczka na nagrobku]
- JACYNA TEODOR**, strz. rez., żołnierz 80 austr. pp., zmarł 5.11.1914 r. Pozycja na planie: 36. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 41; APK, GW 84, Karty...]
- JAHODA WŁADYSŁAW**, szer., żołnierz 36 austr. pp. 1 komp., zmarł 1.03.1915 r. Pozycja na planie: 511. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 515; APK, GW 84, Karty...]
- JAKUBOWICZ JÓZEF**, oficer, żołnierz 27 węg. p. huzarów 12 komp., zmarł 10.01.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 wskutek ran postrzałowych. Pozycja na planie: 522. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 526; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 45]
- JAMPOLSKI MAKAR**, szer. żołnierz 196 ros. pp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 26.05. w mogile nr 6633. Pozycja na planie: 417. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 422; APNS, MNS 332, Księga..., s. 873]
- JANDUCH KARL**, kpr., ur. w 1891 r., żołnierz 8 p. dragonów 6 komp. marszowa, zmarł 10.10.1914 r. na tyfus, pogrzebany 12.10. Pozycja na planie: 155. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 160; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 347]
- JANIK JÓZEF**, szer. posp. ruszenia., ur. 1895 r., żołnierz 20 austr. pp.1 komp., zmarł 16.07.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 17.07 w mogile nr 8830. Pozycja na planie: 482. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 487, APNS, MNS 333, Księga..., s. 347]
- JANKE EMIL**, szer., żołnierz 267 prus. rez. pp. 3 komp., zmarł 18.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 20. 05 w mogile nr 8565. Pozycja na planie: 342. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 347; APNS, MNS 332, Księga..., s. 737; tabliczka na nagrobku]
- JAREMBOWICZ FRANCISZEK**, szer., żołnierz 30 austr. pp. 4 komp., zmarł 22.10.1914 r. Pozycja na planie: 98. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 103; APK GW 84, Karty...]
- JAROSŁAWSKI PIOTR**, jeniec rosyjski, żołnierz 135 ros. pp., zmarł 28.10.1914 r. na cholera, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 78. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 83; PŚM, Liber..., t. VI, s. 422, pozycja 406]
- JAROSZ JÓZEF**, bomb., żołnierz 2 austr. p. art. fortecznej, zmarł 12.10.1914 r. Pozycja na planie: 107. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 112; APK, GW 84, Karty...]

- JAWORSKI ANDRZEJ**, szer., ur. w 1893 r., żołnierz 34 austr. pp. 15 komp., zmarł 6.09.1914 r. w wyniku urazu głowy, pogrzebany 7.09. Pozycja na planie: 173. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 178; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 417, pozycja 277]
- JAWORSKI BOJZA**, woźnica wojskowej kolumny prowiantowej eskadry lotniczej, zmarł 11.02.1915 r. Pozycja na planie: 614. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 618; APK, GW 84, Karty...]
- JAWRANOWIĆ IGNO**, szer. żołnierz 2 bośniacko–herzegowińskiego pp., zmarł 2.01.1915 r. Pozycja na planie: 664. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 668; APK, GW 84, Karty...]
- JENTAJOW KORNIŁ**, szer., żołnierz 123 ros. pp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 27.05. w mogile nr 8625. Pozycja na planie: 456. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 461; APNS, MNS 332, Księga..., s. 857]
- JEŻABEK (JERABEK) JAROSŁAW**, dragon., ur. w 1872 r., żołnierz 71 bat. dragonów pos. ruszenia, zmarł 20.04.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek odmrożeń. Pozycja na planie: 502. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 506; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 257]
- JEŻABEK WINCENTY**, szer., ur. w 1881, żołnierz 10 austr. pp. obr. krajowej 12 komp., zmarł 2.04.1915 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 3.04 w mogile nr 8269. Pozycja na planie: 574. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 578; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 129]
- JEWTICHIC IWAN**, szer., ur. w 1879 r., żołnierz 129 ros. pp., zmarł 21.01.1915 r. na febrę, pogrzebany 23.01. Pozycja na planie: 634. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 638; PŚM, Liber..., t. VI, s. 429, pozycja 44]
- JOHN ERNEST**, grenadier, żołnierz 1 prus. p. gwardii pieszej, zmarł 7.05.1915 r. wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 9.05. w mogile nr 8373. Pozycja na planie: 274. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 280; APNS, MNS 332, Księga..., s. 353; PŚM, Liber..., t. VI, s. 438, pozycja 244]
- JUNGWIRTH JOZEF**, sierż., żołnierz 12 austr. pp., zmarł 2.04.1915 r. Pozycja na planie: 573. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 577; APK, GW 84, Karty...]
- JÜRGENS WILHELM**, strz. rez., żołnierz prus. komp. marszowej, zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany w mogile nr 8644. Pozycja na planie: 464. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 469; APNS, MNS 332, Księga..., s. 895; tabliczka na nagrobku]
- KAFKA JÓZEF**, st. szer. rez., ur. w 1886 r., żołnierz 8 austr. bat. pionierów 5 komp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05. w mogile nr 8472. Pozycja na planie: 193.

[APK, GW 48, Lista..., pozycja 198; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 551, PŚM, Liber...438, pozycja 257; tabliczka na nagrobku]

KAHL JOHAN FREDRICH, szer., ur. w 1870 r., żołnierz 63 prus. bat. marszowego Dillenburg, zmarł 23.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 24.05 w mogile nr 8612. Pozycja na planie: 441. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 446; APNS, MNS 332, Księga..., s. 831; tabliczka na nagrobku]

KAIM JAN, szer., żołnierz 17 austr. pp. 1 komp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8410. Pozycja na planie: 292. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 297; APK, GW 84, Karty...; APNS, Księga..., s. 427]

KAKUCSI JANOS, huzar, żołnierz 4 węg. p. huzarów, zmarł 26.01.1915 r. Pozycja na planie: 678. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 682; APK, GW 84, Karty...]

KALENICZ JANOS, huzar, żołnierz 23 węg. p. huzarów, zmarł 29.01.1915 r. Pozycja na planie: 682. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 686; APK, GW 84, Karty...]

KANDORA JAN, szer., ur. 1889 r., zam. Nowa Wieś pow. Bielsko, żołnierz 2 austr. pp., zmarł 8.09.1914 r. na uraz głowy pogrzebany 9.09. Pozycja na planie: 169. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 174; Liber..., t. VI, s. 417, pozycja 279]

KANIJ TEODOR, szer., zam. pow. Zbaraż, żołnierz 15 austr. pp. 14 komp., zmarł 1.01.1915 r. w wyniku rany postrzałowej. Pozycja na planie: 622. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 626; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, pozycja Księga..., pozycja 21]

KAPAŁA MICHAŁ, szer. posp. ruszenia., ur. w 1892 r., żołnierz 9 austr. pp., zmarł 24.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 25.05. w mogile nr 8609. Pozycja na planie: 440. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 445; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 825]

KARDASZ HRYNKO, kpr. pos. rusz, zmarł 15.01.1915 r. Pozycja na planie: 649. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 653; APK, GW 84, Karty...]

KAROLCZAK STANISŁAW, leg., ur. w 1898 r., zam. Brześć Kujawski, zmarł 30.10.1917 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 1.11 w mogile nr 10395. Pozycja na planie: 697. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 702; APNS, MNS 335, Księga..., s. 627]

KAROTKA TIMOFIJ, szer., żołnierz 189 ros. pp., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 22.05. w mogile nr 8595. Pozycja na planie: 448. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 453; APNS, MNS 332, Księga..., s. 797]

- KAROWICZ JÓZEF**, szer., żołnierz 121 pp., zmarł 10.05.1915 r. Pozycja na planie: 370. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 375]
- KARP FRANCISZEK**, szer., żołnierz 97 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu polowym, wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 17.05. w mogile nr 8529. Pozycja na planie: 425. [APK, GW 48, Lista, pozycja 430; APK, GW 81, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 665]
- KARPIAN KONSTANTY**, zmarł 17.05.1915 r. Pozycja na planie: 351. [Tabliczka na nagrobku nowa.]
- KASELLECK PAUL**, szer. rez., żołnierz 269 prus. pp. 2 komp., zmarł 4.05.1915 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 6.05. w mogile nr 8356. Pozycja na planie: 213. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 219; APNS, MNS 332, Księga..., s. 319, PŚM, Liber..., s. 437. Pozycja 241; tabliczka na nagrobku]
- KATZORKE KARL**, szer., żołnierz 270 prus. rez. pp. 9 komp., ranny 2.05.1915 r. pod Gorlicami i przewieziony do sądeckiego szpitala polowego, gdzie zmarł 13.05.1915 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 13.05 w mogile nr 8497. Pozycja na planie: 250. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 256; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 601; tabliczka na nagrobku]
- KIERBALAS JANOS**, huzar, żołnierz zaopatrzenia, zmarł 31.01.1915 r. Pozycja na planie: 619. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 623; APK, GW 84, Karty...]
- KIESLICH KAROL**, szer., żołnierz 9 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 14.01.1915 r. Pozycja na planie: 652. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 656; APK, GW 84, Karty...]
- KINDLER MIHALY**, huzar., ur. w 1881 r., żołnierz 31 węg. p. huzarów, zmarł 11.11.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 13.11. Pozycja na planie: 47. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 52; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 423, pozycja 421]
- KIRSCH FRANZ**, szer., ur. w 1889 r., żołnierz 30 austr. pp.7 komp., zmarł 19.09.1914 r., pogrzebany 21.09. Pozycja na planie: 167. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 172; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 418, pozycja 307]
- KISIELEW ELIASZ**, szer., żołnierz 81 ros. pp., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 22.05 w mogile nr 8581. Pozycja na planie: 404. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 409; APNS, MNS 332, Księga..., s. 769; tabliczka na grobie]
- KISIELIOW IWAN**, żołnierz 17 ros. pp., zmarł 18.11.1914 r. Pozycja na planie: 72. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 77]
- KISKAZY JÓZEF**, huzar, żołnierz 5 węg. p. huzarów 2 komp., zmarł 8.01.1915 r. na wskutek odniesionych ran, pogrzebany tego samego

- dnia. Pozycja na planie: 4. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 4; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t.VI, s. 429, pozycja 12]
- KISS PAUL JOZEF**, szer. posp. rusz. huzarów, żołnierz 9 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 2.04.1915 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 5.04 w mogile nr 8272. Pozycja na planie: 575. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 579; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 135]
- KLATIVKA OTTO**, szer., żołnierz 9 austr. pp. obr. krajowej 4 komp., zmarł 31.10.1914 r. na cholera, pogrzebany 1.11. Pozycja na planie: 32. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 37; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 422, pozycja 405]
- KLEBIK SANDOR**, huzar, żołnierz 302 węg. p. huzarów 4 komp., zmarł 26.01.1915 r. wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 27.01. Pozycja na planie: 676. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 680; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 430, pozycja 57]
- KLEINWACHTER JÓZEF**, kpr. rez., żołnierz 11 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 25.01.1915 r. Pozycja na planie: 675. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 679; APK, GW 84, Karty...]
- KLEPACKI PAWEŁ**, szer., żołnierz rosyjski., ur. 1878 r., zmarł 6.09.1914 r., pogrzebany 7.09. Pozycja na planie: 179. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 184; PŚM, Liber..., t. VI, s. 417, pozycja 276]
- KLIMCZAK FRANCISZEK**, leg., ur. w 1896 r., zam. Rudniki pow. Śniatyń, żołnierz 4 pp. legionów, zmarł 4.10.1917 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 6.10 w mogile nr 10353. Pozycja na planie: 699. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 704; APNS, MNS 335, Księga..., s. 547]
- KLÖHN RICHARD**, szer., ur. w 1892 r., żołnierz 267 prus. rez. pp. 12 komp., ranny 2.05.1915 r. pod Gorlicami i przewieziony do sądeckiego szpitala Czerwonego Krzyża, gdzie zmarł 28.05.1915 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 30.05 w mogile nr 8662. Pozycja na planie: 494. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 499; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 333, Księga..., s. 11; tabliczka na nagrobku]
- KLOTZ MICHAEL**, grenadier, ur. w 1890 r., żołnierz 1 prus. p. grenadierów gwardii, zmarł 8.06.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany 9.06. w mogile nr 8745. Pozycja na planie: 489. [APK, GW 49, Lista..., pozycja 494; APNS, MNS 333, Księga..., s. 177; tabliczka na nagrobku]
- KLUKAN JÓZEF**, szer., żołnierz 98 austr. pp., zmarł 24.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 25.05 w mogile nr 8613. Pozycja na planie: 435. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 440; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 833]

- KŁUSOŃ JOZEF**, szer., ur. w 1890 r., żołnierz 30 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 18.12.1914 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 20.12. Pozycja na planie: nr 17. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 17; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 495]
- KOCHENTEK WACŁAW**, szer., żołnierz 28 austr. pp., zmarł 2.09.1914 r. P-zycja na planie: 174. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 179; APK, GW 84, Karty...]
- KOFLER FRANZ**, strz. rez., ur. w 1894 r., żołnierz 2 p. tyrolskich strz. cesarskich 6 komp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05 w mogile nr 8469. P-zycja na planie: 194. [APK, GW 48 Lista..., pozycja 199; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 545; tabliczka na nagrobku]
- KÖHLER ARTUR**, strz., ur. w 1892 r., żołnierz 269 prus. rez. pp., zmarł 7.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 10.05 w mogile nr 8412. P-zycja na planie: 198. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 204; APNS, Księga..., s. 431; tabliczka na nagrobku]
- KOŁYŃCOW IWAN**, szer., ur. w 1888 r., żołnierz 83 ros. pp., zmarł 24.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 25.05 w mogile nr 8610. P-zycja na planie: grób nr 436. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 441; APNS, MNS 332, Księga..., s. 827]
- KONDRA ISRAEL**, huzar, ur. w 1889 r., żołnierz 24 węg. p. huzarów, zmarł 17.12.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 19.12. P-zycja na planie: 19. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 19; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 486]
- KONIECZNY RUDOLF**, legionista polski, zmarł 6.10.1917 r. P-zycja na planie: 698. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 703]
- KOPLIN LEO**, strz., żołnierz 268 prus. rez. pp. 12 komp., zmarł 10.05.1915 r. P-zycja na planie: 280. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 286; tabliczka na nagrobku]
- KÖRBEL HANS**, kpr. rez., ur. w 1883 r., żołnierz 22 bawar. pp. 4 komp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany w mogile nr 8383. P-zycja na planie: 240. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 246; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 373]
- KORPADY JOHANN recte KOPARDY**, woźnica, ur. w 1887 r., wozak w 9 dywizjonie zaopatrzenia, zmarł 3.02.1915 r. P-zycja na planie: 3. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 3; APK, GW 84, Karty...]
- KOSMAĆ FRANCISZEK**, szer., ur. w 1870 r., żołnierz 27 austr. p. obr. krajowej, zmarł 27.10.1914 r. na tyfus, pogrzebany 29.10. P-zycja na planie:

100. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 105; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 422, pozycja 391]
- KOSNAR JÓZEF**, cywilny woźnica, zmarł 31.01.1915 r. Pozycja na planie: 620. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 624]
- KOSTKIEWICZ JAN**, kan., żołnierz austr. p. haubic pol. obr. krajowej, zmarł 14.03.1915 r. na zapalenie opon mózgowych, pogrzebany 16.03. Pozycja na planie: 592. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 596; PŚM, Liber..., t. VI, s. 434, pozycja 147; APK, GW 84, Karty...]
- KOSZ JÓZEF**, szer., żołnierz 40 austr. p. obr. krajowej, zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 12.05 w mogile nr 8466. Pozycja na planie: 375. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 380; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 545; tabliczka na nagrobku]
- KOSZTE HES**, kpr., żołnierz 23 węg. p. huzarów, zmarł 29.12.1914 r. Pozycja na planie: 14. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 14; APK, GW 84, Karty...]
- KOŚCISZ JÓZEF**, kpr., zam. Nowy Sącz, żołnierz 30 austr. pp., zmarł 24.05.1915 r. Pozycja na planie: 499. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 504]
- KOŚNIECOW N.**, szer., ur. w 1884 r., żołnierz rosyjski ranny w bitwie pod Lublinem, zmarł 6.09.1914 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 7.09. Pozycja na planie: 178. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 183; PŚM, Liber..., s. 417, pozycja 275]
- KOT BAZYLI**, szer., żołnierz 80 austr. pp. 4 komp., zmarł 26.10.1914 r. na cholere, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 99. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 104; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 422, pozycja 396]
- KOTNIK JAKUB**, szer., żołnierz dywizyjnej piekarni, zmarł 27.01.1915 r. Pozycja na planie: 667. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 671; APK, GW 84, Karty...]
- KOWALUK IWAN**, szer., ur. w 1893 r., żołnierz 194 ros. pp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholere, pogrzebany 28.05. w mogile nr 8650. Pozycja na planie: 478. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 483; APNS, MNS 332, Księga..., s. 907]
- KOVACS ANDREAS**, sanitariusz, zmarł 15.01.1915 r. Pozycja na planie: 647. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 651; APK, GW 84, Karty...]
- KOVACS JOHAN**, huzar, żołnierz 62 węg. pp., zmarł 8.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8378. Pozycja na planie: 235. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 241; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 363; tabliczka na grobie]
- KOVACS JOZEF**, huzar, żołnierz 11 węg. p. huzarów, zmarł 24.03.1915 r. Pozycja na planie: 530. [APK, GW 48, Lista..., 534; APK, GW 84, Karty...]

- KOVACS MICHAEL**, huzar, żołnierz 22 węg. p. huzarów 12 komp., zmarł 1.01.1915 r. w wyniku rany postrzałowej. Pozycja na planie: 621. [APK, GW 48, Lista..., 625; APNS, MNS 332, pozycja 17; APK, GW 84, Karty...]
- KOZIK JAN**, strz. posp. ruszenia., ur. w 1892 r., zam. Łukowica pow. Limanowa, żołnierz 20 austr. p. obr. krajowej 1 komp., zmarł 14.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 15.05. w mogile nr 8501. Pozycja na planie: 252. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 258; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 609]
- KOZIOŁEK ROBERT**, szer., żołnierz 270 prus. rez. pp. 4 komp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05 w mogile nr 8461. Pozycja na planie: 367. [APK, GW 48; Lista..., pozycja 372; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 529; tabliczka na nagrobku]
- KRAMER HENRICH**, szer., żołnierz 74 prus. pp. 5 komp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany w mogile nr 6636. Pozycja na planie: 419. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 424; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 879; tabliczka na nagrobku]
- KRAMER KARL**, strz., ur. w 1893 r., zam. Berlin, żołnierz 269 prus. pp. 4 komp., ranny 2.05. 1915 r. w Woli Łuzaniańskiej i przewieziony do szpitala Czerwonego Krzyża w Nowym Sączu, gdzie 7.05.1915 r. zmarł, pogrzebany 9.05 w mogile nr 8411. Pozycja na planie: 200. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 206; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 429; tabliczka na nagrobku]
- KRASOWSKI MIKOŁAJ**, leg., żołnierz 7 pp. Legionów Polskich. Pozycja na planie: 704. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 709]
- KRAWANI KARL**, szer., żołnierz 24 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 16.03.1915 r. Pozycja na planie: 590. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 594; APK, GW 84, Karty...]
- KRENCZUK WASYL**, strz., ur. w 1892 r., żołnierz 123 ros. pp. 4 komp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05 w mogile nr 8495. Pozycja na planie: 353. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 358; APNS, MNS 332, Księga..., s. 597]
- KRESMARIK PAWEŁ**, strz., żołnierz 101 pp., zmarł 29.05.1915 r. Pozycja na planie: 414. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 419; APK, GW 84, Karty...]
- KRESSE FERDYNAND**, kpr., ur. 1890 r., żołnierz 27 austr. pp. 3 komp., zmarł 13.11.1914 r. na tyfus, pogrzebany 14.11. Pozycja na planie: 69. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 74; APK, GW 84 Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 423, pozycja 427]

- KREWOJ FILIP**, szer., ur. 1884 r., żołnierz 55 ros. pp., zmarł 12.12.1914 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 14.12. Pozycja na planie: 26. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 26; PŚM, Liber..., t. VI, s. 426, pozycja 483]
- KRISZTA PAL**, huzar, żołnierz 2 węg. p. huzarów, zmarł 20.03.1915 r. P-zycja na planie: 557. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 561; APK, GW 84, Karty...]
- KROISS JOHANN**, szer. rez., żołnierz 13 bawar. pp. 1 komp., zmarł 10.05.1915 r. P-zycja na planie: 282. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 288; APK, GW 84, Karty...; tabliczka na nagrobku]
- KRUPICZKA JOZEF**, st., żołnierz 96 austr. pp. 4 bat., zmarł 23.10.1914 r. P-zycja na planie: 96. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 101; APK, GW 84, Karty...]
- KUCZERA KAROL**, strz., żołnierz 56 austr. pp. 6 komp., zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran, pogrzebany 17.05 w mogile nr 8537. P-zycja na planie: 258. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 264; APNS, MNS 332, Księga..., s. 681; PŚM, Liber..., t. VI, s. 439, pozycja 271]
- KUCZKO JERZY**, strz., żołnierz 18 austr. p. strz., zmarł 7.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 9.05 w mogile nr 8386. P-zycja na planie: 241. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 247; APK, GW 84, Karty...; APK, GW 48 Lista..., pozycja 247]
- KÜCHNEL FRANC**, dragon., ur. w 1886 r., żołnierz 15 austr. pp. 3 komp., zmarł 1.11.1914 r. na tyfus, pogrzebany 2.11. P-zycja na planie: grób nr 75. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 80; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 423, pozycja 413]
- KÜFER JULIUSZ**, strz., ur. w 1893 r., żołnierz 22 bawar. pp. 5 komp., zmarł 14.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek odniesionych ran, pogrzebany 15.05 w mogile nr 8513. P-zycja na planie: 272. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 278; APK; GW, Karty; APNS, MNS 332, Księga..., s. 633; tabliczka na nagrobku]
- KURCZAK ALEKSANDER**, dragon., ur. w 1890 r., żołnierz 9 p. dragonów 5 komp. marszowa, zmarł 13.10.1914 r. w szpitalu pol. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 15.10 w mogile nr 7831. P-zycja na planie: 159. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 164; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 361]
- KURDIUKOW JECHIM**, szer., ur. w 1873 r., żołnierz 162 ros. pp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 19.05 w mogile nr 8545. P-zycja na planie: 265. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 271; APNS, MNS 332, Księga..., s. 697]
- KUREK KAROL**, szer., ur. w 1893 r., zam. Oświęcim, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8451.

Pozycja na planie: 321. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 326; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 509]

KURNYCZOW ALEKSANDER, żołnierz rosyjski, zmarł 4.01.1914 r. Pozycja na planie: 66. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 71]

KUŹNIECOW ROMAN, żołnierz rosyjski ranny pod Lublinem, zmarł 4.09.1914 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany 7.09.1914 r. Pozycja na planie: 30. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 32; Liber..., t. VI, s. 417, pozycja 275]

KUŹMA JAKÓB, kpr., ur. w 1887 r., żołnierz 65 austr. pp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 10.05 w mogile nr 8402. Pozycja na planie: 296. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 301; APK, GW 84, Karty...; APNS, Księga..., s. 411]

KWAŚNIAK JÓZEF, kadet aspirant, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 11.05. w mogile nr 8439. Pozycja na planie: 246. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 252; APK, GW 85, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 485; tabliczka na nagrobku]

KWAŚNIEWSKI FRANCISZEK, szer. posp. ruszenia, żołnierz 56 austr. pp., zmarł 15.03.1915 r. Pozycja na planie: 591. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 595; APK, GW 84, Karty...]

LABAS JOZEF, huzar, żołnierz 11 węg. p. huzarów, zmarł 7.02.1915 r. w szpitalu polowym nr 2/6 na tyfus. Pozycja na planie: 623. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 627; APNS, MNS 332, Księga..., s. 49]

LACZAL FERDYNAND, kpr., żołnierz 3 austr. pp., zmarł 9.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 10.05. w mogile nr 8419. Pozycja na planie: 243. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 249; APNS, MNS 332, Księga..., s. 445]

LACHOWSKI STANISŁAW, pracownik cywilny z Jarosławia, zmarł 25.01.1915 r. na zawał serca, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 671. [APK, GW 48; Lista..., pozycja 675; PŚM, Liber..., t. VI, s. 430, pozycja 52]

LAJ ANTONI, szer., żołnierz austr. 89 pp., zmarł 8.05.1915 r. Pozycja na planie: 293. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 298; tabliczka na nagrobku nowa]

LAKUTOS ISTWAN MIKLAS, huzar, żołnierz 23 węg. p. huzarów, zmarł 11.01.1915 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 644. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 640; PŚM, Liber..., t. VI, s. 428, pozycja 21]

- LAUF JOZEF**, huzar, żołnierz 9 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 13.04.1915 r. w szpitalu polowym 2/6, pogrzebany 14.04. w mogile nr 8314. Pozycja na planie: 507. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 511; APNS, MNS 332, Księga..., s. 221]
- LAWRENTIEW PAWEŁ**, szer., ur. w 1891 r., żołnierz 191 ros. pp., zmarł 26.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 27.05. w mogile nr 8631. Pozycja na planie: 467. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 472; APNS, MNS 332, Księga..., pozycja 869; tabliczka na nagrobku]
- LAZARKA TEODOR**, żołnierz 65 austr. pp., zmarł 30.09.1914 r. Pozycja na planie: 145. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 150; APK, GW 84, Karty...]
- LECHNER JERZY**, szer., żołnierz 59 pp. 2 komp. rez., zmarł 16.05.1915 r. w szpitalu polowym w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 18.05 w mogile nr 8554. Pozycja na planie: 334. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 339; APNS, MNS 332, Księga..., s. 715; PŚM, Liber..., t. VI, s. 439, pozycja 278]
- LECHMANN (LEXMAN) MAX**, szer., ur. w 1890 r., żołnierz 3 prus. p. gwardii 11 komp., zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 16.05 w mogile nr 8532. Pozycja na planie: 385. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 390; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 671; tabliczka na nagrobku]
- LEIDOLT PAUL**, rot., ur. w 1871 r., rusznikarz 4 p. gwardii, zmarł 6.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 7.05. w mogile nr 8368. Pozycja na planie: 710. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 715; APNS, MNS 332, Księga..., s. 343]
- LEMPERT JOHAN KAROL AUGUST**, oficer, 269 prus. rez. pp. 12 komp., zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 18.05 w mogile nr 8549. Pozycja na planie: 350. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 355; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 705; tabliczka na nagrobku nowa]
- LENZ RUDOLF**, szer., żołnierz 6 austr. pp. obr. krajowej 7 komp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 28.05. w mogile nr 8655. Pozycja na planie: 477. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 482; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., pozycja 917]
- LEŚNIAK TADEUSZ**, strz. ochotnik., ur. w 1895 r. w Jaśle, s. Andrzeja, żołnierz komp. marszowej, zmarł 18.09.1914 r., pogrzebany 19.09. Pozycja na planie: 166. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 171; PŚM, Liber..., t. VI, s. 418, pozycja 300]
- LEWKO JAN**, strz., żołnierz 34 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 31.01.1914 r. Pozycja na planie: 103. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 108; APK, GW 84, Karty...]

- LIKI ANTON**, szer., ur. w 1890 r., zam. Chełm Podolski, żołnierz 8 ros. pp., zmarł 10.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 11.05 w mogile nr 8454. Pozycja na planie: 190. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 195; APNS, MNS 332, Księga..., s. 515]
- LITTFIN PAWEŁ**, szer., ur. w 1893 r., żołnierz 267 prus. rez. pp. 15 komp., zmarł 11.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8452. Pozycja na planie: 278. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 284; APNS, MNS 332, Księga..., s. 511; tabliczka na nagrobku]
- LIZANICS GEORG**, żołnierz 11 węg. p. huzarów, zmarł 21.04.1915 r. w szpitalu polowym 2/6 na gruźlicę, pogrzebany w mogile nr 265. Pozycja na planie: 584. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 588; APNS, MNS 332, Księga..., s. 265]
- LOHFeyer JOHAN**, szer., ur. w 1891 r., żołnierz 59 prus. rez. pp., zmarł 1 komp., zmarł 28.09.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 30.10. Pozycja na planie: 138. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 142; PŚM, Liber..., t. VI, s. 421, pozycja 373]
- LORENZ GUSTAW**, szer., żołnierz 269 prus. rez. pp. 5 komp., zmarł 11.05.1915 r. Pozycja na planie: 368. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 373; tabliczka na nagrobku]
- LORENZ KAROL**, strz., ur. w 1892 r., żołnierz 269 prus. rez. pp. 5 komp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 13.05 w mogile nr 8483. Pozycja na planie: 61. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 66; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 573]
- LÜDTKE FRITZ**, kpr., żołnierz 270 prus. rez. pp. 3 komp., zmarł 25.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 27.05 w mogile nr 8629. Pozycja na planie: 461. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 466; APNS, MNS 332, Księga..., s. 865; tabliczka na grobie]
- LUKACS JAN**, kan., ur. w 1876 r., żołnierz 32 pp. haubic, zmarł 23.10.1914 r. w szpitalu polowym na chorobę serca, pogrzebany 25.10. Pozycja na planie: 140. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 144; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., s. 422, pozycja 388]
- LUKACZ JANOS**, szer., ur. w 1882 r., żołnierz 18 pp. 10 komp., zmarł 5.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 6.05 w mogile nr 8360. Pozycja na planie: 208. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 214; APNS, MNS 332, Księga..., pozycja 327]
- LUKIAN STANISŁAW**, leg., ur. w 1898 r., zam. Stanisławów, zmarł 19.08.1917 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 21.08 w mogile nr 10273. Pozycja na planie: 700. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 705; APNS, MNS 335, Księga..., s. 383]

- LUMAKOW KRZYSZTOF**, szer., żołnierz 124 ros. pp., zmarł 30.01.1915 r. w szpitalu polowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 31.01. Pozycja na planie: 681. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 685; PŚM, Liber..., s. 429, pozycja 66]
- LUPA KAROL**, szer., żołnierz 270 prus. rez. pp., zmarł 12.05.1915 r. w szpitalu polowym w wyniku odniesionych ran, pogrzebany 14.05. w mogile nr 8487. Pozycja na planie: 260. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 266; APNS, MNS 332, Księga..., s. 581; PŚM, Liber..., t. VI, s. 438, pozycja 263]
- LUSCSEK ANTAL**, kpr., ur. w 1879 r., żołnierz 9 węg. p. huzarów III batalion, zmarł 20.04.1914 r. w szpitalu rezerwowym na tyfus, pogrzebany 21.09. w mogile nr 8325. Pozycja na planie: 503. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 507; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga...s. 249]
- ŁAKOMY (ŁAMANY) WASYL**, szer., ur. w 1876 r., zmarł 1.10.1914 r. na dur brzuszny, pogrzebany 2.10. Pozycja na planie: 142. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 147; PŚM, Liber..., t. VI, s. 419, pozycja 331]
- MACHIOR ANTONI**, kpr., ur. w 1882, żołnierz rosyjski, zmarł 24.12.1914 r. wskutek rany postrzałowej, pogrzebany 26.12. Pozycja na planie: 12. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 12; PŚM, Liber..., t. VI, s. 427, pozycja 513]
- MÄCHLING JAKUB**, szer., ur. w 1873 r., żołnierz 61 prus. bat. marsz. p. obr. krajowej 2 komp., zmarł 20.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany w mogile nr 8588. Pozycja na planie: 408. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 413; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 783; tabliczka na nagrobku]
- MACZKO MICHALY**, kpr., ur. w 1884 r., żołnierz 10 węg. p. huzarów, zmarł 18.04.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 20.04. w mogile nr 8324. Pozycja na planie: 504. [APK, GW 49 Lista..., pozycja 508; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 247]
- MADERTHAUER HEIN**, sanitariusz, zmarł 27.09.1914 r. Pozycja na planie: 132. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 137; APK, GW 84. Karty...]
- MAJIĆ MIŁOS**, strz. rez., żołnierz 70 austr. pp. 12 komp., zmarł 25.10.1914 r. Pozycja na planie: 94. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 98; APK, GW 84, Karty...]
- MAKAROW IWAN**, kozak., ur. w 1986 r., żołnierz rosyjski, zmarł 3.02.1915 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 4.12. Pozycja na planie: 102. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 107; PŚM, Liber..., t. VI, s. 425, pozycja 473]
- MALAPEJ JUSAIM**, szer., żołnierz 46 ros. pp., zmarł 19.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholera, pogrzebany 20.05 w mogile nr 8571. Pozycja na planie: 398. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 403; APNS, MNS 332, Księga..., s. 749]

- MANZEDER JÓZEF**, szer., żołnierz 14 austr. pp. 11 komp., zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8521. Pozycja na planie: 346. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 351; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 649]
- MARCINKOWSKI ANTONI**, kpr., ur. w 1892 r. w Biskupicach pow. Brzesko, żołnierz 20 austr. pp. 5 komp., zmarł 7.10.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 9.10. Pozycja na planie: 113. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 118; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 341]
- MARCZENKO AKIM**, st. szer., żołnierz 241 ros. pp., zmarł 6.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża wskutek ran postrzałowych, pogrzebany w mogile nr 8363. Pozycja na planie: 215. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 221; APNS, MNS 332, Księga... s. 337]
- MARGREITEL JOZEF**, strz., ur. w 1894 r., żołnierz 1 p. tyrolskich strz. cesarskich, zmarł 2.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 3.05 w mogile nr 8351. Pozycja na planie: 222. [APK, GW 49, Lista..., pozycja 225; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 309]
- MARGREITER LEONARD**, strz., żołnierz 2 p. tyrolskich strz. cesarskich, zmarł 17.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 18.05 w mogile nr 8557. Pozycja na planie: 349. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 354; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 721]
- MARIN MICHAJŁOWICZ WŁADIMIR**, kan., żołnierz ros. 17 p. art. pol., zmarł 18.11.1914 r. Pozycja na planie: 73. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 78]
- MARKINO TEODOR**, zam. pow. Buczacz, woźnica w 3 szpitalu rezerwowym, zmarł 2.10.1914 r. Pozycja na planie: 149. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 154; APK, GW 84, Karty...]
- MARKON MACIEJ**, strz., żołnierz 5 austr. pp. 8 komp., zmarł 15.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 16.05. w mogile nr 8527. Pozycja na planie: 390. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 395; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 661]
- MARKOW MICHAİL**, szer., żołnierz 46 ros. pp., zmarł 23.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 25.05 w mogile nr 8603. Pozycja na planie: 310. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 315; APNS, MNS 332, Księga..., s. 813]
- MARNIENKO TROFIM**, zmarł 19.01.1915 r. Pozycja na planie: 657. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 661]
- MARTINEK GRZEGORZ**, szer., ur. w 1877, zam. pow. Cieszyn, żołnierz 54 bat. obr. kraj., zmarł 12.10.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrze-

- bany 14.10. Pozycja na planie: 158. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 163; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 358]
- MARTON ALEKSANDER**, szer., żołnierz 39 austr. pp., zmarł 26.10.1914 r. w szpitalu epidemiologicznym na cholere, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 90. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 94; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Libti..., s. 422, pozycja 397]
- MASŁOWSKI ALOIZY**, szer., żołnierz 271 prus. rez. pp. 6 komp., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 22.05 w mogile nr 8578. Pozycja na planie: 454. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 459; APNS, MNS 332, Księga..., s. 765; tabliczka na nagrobku]
- MATAUS FRITZ**, szer., ur. w 1888 r., żołnierz 267 prus. rez. pp., zmarł 7.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany 8.05. w mogile nr 182. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 187; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 357]
- MATE ANDREAS**, szer., ur. w 1885 r., żołnierz 82 austr. pp., zmarł 18.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 19.05 w mogile nr 8561. Pozycja na planie: 348. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 353; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 729]
- MATE PETER**, huzar, żołnierz 5 węg. p. huzarów 2 komp., zmarł 26.01.1915 r. wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 27.01. Pozycja na planie: 679. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 683; APK, GW 84, Karty...; PŚM, Liber..., t. VI, s. 430, pozycja 62]
- MATYJEWIC BLAZ**, szer. rez., żołnierz 2 bawar. rez. pp, zmarł 31.12.1914 r. Pozycja na planie: 109. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 114; APK, GW 84, Karty...]
- MATYASZOWSKI JANOS**, kan., żołnierz 18 austr. p. haubic pol., a następnie 15 austr. p. haubic pol., zmarł 29.01.1915 r. Pozycja na planie: 680. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 684; APK. GW 84, Karty...]
- MAZUREK JÓZEF**, szer., żołnierz 56 austr. pp., zmarł 22.05.1915 r. w szpitalu polowym, pogrzebany w mogile nr 8598. Pozycja na planie: 411. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 416; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 803]
- MEDVIGY DEMETER**, huzar, żołnierz 9 węg. p. huzarów 2 komp., a następnie 10 austr. pp. obr. krajowej, zmarł 13.03.1915 r. Pozycja na planie: 556. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 560; APK. GW 84, Karty...]
- MEHES LASZLO**, bomb., żołnierz 18 węg. p. haubic pol., a następnie 15 węg. p. haubic pol. 1 bateria, zmarł 26.12.1914 r. Pozycja na planie: 108. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 113; APK, GW 84, Karty...]

- MERA TIVADAR**, huzar, żołnierz 22 węg. p. huzarów 3 komp., zmarł 4.01.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 5.05. w mogile nr 8244. Pozycja na planie: 101. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 106; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 33]
- MESCHITZ FRANZ**, szer., żołnierz 10 węg. p. huzarów obr. krajowej, zmarł 18.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 19.05 w mogile nr 8563. Pozycja na planie: 355. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 360; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 733]
- MESZAROS FABIAN**, huzar, żołnierz 3 węg. p. huzarów, zmarł 6.11.1914 r. Pozycja na planie: 43. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 48; APK, GW 84, Karty...]
- MEYER AUGUST**, strz., ur. 1894 r., żołnierz 77 prus. pp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu polowym wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 28.05. w mogile nr 8657. Pozycja na planie: 488. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 493; APNS, MNS 333, Księga..., s. 1; tabliczka na nagrobku]
- MICEWSKI JÓZEF EDWARD TADEUSZ**, szer., ur. w 1893 r., zam. Nowy Sącz, żołnierz 20 austr. pp. 11 komp., zmarł 10.06.1915 r. w szpitalu rezerwowym wskutek odniesionych ran postrzałowych, pogrzebany 11.06. w mogile nr 8749. Pozycja na planie: 415. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 420; APNS, MNS 333, Księga..., s. 183]
- MICHITA KOWAJ**, kpr, zmarł 30.07.1915 r. Pozycja na planie: 438. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 443]
- MICHALYKO BERTOLAN**, huzar., ur. w 1881 r., zmarł 15.12.1914 r. wskutek ran postrzałowych, pogrzebany 17.12. Pozycja na planie: 23. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 23; Liber..., s. 426, pozycja 488]
- MIELNIK PAWEŁ**, woźnica., ur. 1852 r., zam. pow. Jarosław, zmarł 13.04.1915 r. w szpitalu rezerwowym na gruźlicę, pogrzebany 14.04 w mogile nr 8313. Pozycja na planie: 514. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 518; APK, GW 84, Karty...; APNS, MNS 332, Księga..., s. 219]
- MIFTAHATIN SZARAFTINOW**, żołnierz rosyjski, zmarł 4.11.1914 r. Pozycja na planie: 77. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 82]
- MIKE PETER**, zapas. rez., żołnierz 24 węg. pp. 6 komp., zmarł 27.12.1914 r. Pozycja na planie: 110. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 115]
- MIKURA BRZETYSŁAW**, strz., żołnierz 12 pp., zmarł 4.11.1914 r. Pozycja na planie: 39. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 44]
- MILOŁOZ ANTONI**, szer., żołnierz 4 bośniacko–herzegowińskiego pp. 2 komp., zmarł 21.05.1915 r. w szpitalu rezerwowym w wyniku ran postrzałowych, pogrzebany 22.05 w mogile nr 8592. Pozycja na planie: 453.

[APK, GW 48, Lista..., pozycja 458; APNS, MNS 332, Księga..., s. 731; tabliczka na nagrobku]

MINAJOW SZCZEPAN, szer., ur. w 1870 r., żołnierz rosyjski, zmarł 4.01.1915 r. w wyniku odniesionych ran, pogrzebany 5.01. Pozycja na planie: 8. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 8; Liber..., t. VI, s. 428, pozycja 4]

MINISZAKIN GILFANO, szer., żołnierz 171 ros. pp. 12 komp., zmarł 27.05.1915 r. w szpitalu epidemiologicznym na tyfus, pogrzebany 27.05. w mogile nr 8654. Pozycja na planie: 483. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 488; APNS, MNS 332, Księga..., s. 915]

MISIURA MARCIN, legionista, ur. w 1894 r., zam. Bełchatów pow. Radom, żołnierz 4 pp. Legionów Polskich, zmarł 24.08.1916 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 25.08 w mogile nr 9705. Pozycja na planie: 708. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 713; APNS, MNS 334, Księga..., s. 247]

MLENOFELIN ? oficer. Pozycja na planie: 409. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 414]

MNINOWICZ LUDWIK, szer. Pozycja na planie: 711. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 716]

MOGILSKI JAN, kan., ur. w 1886 r., żołnierz 5 baonu art. pol., zmarł 15.11.1914 r. na tyfus, pogrzebany 17.11. Pozycja na planie: 62. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 67; PŚM, Liber..., t. VI, s. 424, pozycja 431]

MOLDOVAR JANOS, huzar, żołnierz 22 węg. p. huzarów 4 komp., zmarł 11.01.1915 r. wskutek rany postrzałowej, pogrzebany tego samego dnia. Pozycja na planie: 642. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 646; PŚM, Liber..., t. VI, s. 428, pozycja 20]

MOROSZ BAZYL, cywil, woźnica wojskowy. Pozycja na planie: 112. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 117]

MOSYN IWAN MICHAJŁOW, żołnierz rosyjski, zmarł 19.02.1915 r. Pozycja na planie: 603. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 607]

MÖZO GYDA, ur. w 1884 r., żołnierz 31 węg. pp. 4 komp., zmarł 7.10.1914 r. wskutek odniesionych ran, pogrzebany 8.10. Pozycja na planie: 114. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 119; PŚM, Liber..., t. VI, s. 420, pozycja 340]

MROWCA JÓZEF, szer., ur. w 1894 r. w Nowym Sączu, żołnierz 20 austr. pp. 5 komp., zmarł 25.09.1914 r. wskutek połamania, pogrzebany 27.09. Pozycja na planie: 124. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 129; PŚM, PŚM, Liber..., t. VI, s. 419, pozycja 319]

MROWETZ WIKTOR, żołnierz 20 austr. pp., zmarł 14.05.1915 r. Pozycja na planie: 195. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 200]

MÜLLER JANOS, kpr., żołnierz 24 węg. pp. 6 komp., zmarł 29.12.1914 r. w szpitalu polowym na gruźlicę, pogrzebany 31.12 w mogile nr 8256. Pozycja na planie: 111. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 116; APNS, MNS 332, Księga..., s. 8256]

MÜLLER REIHALD, grenadier, ur. w 1891 r., żołnierz 1 prus. p. grenadierów gwardii 7 komp., zmarł 6.05.1915 r. w szpitalu Czerwonego Krzyża, pogrzebany, 8.05 w mogile nr 8405. Pozycja na planie: 286. [APK, GW 48, Lista..., pozycja 292; APK, GW 84, Karty...; APNS, Księga..., s. 417; tabliczka na nagrobku]

- ¹ Sprawę gruntu, na którym powstawał od 1914 r. cmentarz wojskowy podjęto rok później. Wówczas to przedstawiciele Rady Miasta dr Władysław Barbacki — burmistrz, dr Emil Pasionek — asesor miejski, Franciszek Celewicz i Antoni Hebenstreit — radni, nabyli w imieniu miasta od probostwa rzymskokatolickiego św. Małgorzaty 14 parcel ziemskich w celu poszerzenia powierzchni cmentarza. Wśród zakupionych wówczas parcel była i ta, która nas najbardziej interesuje. Wydaje się, że ów kontrakt napotykał na jakieś opory, jako że wstępną akceptację uzyskał od Kurii w Tarnowie dopiero 2 X 1918 r.
- ² Należy dodać, że wspomniane metalowe tabliczki i krzyże wykonała sądecka firma Rossmannitha po otrzymaniu wzorów z krakowskiego Oddziału Grobów Żołnierskich.
- ³ Według pierwotnego projektu całość miało otaczać betonowe ażurowe ogrodzenie, a reprezentacyjne wejście od strony południowej, poprzedzone aleją wyłożoną kamienną kostką, wierczyć miała kunsztowna, ażurowa brama. Ponieważ zamiaru tego nie zrealizowano, poprzestano jedynie na niskim betonowym murku o kwadratowym przekroju, podtrzymywanym przez narożne słupki nakryte czterospadowym daszkiem.
- ⁴ Należy również dodać, że w wizji projektanckiej, postać rycerza miała otaczać wieńcem roślinna aureola wykonana z brązu. Niestety założenia tego nie zrealizowano ze względu na deficyt metali kolorowych, które przeznaczano głównie na potrzeby przemysłu zbrojeniowego.
- ⁵ W jego gestii znajdowało się 486 cmentarzy, z ok. 25 tys. mogił, w których było pogrzebanych ok. 80 tys. żołnierzy.

Dworzec kolejowy

*Dworzec kolejowy tak bardzo nas rozdzielił
wrażne dwa kierunki dwie strony świata
a dworzec był dla mnie schronieniem
pociągi rozcinały świat jak nóż pomarańcze
smakowałem ten sok dlatego lubiłem
wyjazdy góry po drodze
dla mnie były za niskie bo przecież
Kazalnica Mnich a nie jakiś pagórek
choć lęk był mniejszy ale gdy ty
odjeżdżałaś w płaski jak okno przez które
nie chciałaś mnie już widzieć pejzaż
lęk był bolesny spadałem z krzykiem
zapowiedziano pociąg dla mnie
zapowiedzią był ten pocałunek w tramwaju
w czoło z uznania i ostatnia
noc gdy rozchodziliśmy się każde
każde w inną stronę czułem że tu nie wrócę
że już nigdy się nie zobaczymy
że nie zobaczymy naszej przyszłości odjechała
mijając mnie ciebie naszych przyjaciół*

*nie wiedziałem dokąd i po co
nie chciałem patrzeć za siebie
nie patrzyłem w przód
a moje miasto całe w deszczu
gładziło włosy i do nowego dnia
zostało już niewiele bardzo niewiele czasu*

Ulica przy zielonym domu

*ulicą przy zielonym domu można było dojść
do niewielkiej łąki nad rzeką
gdzie często dochodziliśmy do siebie
po wieczorach pełnych poezji i alkoholu
tak nam krążyły w żyłach że tylko
ta łąka przywracała nam świat realny
wiosną pełno było zawilców pierwiosnków
kaczeńców ale te kwiaty były przypisane
innej kobiecie jej też nie ma a twoje
przebiśniewy i fiołki tylko w ogrodach
nigdy nie znalazłem miejsca gdzie rosty dziko
choć na tylu drogach ich szukałem
mówiłaś że będziesz czekać na każdym przystanku
tyle ich było wsiadałem wysiadałem
nie było ciebie nie było nikogo
gdzieś jechałem wysiadałem nie raz wysiadałem
nie nie mam pretensji choć chciałem cię zobaczyć
już nie ma z kim iść tą ulicą a i ona
nie taka jak i ja i ty
zamiast łąki parking to też przystanek
na obrzeżach a nasze to centrum
tylu ludzi czy można nikogo nie widzieć
czy ty byłaś tylko w sobie czy jesteś w każdej kobiecie*

Ulica przy parku

na ulicy przy parku krzychałem wolności
i pierwszy raz poczułem się wolny
z każdej strony milicjanci zomowcy
a ja krzychałem i do granic krzyku była wolność
wśród gazów suk i skotów wolność
później nie widząc nie wiedząc u ciebie
akademik pełen był nas młodych
a ja spytałem twój zapach czy to bez
nie widziałem ciebie twoich piersi
twojego ciała twoich ust
wszystko było zapachem i dotykiem
błogosławiony niech zapach będzie
i twoje i moje pragnienie
obraz poranka do dziś mam w oczach
nadgarstek blizna na nadgarstku
nie bój się to minęło nie wróci
ale ta blizna była i we mnie
kochałaś inne miasto innego mężczyznę
a wolność znalazłem na półce
pamiętasz przy grobie Małaczewskiego
jeżeli kupię jego książkę będzie wolność
czy ją znalazłem ciebie nie
lata minęły

Kawiarnia na rynku

w kawiarni na rynku siedzieliśmy
przy kawie vermucie i sobie tak blisko
pamiętam tego skrzyпка nie miałem drobnych
później bez jedzenia to i tak nie miało znaczenia kilka dni
i następny raz pałac pieniądze jak zapałki
szalałem i ta melodia pęłtliła się w oczach
przy pomniku bracie siostró kochamy was
a my nie wiedzieliśmy nie powiedzieliśmy sobie

*i gdy siedziałem już sam na zewnątrz
ściana nieodległej kamienicy była za blisko przerażała
patrzyłem na swoją linię życia moja taka krótka bałaś się
a moja biegła jakby w nieskończoność
później już bardzo chory w operetce
znów ta sama muzyka ale już nic nie czułem
błądziłem po dachu tej kamienicy była wysoka
takiej wysokości wtedy potrzebowałem
parapet w akademiku na dwunastym piętrze
ja butelka i gwiazda razem żegnaliśmy siebie
to tango miało być ostatnie
dopiero bez jego zapach
dziewięć miesięcy później
już inny słaby odurzony
bez budził wiosnę byłem choć już niemłody*

Kamieniolomy

*w kamieniolomach ostro ćwicząc
wzrok lepiej zatrzymywał się na tych chwytach niż palce
postanowiłem pisać pisać na poważnie
deszcz zaczął padać nie chciało się wspinać
graliśmy w piłkę
ledwo zdążyłem na autobus do ciebie
kierowca życie opowiedział
a moje się jeszcze nie zaczęło
gdy pierwszy raz odpadłem nawet bólu nie czułem
pamiętam kurtkę taka jaką chciałem rok temu
spadł tylko cholera ta kurtka
wtedy nie chciałem pisać
ale gdy dałem ci ostatnie kwiaty
nie byłaś już dla mnie
i wtedy tylko pióro było moje
idąc na mały rynek i w ogródku
jeszcze chciałem cię zatrzymać*

*tak ja tamta kobieta
na takie spotkanie zawsze przyjdę
ale później już nie chciałem
biorąc plecak krzychałem w sobie
już nigdy tu nie wrócę
przestraszyłem się
za miesiąc na ścianie wrócił ten krzyk
ale ja jednak wróciłem
z inną kobietą
ona też odeszła ale dalej
wszystko odeszło ale i zostało
może dlatego piszę może dlatego żyję*

***

*dom matki
ciągle się powiększa
najwięcej w nim korytarzy
jeden ciągnie się nad morze
tam córka najmłodsza
inny gdzieś za Nowy York
siostra męża właśnie list przyszedł
ten niedaleko na wschód
do dzieciństwa
choć korytarze dawno
zmieniły się w labirynt
dla niej to drugi pokój
pokój nam wszystkim*

***

*jesteśmy tacy
jakimi nas uczyniłeś*

*jeśli proch zmieniamy
w proch
czyż jesteśmy winni*

*jeśli kradniemy marność
bo to tylko marność
gonimy za wiatrem
a to tylko wiatr
czyż jesteśmy winni*

*jeśli mnożymy
i czynimy poddaną
a każda kobieta
zapala dla nas
czerwoną lampkę oliwną
czyż jesteśmy winni*

*czyż jesteśmy winni
że jesteśmy
czy jesteśmy którzy jesteśmy*

***

*tej nocy najdłuższej
chcę śnić jak dziecko
chcę być matką i ojcem
chcę rosnąć z drzewem
i lotem pszczoły
chcę być każdym atomem świata
jego mądrością i szaleństwem
chcę być snem całej ziemi
i zostać sobą*

Listopad

*najbardziej schizofreniczny miesiąc
to listopad
umarłe liście ścielą drogę duchom
listy niewysłane słowa niewypowiedziane
płaczą stukiem w oczach okien
błotny sok oblepia ciała
a drogi płaczą powroty*

*czy pamiętasz moje oczy
mój uśmiech moją dłoń
świeca tak szybko płonie
czy pamiętasz
kwiaty tak szybko więdną*

*nocy sen jest miękki od mgły
palce ślepą nie znajdują tętna
a przecież liść serca bił bił
no wiesz wiatr był silny
nie obudzimy się razem
wiosna urojenie
ściskam w ręce gorący воск
nie chcę wróżby
nocą mróz zabliznił ziemię*

Tak dużo

*tak dużo powiedziałem
długie dni*

*długie dni
długie noce
długie lata*

*tak dużo powiedziałem
i po co*

*nie poznałem do końca w sobie
siebie
świata
kobiety
dziecka*

*naturą okryty
łączyłem ziarna piasku
z komórkami ciszy
tkanka świata
milkła coraz bardziej*

*tylko w echu
szukam prawdy i nieprawdy
słowa i siebie*

JAN ŻAROFFE — ZAPOMNIANY RZEŹBIARZ SĄDECKI

Jan Żaroffe — artysta rzeźbiarz — urodził się 20 kwietnia 1888 r. w Starym Sączu w rodzinie wielodzietnej Aleksandra i Heleny z domu Kowalskiej. Po ukończeniu edukacji powszechnej podjął naukę w Seminarium Nauczycielskim, którą to szkołę jednak dość szybko opuścił, przechodząc do „Kenara” — zakopiańskiej Szkoły Przemysłu Drzewnego. Dalszy etap jego edukacji to kontynuacja kształcenia w Państwowej Wyższej Szkole Zdobniczej w Krakowie, a następnie na rocznym kursie w Lass Tyrolu w Austrii, gdzie doskonalił swoje umiejętności w zakresie rzeźby.

Tuż przed wybuchem I wojny światowej podjął pracę w prywatnych pracowniach rzeźbiarskich w Przemyślu i Lwowie. Z chwilą wybuchu wojny został powołany do wojska, ale na front nie poszedł. Powodem tego były jego umiejętności

**Jan Żaroffe. Fot. ze zbiorów
Władysława Żaroffe**

artystyczne, które nakazały jego przełożonym zatrzymać go w bezpieczniejszym miejscu — nie jako frontowca oczywiście — ale — zgodnie z jego profesją — jako konserwatora zabytków. Jan Żaroffe, gdy powrócił do domu mawiał: „Na wojnie byłem, ale nigdy nie strzelałem”.

Zaraz po wojnie zamieszkał w Nowym Sączu, a przy ul. Świętego Ducha założył w 1921 r. pracownię rzeźbiarską. Zajmował się wykonywaniem nagrobków w marmurze, snycerką na potrzeby kościelne, ale przede wszystkim zastąpił drewnianymi wyrobami galanteryjnymi. Do dzisiaj w wielu sądeckich domach przechowywane są jego prace: szachy, kasetki, elementy dekoracyjne mebli. Mimo że przyjmował i uczył wielu uczniów, na praktykę do niego trudno było się dostać. Oprócz tego, że przysposabiał do rzemiosła artystycznego, przez wiele lat był w Nowym Sączu przewodniczącym Komisji Egzaminów Czeladniczych Cechu Rzemiosł Różnych. W jednym z dokumentów anonimowy autor napisał: „[Jan Żaroffe] pracą swą w dziedzinie galanterii drzewnej animował ruch na rzecz poprawy estetyki pamiątkarstwa i przeciwdziałał zalewowi kramów i kiosków kiczem pamiątkarskim”.

W latach trzydziestych Jan Żaroffe przeniósł się do Krynicy. Według jego projektów urządzono wnętrza willi „Patria”. Był też wykonawcą rzeźb parkowych i sakralnych, a ponadto lodowych, które zdobyły wspaniale Krynice

„Anioł ze złamanym skrzydłem”.
Fot. Anna Totoń

w sezonie zimowym, m.in. podczas Mistrzostw Świata w Hokeju w 1935 r. O kunszcie artystycznym Jana Żaroffe świadczy fakt, że właśnie u niego burmistrz Krynicy zamówił płaskorzeźbę w drewnie przeznaczoną dla księżniczki Julianny, późniejszej królowej holenderskiej, pozostającej wówczas pod opieką znanego lekarza krynickiego Mieczysława Dukietą.

Inną rzeźbę Jana Żaroffe — przedstawiającą arcybiskupa Adama Sapiechę — możemy oglądać w pałacu biskupim w Krakowie. Dalsze jego prace możemy podziwiać spacerując alejkami sądeckiego cmentarza komunalnego. Znajdziemy tam wysoki posąg Chrystusa, piękny grób ks. Pawła Sulmy, wspaniały pomnik (odnowiony niedawno dzięki akcji: „Ratujmy sądeckie nekropolie”) znany powszechnie jako „Anioł ze złamanym skrzydłem”.

Podczas II wojny światowej Jan Żaroffe powrócił do Nowego Sącza. Przez kilka lat wykonywał jeszcze swoje rzemiosło artystyczne; do 1947 r. prowadził pracownię przy ul. T. Kościuszki. Zmarł w Nowym Sączu w 1952 r.

Literatura

1. Tadeusz Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Nowy Sącz 1992.
2. *Krynica*, praca zbiorowa pod red. Feliksa Kiryka, Kraków 1994.
3. Materiały archiwalne p. Władysława Żaroffe — bratanka Jana Żaroffe.

ZAPISKI Z KONTAKTÓW NAUKOWYCH ORAZ PRAC BADAWCZYCH NA SĄDECCZYŹNIE W LATACH 1946–2000

Nasze kontakty z Sądecczyzną (tj. moje oraz mojej żony dr Izabelli Rejdach–Samkowej, także historyka sztuki) wynikły z kilku powodów, m.in. spowodowane były związkami rodzinnymi. Z tej to przyczyny dość często mieliśmy okazję odwiedzać Grybów, Stary Sącz, Nowy Sącz, a także szereg innych miejscowości, w tym leżący na pograniczu ziemi sądeckiej Rzepienik oraz Kąsną, gdzie żyła niegdyś rodzina mojej matki i mojej żony.

Swoje spostrzeżenia z pobytów na Sądecczyźnie zarówno tych o charakterze naukowym, jak i per exelance krajoznawczych, przedstawiłem szeregując odwiedzane miejscowości w kolejności alfabetycznej. Szczególną uwagę zwróciłem przy tym na zabytki, które wzbudziły nasze największe zainteresowanie, co znalazło nierzadko swoje odzwierciedlenie w omówieniach naukowych, niekiedy także w oddzielnych publikacjach.

Barcice

Z miejscowością tą zapoznałem się na wyjeździe ściśle konserwatorskim, w połowie października 1955 r., zaledwie w pół roku po uzyskaniu magisterium. Wyjazd łączył się z odkryciem w miejscowym kościele skrzydeł gotyckiego tryptyku. Będąc w Barcicach wykonałem bardzo obszerną dokumentację fotograficzną nie tylko owych skrzydeł wraz z fragmentami, ale także wielu zabytkowych ornamentów oraz elementów wyposażenia świątyni.

Berest

Byliśmy tam dłużej dwa razy w czasie wakacji i kilka razy krócej, w wyniku czego powstał szkic przewodnika po zabytkach Berestu i okolic oraz dokumentacja fotograficzna kościoła (dawnej cerkwi unickiej ufundowanej przez bp. krakowskiego Piotra Gembickiego), także okolicznych kapliczek i nagrobków cmentarnych.

Będąc w Bereście mieliśmy okazję (dzięki uprzejmości księdza proboszcza Rzeszutki) dokonać objazdu po pogranicznych cerkwiach, odwiedzając m.in. trudno dostępne Dubnie. Zainspirowało nas to do urządzenia w Bereście muzeum, co z różnych względów nie doszło jednak do skutku. Warto nadmienić, że planowanemu muzeum ofiarowaliśmy zabytkowy wiejski zegar i na koszt własny przeprowadziliśmy odnowienie zabytkowego drewnianego świecznika cerkiewnego, który (co stanowi pewną ciekawostkę) zdobią dołączone na drucikach imitacje kamieni szlachetnych.

W czasie pobytu w Bereście wzbudziła także nasze zainteresowanie, zachowana gdzieniegdzie zabudowa łemkowska oraz okazy starodrzewia (w tym kilkusetletni dąb) rosnące wokół świątyni.

Na przypomnienie zasługują również przechowywane na plebanii starodruki cerkiewne (najstarsze z końca XVI w.), ponadto grupa ikon, pierwotnie znajdująca się zapewne w cerkwi.

O tym, jak dobrze rozwinęła się nasz współpraca z księdzem proboszczem świadczą przygotowywane przeze mnie odczyty o podstawowych problemach sztuki przedstawione w kościele parafialnym i jego świątyniach filialnych.

Bobowa

W czasie licznych pobytów w tej miejscowości zawsze odwiedzaliśmy późnogotycki kościół św. Zofii, wykonując zdjęcia okazałych jak na tak małą prowincjonalną świątynię profilowanych portali. Niestety bardzo niekorzystnie zmieniło się otoczenie kościoła i niewielkiego przyległego doń cmentarza. Przede wszystkim niewłaściwie obudowano zespół zabytkowy nowoczesnymi willami, co z konserwatorskiego punktu widzenia jest oczywiście jak najbardziej nieuzasadnione.

W kościele parafialnym obiektem godnym zainteresowania był odnaleziony przez profesora Adama Bochnaka szesnastowieczny wiszący świecznik pomorskiej roboty.

***Późnogotycki portal z kościoła
św. Zofii w Bobowej, XV w.
Fot. J. Samek 1998 r.***

Specjalną uwagę poświęciliśmy XVIII-wiecznej murowanej bóżnicy, w której mieściły się warsztaty tkackie. Bóżnica bobowska została zbudowana na planie kwadratu, wyróżniała się wnętrzem wspartym na smukłych filarach. Wnętrze przykrywają sufity i częściowo sklepienie żaglaste. Wykonany w stiuku, okazały, malowany aron ha-kodesz był w czasie naszych pierwszych pobytów w Bobowej osłonięty obramieniem ze szkłem, które później usunięto w czasie renowacji zabytku. Dodajmy, że na ścianach bóżnicy zachowały się fragmenty polichromii. Całość założenia można uważać, obok bóżnicy w Tarnowie

(zachowała się tam tylko bima) oraz w Nowym Sączu (przebudowanej), za uproszczone, dość daleko na zachód wysunięte rozwiązanie architektoniczne, należące do typu tzw. bóżnic dziewięciopółowych.

Cmentarz żydowski najlepiej zwiedzać wysiadając w Jankówce — stacji w kierunku Stróż. Szkoda, że zachowane tam w sporej ilości macewy nie stały się dotąd tematem osobnego opracowania.

Będąc w Bobowej nasze zainteresowanie budziły także tradycyjne koronki oraz wykonywane tu nowoczesne tkaniny, często o sporej wartości artystycznej.

Jeżów

Wysiadając w Jankówce i kierując się na południe, można dotrzeć do znanego dworu obronnego w Jeżowie, wzniesionego w XVI i XVII w. Obiekt ten był zawsze dostępny dla zwiedzających. Posiada wewnątrz kilka interesujących zabytków, m.in. fragmenty dawnej dekoracji malarskiej ścian oraz elementy tzw. małej architektury, jak np. portale i obudowę kominkową.

Grybów

Miejscowość tą odwiedzaliśmy bardzo często ze względu na dużą ilość problemów badawczych. W tym miejscu pozwalam sobie przytoczyć niektóre z nich.

1. Kościół parafialny. Poza częstymi oględzinami została wykonana również dokumentacja wnętrza. Inspiracją było porównanie wnętrza neogotyckiego kościoła w Grybowie z wnętrzem późnogotyckiej fary w Bieczu, która, jak wszystko na to wskazuje, posłużyła jako architektoniczny pierwowzór tego założenia. W kościele parafialnym zwróciliśmy uwagę na pochodzący z okresu baroku płaskorzeźbiony krucyfiks o reminiscencjach późnogotyckich (XVII w.).
2. Muzeum parafialne zwiedzaliśmy m.in. W celu fotografowania zabytków. Szczególną uwagę zwracaliśmy na najdawniejsze obiekty, w tym na XVII-wieczne barwne kafle oraz przechowywane tam judaika.
3. Cmentarz komunalny. Wykonałem tam dość szczegółową dokumentację fotograficzną ze specjalnym uwzględnieniem rzeźby figuralnej. Cmentarz ten mógłby być przedmiotem osobnej monografii.
4. Bóżnica. Obiekt ten — pochodzący z 1908 roku — położony w po-

**Kościół parafialny w Grybowie.
Wieża neogotycka. Fot. J.
Samek 1997 r.**

**Kościół parafialny w Grybowie.
Krucyfiks barokowy z końca
XVII w. na tle płaskorzeźbionej
Jerozolimy. Fot. J. Samek 1997 r.**

bliżu kościoła, na spadku terenu nad rzeką — budzi zainteresowanie z kilku względów, przede wszystkim z uwagi na rzadkie w architekturze bóżnic w Polsce neogotyckie rozwiązanie szczytu schodkowego, występujące także niegdyś nad wejściami do sali kobiet w krakowskiej Starej Bóżnicy.

5. Cmentarz żydowski. Obiekt położony z dala od miasta w pobliżu wijących się torów kolei Grybów–Nowy Sącz. W czasie ostatnich oględzin był silnie zarosnięty, ale możliwe jeszcze było wykonanie fotografii poszczególnych macew.

6. Zabudowa miejska. Będąc w Grybowie wykonaliśmy sporą dokumentację zabudowy miejskiej. Nie ma tam domów, które miałyby widoczną starszą proveniencję niż XIX-wieczna (zachował się wcześniejszy detal architektoniczny z XVII w.). Neogotyck reprezentuje w Grybowie wieżowy

**Muzeum parafialne w Grybowie.
Dwa kafle z 1699 r. dawnej
plebanii. Fot. J. Samek 1997 r.**

Budynek „Sokoła” w Grybowie. Fot. J. Samek 1998 r.

Neogotycki ratusz w Grybowie. Fot. J. Samek 1997 r.

kościół parafialny oraz ratusz w północnej pierzei rynku, a także dawny budynek Sokoła. Ponieważ nie spotkałem się z żadnym omówieniem domów o charakterze eklektycznym i secesyjnym, dlatego wykonałem ich dokumentację. Domy te znajdują się przy rynku i wybiegających z niego

Detal z elewacji kamienicy narożnej w Grybowie. Fot. J. Samek 1998 r.

Kamienica narożna w Grybowie. Fot. J. Samek 1998 r.

ulicach, jak również przy dawnej ulicy Kolejowej (obecnie Grunwaldzka). Często spotykałem się z ciekawym detalem, przy czym zaznaczyć trzeba, że są to domy o charakterze kamienic małomiasteczkowych albo wille.

7. Kapliczki przydrożne. W Grybowie zachowały się kapliczki przydrożne, niektóre, np. w drodze na Chełm, o zupełnie wyjątkowej dekoracji, w tym przypadku z ceramiczną płytą z Ukrzyżowaniem.
8. Zbiory prywatne. W czasie pobytu w Grybowie mieliśmy okazję do zapoznania się ze zbiorami prywatnymi. W otoczeniu jednego z domów, gdzie mieszkaliśmy, znajdował się budynek wzniesiony około 150 lat temu z dawnym umeblowaniem o charakterze eklektycznym. Niestety badania nad urządzeniem domów mieszkalnych są niedostatecznie prowadzone. Zaskakujące rezultaty dało zapoznanie się ze zbiorami p. Olszewskich. W zbiorach tych znajdowały się — jak pamiętam — dawne fotografie z Grybowa, m.in. dwóch mostów (jeden z nich był arkadowy), które uległy zniszczeniu w czasie ostatniej wojny, trzeci bardzo ciekawy most drewniany, przy drodze na Krynicę został rozebrany w bliższych nam czasach. Dodam także, że we wspomnianej kolekcji odnaleźć można było dokumenty miejskie oraz stanowiące niezwykłą rzadkość grybowski obciążenia cechowe.

Krużłowa Wyżna

Przedmiot moich zainteresowań stanowiły manierystyczne ołtarze znajdujące się w drewnianym kościele p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny, zbudowanym w 2. ćw. XVI w. Mam na myśli dwa boczne retabula z 1648 r. Ołtarzyki te, z licznymi obrazami, wyróżniała bardzo oryginalna konstrukcja. Skrzydła boczne, ruchome — tak jak w poliptyku — zostały osadzone w ruchomych kolumnach, co umożliwiło wprowadzenie dodatkowych malowideł. Tego rodzaju ołtarze znane są z Krakowa i terenów Polski południowej, m.in. Pleszowa pod Krakowem, Sieprawia (nie zachowane). Dodam, że pojedyncze okazy spotkałem również na Pomorzu i poza Polską, np. W kościele Matki Boskiej na Tynie w Pradze.

**Kościół pw. Narodzenia NMP
w Krużłowej z 1520 r., odnawiany
w latach 1785, 1894, 1932.
Fot. J. Samek 1997 r.**

Krynica

W Krynicy bywaliśmy zazwyczaj przejazdem. Z czasów powojennych, przywołałam wspomnienia żony, która niejednokrotnie widywała Nikifora na krynickim deptaku. Nikifor często czekał, aż któryś z kuracjuszy skończy konsumować owoce, aby na rozerwanej torebce malować swój kolejny obrazek. Po jego śmierci dotarła do nas wiadomość, że był on w posiadaniu austriackiego wzornika architektonicznego, do którego w swojej twórczości sięgał.

Pobyt w Krynicy dawał okazję do zwiedzania i wykonywania dokumentacji fotograficznej położonych w pobliżu cerkwi w Powroźniku i Tyliczu.

Mogilno

Przyjazdy do tej miejscowości spowodowane były oczywiście chęcią zapoznania się z kościołem drewnianym, ale nie tylko. W czasie bytności

w Grybowie i jego okolicach poszukiwaliśmy starych, nieużytkowanych zegarów wiejskich, które z reguły były wyrzucane. Obiekty te pochodziły najczęściej z końca XIX w. i były uruchamiane na dwie lub cztery wagi. Spotykaliśmy zegary malowane, zazwyczaj o dekoracji kwiatowej, z tłem z wyciskanej blachy, np. Z motywami zwierzęcymi: lwa, ptaków; przedstawieniami ludzi (młodzieniec); wreszcie w ujęciach architektonicznych z krajobrazami w tle. Zegary takie znajdują się również w niektórych muzeach, np. W zamku w Niedzicy.

W Mogilnie dwukrotnie odwiedziłem tamtejszego zegarmistrza p. Kitę, u którego w pracowni znalazłem wyjątkowy zabytek, nieodebrany przez właściciela, który oddał go do naprawy, tzw. kartel — wahadłowy zegar ścienny. Ciekawostką jest, że obciążeniem wahadła była koperta zegarka o orientalnej dekoracji. Wspomniany kartel mógł powstać w Tarnowie w 2. połowie XIX w.

Muszyna

Przedmiotem naszych badań w Muszynie był barokowy kościół parafialny z XVII w. o bogatym wyposażeniu wnętrza. Interesował nas głównie obronny charakter świątyni. Posiada ona w górnej partii ścian rząd strzelnic, który świadczy o tym, że w razie potrzeby otwory strzelnicze wykorzystywane były w celach obronnych. Podobne rozwiązania nie są rzadkością w Polsce południowej (np. kościół parafialny w Gnojniku). W XVII w. wznoszono niekiedy zaplanowane na dużą skalę obwarowania wokół kościołów i klasztorów o niemal średniowiecznym charakterze. Tutaj jako przykład warto wspomnieć zespół w Mstowie w pobliżu Częstochowy, który miałem okazję badać w związku z opracowywaniem *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*.

Nowy Sącz

Działalność w tym mieście była wielokierunkowa, a zatem opiszę ją w punktach.

1. Kontakty z Muzeum Okręgowym. W czasie każdej bytności w Nowym Sączu odwiedziliśmy tę placówkę w celu obejrzenia aktualnej ekspozycji. Niektóre obiekty budziły nasze specjalne zainteresowanie, np. tabernakulum w kształcie otwieranej świątyni pochodzące z XVII w., które to obiekt (z rozwiązaniem typowym dla Polski południowej) omówiłem w osobnej pracy. W muzeum omawiana była także sprawa nowosądec-

- kiej synagogi, w szczególności odkrytych tam fragmentów polichromii, której rekonstrukcja nie została podjęta.
2. Nowosądeckie judaika. Interesowały nas szczególnie z uwagi na przygotowywane wydawnictwo będące syntezą sztuki żydowskiej w Polsce. Muzeum pomogło nam w tym zakresie, przysyłając wykaz swoich judaików. Bóżnicą interesowaliśmy się także ze względu na wyjątkową ikonografię, jaką posiada ten budynek. Wnętrze bóżnicy, która należała do typu dziewięciopolowych, przedstawił w rysunku Stanisław Wyspiański wraz z całym nieistniejącym już wyposażeniem. Rycina zachowała się w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Osobnym zagadnieniem jest nietypowa XIX-wieczna przebudowa bóżnicy, kiedy to od frontu dodano fasadę z rodzajem niskich ryzalitów — wież.
  3. Inne kościoły. W kościele parafialnym p.w. św. Małgorzaty od dawna moje zainteresowanie budziła XVI-wieczna chrzcielnica z brązu. Wykonana została też szczegółowa dokumentacja wnętrza dawnego kościoła franciszkanów, obecnie ewangelickiego.
  4. Zabudowa miejska. Badałem ją jeszcze z Marianem Korneckim w czasie studiów. Badania te objęły budynki tylko przy rynku, które jak się okazało prezentują zróżnicowane barokowe rozwiązania ze świetlikami (dokumentacja pisemna może znajdować się w archiwum Urzędu Konserwatora Zabytków w Krakowie). Badania na eklektyczną architekturą w Nowym Sączu były tylko częściowe, ale objęły wykonywanie fotografii, szczególnie w otoczeniu rynku.

Z Nowym Sączem łączy się jeszcze jedno ważne wspomnienie, dotyczące obozu naukowego studentów historii sztuki pod opieką ks. prof. Władysława Smolenia z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Na obozie tym prowadziłem wykłady, których uzupełnieniem były badania terenowe. Wykonywaliśmy wtedy inwentaryzację zabytków złotnictwa w kościele parafialnym. Materiały te wraz z odręcznymi rysunkami dotrwały do dziś.

W czasie pobytu w skansenie, gdzie wcześniej skierowałem studentów z Instytutu Pedagogiki UJ, wykonywaliśmy nie tylko oględziny tego pięknego założenia, ale także dokumentację fotograficzną. Ponieważ moja żona, dr Izabella Rejduch-Samkowa, specjalizuje się od ponad 30 lat w dziedzinie judaików, intryguje nas myśl zrekonstruowania tam miasteczka żydowskiego.

Ptaszkowa

Pobyty w Ptaszkowej były kilkakrotne i dotyczyły oczywiście zabytkowego drewnianego kościoła. W czasie ostatniej bytności wydobyliśmy z obudowy na absydzie późnogotycką grupę przedstawiającą Chrystusa z Apostołami w Ogroju. Nie chodziło tu o hipotetyczne ustalenie autorstwa, co obecnie jest przedmiotem badań, ale o porównanie z wzorami graficznymi, czym w stosunku do Wita Stwosza zajmowałem się już wcześniej.

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Ptaszkowej. Fragment grotty Ogrojcowej, XV w. Fot. J. Samek 1990 r.

Kościół pw. Wszystkich Świętych w Ptaszkowej. Fot. J. Samek 1997 r.

Ropa

W czasie kilkakrotnych wizyt w tej miejscowości nasze zainteresowanie wzbudził zabytkowy dwór. Początkowo znajdował się on w dobrym stanie, z czasem jednak zaczął popadać w ruinę. Z Ropy wyjeżdżaliśmy do Wysowej m.in. W celu sporządzenia dokumentacji fotograficznej tamtejszych cerkwi.

Dwór w Ropie. Fot. J. Samek 1998 r.

Sękowa

W czasie pobytu w Sękowej przedmiotem zainteresowania był oczywiście wspaniały, gotycki, drewniany kościół ze skromnym wyposażeniem. W miejscowości tej znaleźliśmy niezwykle ciekawy zabytek. W domu w pobliżu kościoła zachował się piec wykonany z ozdobnych kafli, pochodzący, jak wskazuje sygnatura ze Śląska.

Stary Sącz

Z miejscowością tą łączą się wspomnienia jeszcze z czasów pracy w Wojewódzkim Urzędzie Konserwatorskim w Krakowie oraz z okresu studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim we wczesnych latach pięćdziesiątych.

Celem wyjazdów konserwatorskich do Starego Sącza było ustalenie pierwotnego wyglądu szczytu Domu „Na Dołkach” przy rynku. Udało mi się wtedy odnaleźć dawny rysunek Mariana Gumowskiego ukazujący ten dom. Fakt ten umożliwił zrekonstruowanie szczytu z esownicami oraz zdobiących go ceramicznych „wazonów” — co uważam — było sukcesem.

Poza oględzinami kościoła parafialnego zawsze kierowaliśmy swe kroki do kościoła i klasztoru Klarysek. W kościele specjalną uwagę zwracała okazała ambona w kształcie drzewa Jessego, pochodząca sprzed 1671 r. Należy podkreślić, że jest to jedyna ambona z taką ikonografią w Polsce. Pewne podobieństwa wykazuje ambona w kształcie drzewa genealogicznego benedyktynów w Sandomierzu, a poza tym ołtarze obramione gałęziami drzewa Jessego. Temat ten rozwijano także w monstrancjach.

W kościele Klarysek wśród bogatego wyposażenia wnętrza interesowała nas gotycka chrzcielnica (obecnie znajduje się w kruchcie), którą rysował Jan Matejko. Z późniejszych zabytków godnymi uwagi są „malowidła krajobrazowe” na ławkach kościelnych.

W muzeum klasztornym zaskoczył nas zupełnie unikalny zabytek, a mianowicie wspaniały, kulisowo potraktowany Grób Chrystusa. Obiekt ten, który wydaje się być jedynym w Polsce, jest malowany, zaś poza dekoracją ornamentalną i przedstawieniami luster zdobią go malownicze figury towarzyszące Złożeniu do Grobu i Zmartwychwstaniu. Całość posiada wyraźnie teatralny charakter, nierzadki w polskim baroku, w jego późnej fazie w XVIII stuleciu.

Stróże

W czasie kilkakrotnej tam naszej bytności zwróciliśmy uwagę na skromny kościół parafialny. We wnętrzu prawdziwą ciekawostką okazał się XIX-wieczny witraż z przedstawieniem figuralnym, wykonany w krakowskich zakładach i naprawdę godny osobnego omówienia.

Szalowa

Drewniany kościół w Szalowej, późnobarokową budowlę dwuwieżową, odwiedzałem wielokrotnie, także ze studentami. Ważnym faktem, który pragnę tu przytoczyć, było znalezienie w zbiorach krakow-

Kościół w Szalowej, portal późnogotycki we wnętrzu świątyni. Fot. J. Samek

skiego Muzeum Narodowego modelu budowli. Model ten jest otwierany i niewątpliwie posłużył za wzór przy wznoszeniu kościoła. Świadczy o tym fakt, że we wnętrzu zastosowano dwie wersje arkad międzynawowych. Jedna wersja prezentuje łuki półkoliste, druga zaś faliste — takie, jakie zostały zastosowane w kościele. Przypuszcza się, że istniały związki między Szalową a kolegiatą św. Anny w Krakowie. Uważa się przy tym, że kościół w Szalowej miał naśladować budowle murowane i był tynkowany.

W Szalowej istnieje kult św. Jana Kantego, którego wizerunek z czasów baroku znajduje się w kościele. Naszą uwagę zwróciły także gotyckie okucia na drzwiach, niewątpliwie przeniesione.

Wcześniej, w ramach badań nad nawrotem do gotyku, zainteresowałem się obrazem o tematyce *Misericordia Domini*, który znajduje się w kaplicy obok kościoła. Obrazy tego rodzaju i malowidła ścienne znane w Polsce od średniowiecza naśladowane były w czasach kontrreformacji. Wizerunek taki — obraz gotycki — zachował się do dziś w zbiorach przy kolegiacie św. Anny w Krakowie.

Szymbark

Miejscowością tą interesowaliśmy się zarówno przed, jak i po zorganizowaniu w niej skansenu. Naszą ciekawość budził oczywiście XVI-wieczny dwór obronny, którego dokumentacja fotograficzna z czasu przed przepro-

Dwór Gładyszów w Szymbarku, XVI w. Fot. J. Samek 1997 r.

wadzeniem prac remontowych znajduje się w naszych zbiorach. Wykonaliśmy również dokumentację skansenu w jego obecnym stanie.

Tęgoborze

Wyjazd do Tęgoborza w 1956 r. miał ściśle konserwatorski charakter i dotyczył sprawy zabezpieczenia, ewentualnie rekonstrukcji zrujnowanego dworu. Opierając się na badaniach terenowych udało się ustalić dawny wygląd dachu.

Wielogłowy

Miejscowość tą odwiedziłem podczas wyjazdu konserwatorskiego w czerwcu 1954 r. Chodziło wtedy o odnowienie kościoła, konkretnie zbiecie tynków z jego części zachodniej. Wyjazd do Wielogłowa okazał się niezwykle owocny. Wykonałem wtedy dokumentację fotograficzną, która ukazuje kościół z zewnątrz, także jego wyposażenia, a ponadto wygląd dworu.

Podane powyżej problemy są tylko sygnałami, które zostały zanotowane i zilustrowane w czasie, jak wspomniano, licznych objazdów ziemi sądeckiej, w okresie wielu lat.

Materiały te, często publikowane, nadal będą ogłaszane drukiem.

Literatura przedmiotu — wybór

Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, I, woj. krakowskie, pod red. J. Szablowskiego, Warszawa 1952

Materiały dotyczące złotnictwa w kościele parafialnym w Nowym Sączu, tekst w zbiorach J. Samka

Samek J., Rejduch–Samkowa I., *Dawna sztuka żydowska w Polsce*, Warszawa 2002

Samek J., *Grybów sprzed 50–laty*, „Ziemia Grybowska”, 1999

Samek J., *Koncepty w sztuce baroku*, „Biuletyn Historii Sztuki w Polsce”, XLII 1980, nr 6

Samek J., *Krakowskie modele architektoniczne (do zagadnienia warsztatu artysty w sztuce polskiej czasów nowożytnych)*, „Teki Urbanistyki i Architektury”, XVI 1982

Samek J., Kraków i Szalowa, tekst w posiadaniu autora

Samek J., *Małopolskie tabernakula z XVII wieku w kształcie centralnej otwierającej się świątyni*, „Teki Urbanistyki i Architektury”, XXV 1992

- Samek J., *Nawrót do gotyku w sztuce Krakowa pierwszej połowy siedemnastego wieku*, „Folia Historiae Atrium”, V 1968
- Samek J., *Neogotyck w Grybowie*, „Spotkania z Zabytkami”, 1994, nr 3
- Samek J., *Późnorenesansowy ołtarz w Sieprawiu (o grupie małopolskich ołtarzy z ruchomymi kolumnami)*, „Biuletyn Historii Sztuki”, XXI 1959, nr 2
- Samek J., *Późnorenesansowy ołtarz z ok. roku 1600 w kaplicy św. Anny przy kościele św. Krzyża w Krakowie*, „Biuletyn Historii Sztuki”, XXII 1960, nr 3
- Samek J., Kornecki M., *Prace konserwatorskie prowadzone na terenie województwa krakowskiego w latach 1952–1953*, „Ochrona Zabytków” VII 1954, zeszyt 1
- Samek J., *Problem aktualności tematu Drzewa Jessego w sztuce polskiej wieku XVII (z zagadnień ikonograficznych w rzemiośle artystycznym)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z historii sztuki”, 1978, zeszyt 11
- Samek J., *Unikatowy Grób Chrystusa z drugiej połowy XVIII wieku w klasztorze Klarysek w Starym Sączu — komunikat*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, 2003, nr 7

LISTY, OPINIE, POLEMIKI, RECENZJE

Jerzy Giza

GŁOS W SPRAWIE POMNIKA–MAUZOLEUM ŻOŁNIERZY ARMII CZERWONEJ W NOWYM SĄCZU

Sprawa pomnika–mauzoleum ma swój wymiar historyczny, prawny, obyczajowy i ideowo–moralny. W wolnej Polsce wymaga z jednej strony stanowczości polskich władz samorządowych i państwowych, a z drugiej taktu oraz dyplomacji, bo sprawa jest delikatnej natury, jeśli okazałoby się, iż przed pomnikiem spoczywają żołnierze Armii Czerwonej, polegli przy wkraczaniu do Nowego Sącza w styczniu 1945 r. Wtedy sprawa mauzoleum nie byłaby sprawą li–tylko pomnika, czyli symbolu zniewolenia Polski, ale także sprawą mogił żołnierskich, a słowo mauzoleum (grobowiec i pomnik zarazem) byłoby adekwatniejsze od tej symbolicznej formy upamiętniania, jaką jest pomnik czy tablica memoratywna. Trzeba znać odpowiedź na pytanie, czy mamy tu do czynienia z pomnikiem ku czci, czy też rzeczywiście spoczywają tam polegli żołnierze. To winno być przedmiotem ekspertyzy zleconej kompetentnym służbom.

Równolegle z tymi ustaleniami winna kształtować się myśl na temat naszej woli w tej sprawie i na temat naszej powinności. To znaczy, co na ten temat sądzimy i jaki jest nasz obowiązek obywatelski i patriotyczny. Tak myśląc o tym nie uciekniemy od refleksji szerszej, dotykającej tzw. imponderabiliów, bo rzecz z pozoru materialna dotyka sfery ducha — Ducha Narodu, a nie tylko „radości z darowanego śmietnika”, co przyniósł nam przełom polityczny 1989 r.

Proszony o zabranie głosu w tej sprawie, powiem, iż o wymiarze historycznym pomnika—mauzoleum mówił m.in. artykuł pracownika Instytutu Pamięci Narodowej Tadeusza Żaby, zamieszczony w „Almanachu Sądeckim” nr 42/2003 (*Za naszą sowiecką ojczyznę*), a potem na łamach „Dziennika Polskiego”. Wymowa tych tekstów nie pozostawia złudzeń, co do faktu narzucenia ówczesnym władzom miasta Nowego Sącza sowieckiej woli w tym względzie, która była jakże daleka od spontanicznej wdzięczności dla żołnierskich forpoczł komunizmu, wydających poprzez swych dowódców polecenia sądeckiej administracji — jak to w okupowanym kraju — w cieniu czołgów i w przerwach pomiędzy wywózkami sądeczan do łagrów kierowanych na „nieładzką ziemię”. Co przyniosła do Polski Armia Czerwona jest już dzisiaj sprawą powszechnie znaną, więc tego wątku poruszać — z racji jego oczywistości — nie warto. Warto jednak pamiętać, iż Rosja Sowiecka była współagresorem w 1939 r., że zagarnęła 51% przedwojennego terytorium Rzeczypospolitej, że setki sądeczan poznały, co to Syberia, a wielu stało się ofiarami ludobójstwa, m.in. w Katyniu, Charkowie i Twerze.

Wymiar prawny określają międzynarodowe konwencje ratyfikowane przez Polskę, dotyczące cmentarzy wojennych, ich ochrony, opieki, etc., ale także — w lokalnym kontekście — „legendarna” już uchwała Rady Miasta Nowego Sącza, chyba z 1992 r., która została podjęta przez sądeckich radnych, mających dość odwagi i nieskażonych bzdurą poprawności politycznej. Rodzi się pytanie, dlaczego ta uchwała nie została zrealizowana. Nie mnie na to odpowiadać z oddali, choć kusi powiedzieć za Adamem Mickiewiczem, „iż ton mongolski jakby urzekł dusze”. Mnie natomiast trzeba dodać, iż podobny problem został rozwiązany godnie i bez dyplomatycznych napięć w Krakowie, gdzie — za sprawą ówczesnego Wojewody Krakowskiego prof. Jacka Majchrowskiego — dokonano ekshumacji spoczywających przed Barbakanem żołnierzy Armii Czerwonej i uroczystego pochowania ich na cmentarzu wojskowym, a pomnik czerwonoarmisty usunięto. Wystarczy, zatem, zapytać u źródła, czyli w tamtejszym Urzędzie Wojewódzkim, tudzież Komitecie Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, jak proceduralnie do sprawy podejść, aby wszystko odbyło się *lege artis*.

Wymiar obyczajowy każe nam zachować szacunek dla zmarłych i ich miejsc ostatniego spoczynku. W takiej tradycji szacunku, nawet dla grobów naszych nieprzyjaciół, nas na ogół chowano. To jednak nie musi znaczyć, aby godzić się na rzeczy, które swoją wymową symboliczną wykraczają poza ten święty obyczaj szacunku dla zmarłych. To nie powinno znaczyć, aby

nadal tolerować implikacje faktów, które były w przeszłości fragmentem gry politycznej i obcego dyktatu, zwłaszcza, że jest godne miejsce na cmentarzu komunalnym, gdzie spoczywają bojcy Armii Czerwonej, w cywilizowanym porządku i poszanowaniu dla ich żołnierskiej śmierci w kwaterze wojennej do tego przeznaczonej. Trzeba wyraźnie w tym miejscu powiedzieć, że nie jest intencją sądeckich radnych — jak sugerują niektórzy obrońcy sowieckiego status quo — zbeczeszczenie szczątków poległych żołnierzy.

I wymiar ostatni, ale moim zdaniem najważniejszy. To wymiar ideowo—moralny, łączący się nierozzerwalnie z dydaktyczno—wychowawczym. Każdy pomnik jest bowiem formą hołdu złożoną adresatowi i ma wymowę symboliczną.

Dziś nikt już może poza polskimi komunistami (ze względów ideologicznych) albo nieukami (z wiadomych względów) nie kwestionuje dorobku dwudziestolecia międzywojennego w Polsce. To był wolny kraj, w którym nikomu — po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. i jej obronieniu w 1920 r. — nie przyszłoby do głowy dyskutować nad zagadnieniem — zlikwidować czy pozostawić symbole obcego panowania. Nie miały szansy na pozostanie pomniki Katarzyny II, Fryderyka II, Marii Teresy, gen. Michała Murawjowa „Wieszatiela”, gen. Fiodora Berga czy innych. Znikła nawet cerkiew w Warszawie, a szczątki ostatniego króla Polski i zdrajcy zarazem, Stanisława Augusta Poniatowskiego, pochowano potajemnie w Wołczyńnie nad Pulwą (gdzieś wśród Błot Poleskich).

A potem przysłała okupacja z zachodu i ze wschodu. Na terytorium Rzeczypospolitej okupanci burzyli pomniki polskich bohaterów. Rosjanie na Kresach niszczyli monumenty Wielkich Polaków, m.in. Piłsudskiego i Kościuszki. Niemcy w Nowym Sączu rozkazali przenieść grobowiec gen. Bronisława Pierackiego na cmentarz komunalny, bo w sercu miasta nie chcieli mieć symbolu walki o Polskę niepodległą.

Wkroczywszy do Nowego Sącza w 1945 r. Rosjanie kazali vis—à—vis tego miejsca wybudować pomnik, symbol swego panowania. Pomniki takie jak ten miały wyznaczać granice imperium, miały pieczętować zasięg wpływów i świadczyć o niezwykłości Armii Czerwonej, strażniczki komunistycznych porządków, miały być wreszcie przestrogą dla wszystkich tych, którzy chcieliby protestować przeciwko porządkowi jałtańskiemu. Krótko po tym jak powstał, próbowali go wysadzić sądeccy partyzanci, żołnierze Polskiego Państwa Podziemnego, ci sami, którzy do stycznia 1945 r. walczyli ofiarnie na Sądecczyźnie z Niemcami. Winno to być dla nas odpowiedzią na

pytanie, co mógł wtedy ów pomnik symbolizować dla ludzi, którzy złożyli przysięgę na wierność Polsce.

Nie przejmując się odczuciami sądeczan, pomnik jednak odbudowano. W czasach PRL odbywały się często w jego cieniu wiece z okazji niepodległości, jak np. w rocznicę rewolucji październikowej. Służył on obcej sprawie. Stawał się antytezą polskiego dziedzictwa narodowego, opartego o patriotyzm staropolski, romantyczny, niepodległościowy...

Konkludując. Pozostawienie lub nie pozostawienie tego pomnika w sercu miasta jest w moim najgłębszym przekonaniu probierzem naszej patriotycznej wrażliwości. Będzie ono opowiedzeniem się przez sądeckich radnych za dziedzictwem PRL-u lub Polską niepodległą, za zdradą lub wiernością, za kłamstwem lub prawdą, za niewolnictwem lub wolnością, za katami lub ofiarami, za najeźdźcami lub obrońcami, za polską historią targowicką lub polską historią monumentalną, pełną wzniosłych przykładów i bohaterów, nauczycielką honoru i fundamentem oporu po każdej nowej klęsce. Wielka dyskusja w tej sprawie zmusza do zadania sobie pytania: Czy Polacy zasługują na niepodległość? Zasługują, ale zasługują także — szczególnie młodzi ludzie — na rzetelną edukację, na staranne wychowanie obywatelsko-patriotyczne, na obronę dziedzictwa narodowego, na wydobycie z lamusa i odkurzenie starych prawd i legend. Młodzi Polacy zasługują na poznanie, skąd my i z czego my. Zasługują, by mogli być dumni ze swego kraju i świadomie wziąć na siebie to „jarzmo trudnego obowiązku”, te „kajdany polskości”. Ale do starszych należy wskazywanie im drogi.

Dziś młodzi sądeczanie zmuszeni są przechodzić koło pomnika symbolizującego niewolę i obce panowanie nad Polską. Czynią to bardziej lub mniej świadomie. Jeżeli mniej lub zgoła nieświadomie, to wina leży po stronie nas wszystkich, którzy nie pomogliśmy im poznać i zrozumieć, a nie tylko po stronie tych, którzy przy „okrągłym stole” cynicznie umówili się, jak ma wyglądać demokratyczna i koncesjonowana Polska.

Sądeczanie, ale i turyści, przechodzą koło pomnika-mauzoleum centralnie położonego i większego od pomnika prawdziwego sądeckiego bohatera, gen. Józefa Kustronia, większego od monumentów znajdujących się na sądeckich Plantach, poświęconych upamiętnieniu odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r., a także ku czci Adama Mickiewicza. Czy o taką proporcję i wymowę na pewno nam chodzi? Czy bohaterska i patriotyczna postawa naszych dziadów i ojców walczących na różnych frontach o niepodległość Polski do czegoś nas nie zobowiązuje?

Czy 25-ta rocznica powstania „Solidarności”, tego powszechnego ruchu związkowego, społecznego i niepodległościowego, tego świtu naszej wolności, nie każe nam zadbać o pamięć i tożsamość, o co upominał się ciągle polski Król–Duch, Jan Paweł II?

Czy i sprawa tego pomnika nie zamyka się przypadkiem w sensie niezmiennego od czasów zaborów pojęcia Wielkiej Narodowej Sprawy?

Pamiętajmy o słowach Prymasa Tysiąclecia, ks. kard. Stefana Wyszyńskiego, że „naród, który traci pamięć, nie ma dokąd iść”, pamiętajmy o słowach Poety Niezłomnego z pokolenia Kolumbów, Zbigniewa Herberta, że „trzeba tylko minimum koniecznej odwagi”, pamiętajmy o słowach wieszczki narodowej, Juliusza Słowackiego, że „polskie duchy tym przed Bogiem harde, że veto swoje na wspak światu kładą”.

I refleksja kończąca te ad hoc poczynione rozważania na temat tego „kłopotliwego” sądeckiego pomnika w wymiarze najpoważniejszym z możliwych, bo ideowo–moralnym. Wypowiadając się wielokrotnie w tej kwestii, bądź co bądź historycznej, starałem się spełniać dwa podstawowe warunki: to znaczy wiedzieć o czym mówię i nie kłamać. Często mamy do czynienia ze stosowaniem historycznej argumentacji dla celów czyjejs bieżącej polityki. W tym wypadku nie powinna to być sprawa „polityczna” przypisana jakiegokolwiek partii w Radzie Miasta, ale „głos wolny, wolność ubezpieczający”, odważnie, ale i roztropnie wypowiadający się w sprawie naszej sądeckiej woli, w imię naszych polskich powinności.

Sprawa jest trudna, ale nie beznadziejna. Szkoda tylko, że zrobiono z niej oręż w walce o „cywilizację” sądeckich radnych, co w moim przekonaniu nie jest potrzebne, a nadaje tej sprawie polityczny charakter, kiedy w rzeczywistości jest to sprawa ponadpartyjna, bo narodowa. I może zamiast spierać się czy usunąć pomnik ku czci Armii Czerwonej, należy zastanowić się, jak jego architektoniczną skorupę wykorzystać, aby stał się w sercu miasta czymś na wskroś patriotycznym? Może po przeniesieniu na cmentarz komunalny prochów poległych żołnierzy i wizerunku czerwonoarmistów, umieścić w nim sądecki Grób Nieznanego Żołnierza, który od czasu okupacji znajduje się na cmentarzu komunalnym? Dlaczego nie, skoro w wielu polskich miastach (np. w Krakowie czy Warszawie), Grób Nieznanego Żołnierza Polskiego znajduje się w centrach tych dwóch stolic Polski, doznając tam szczególnego szacunku, nie tylko podczas patriotycznych obchodów czy manifestacji, ale codziennie swoją symboliką przypominając o tym „jarzmie trudnego obowiązk”, jakim jest patriotyzm oraz zwracając uwa-

gę przechodniom czy turystom na martyrologiczny wymiar naszej polskiej Wielkiej Narodowej Sprawy.

Maria Kurzeja-Świątek

**JULIAN DYBIEC, NIE TYLKO SZABLĄ. NAUKA I KULTURA
POLSKA W WALCE O UTRZYMANIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ
1795–1918, KRAKÓW 2004, [s. 337].**

Autor książki — urodzony w Łącku na Sądecczyźnie — jest wybitnym naukowcem, kierującym aktualnie pracami Zakładu Historii Kultury i Oświaty Uniwersytetu Jagiellońskiego. Historyk zaznacza we wstępie swojej pracy, iż pod wpływem obchodzonych rocznic powstań i walk orężnych z czasów wojen światowych, wytworzyło się wśród Polaków przekonanie, że to właśnie dzięki tym zrywom zawdzięczamy ciągłość narodową. Według Autora, tradycja walki zbrojnej marginalizuje doniosłość pracy organicznej, jak i ogromną rolę kultury i nauki w walce o przetrwanie narodu, gdy tymczasem to właśnie kultura umacniała świadomość narodową, utwierdzała poczucie odrębności etnicznej, a te z kolei nie pozwoliły zapomnieć o niepodległości i dążeniu do jej odzyskania poprzez powstania. Na potwierdzenie tej tezy zostały przytoczone słowa Oswalda Balzera z 1903 r., który w sposób dobitny wyraził przekonanie, że dla narodów nie posiadających własnego państwa kultura duchowa jest „w daleko wyższym stopniu kwestią bytu, aniżeli dla innych, gdyż w braku zewnętrznych form i ram ich działalności, jest ona głównym świadectwem ich życia, jest życiem samym i – bytem”. W tym samym kontekście została przytoczona również doniosła wypowiedź Karola Libelta z 1872 r., w której tenże wymienił sześć warunków niezbędnych do utrzymania narodowego istnienia.

W rozdziale pierwszym swojego dzieła, Julian Dybiec omówił zagadnienie walki o zachowanie języka narodowego. W tej części książki przedstawił politykę germanizacyjną i rusyfikacyjną, której celem było unicestwienie mowy polskiej względnie znaczne jej ograniczenie. Droga do realizacji tego celu wiodła przez wyeliminowanie języka polskiego ze szkół, uniwersytetów oraz urzędów; poważnym zagrożeniem była także obca moda i obcy obyczaj, nie narzucane przez zaborców, lecz przyjmowane dobrowolnie i rozwijające się kosztem polszczyzny. W rozdziale tym Autor przytacza

wiersz Kazimierza Brodzińskiego pt. *Żal za polskim językiem*. Ukazuje, iż poprzez wydawanie językowych poradników i specjalistycznych słowników podejmowano walkę z postępującą niemczyzną i ruszczyzną. Do akcji tej energicznie przystąpiło wielu literatów i uczonych.

Rozdział drugi został poświęcony historii katalogowania polskiego dorobku piśmienniczego. Autor dowodzi w nim, iż fałszywe były częste stwierdzenia propagandy politycznej, że naród polski nie wniósł niczego poważniejszego do światowego dziedzictwa intelektualnego. Przywołanie i omówienie twórczości Feliksa Bentkowskiego, autora dwutomowej *Historii literatury polskiej wystawionej w spisie dzieł drukiem ogłoszonych*, czy Michała Wiszniewskiego, twórcy kilkutomowej *Historii literatury polskiej*, a przede wszystkim Karola Estreichera, który opracował *Bibliografię* przytłaczającą swym ogromem, daje rzeczywisty obraz dorobku polskiej nauki. O tym wszystkim pisze Julian Dybiec w sposób jasny i z wielkim znawstwem przedmiotu.

Rozdziały trzeci i czwarty dotyczą gromadzenia i ratowania przed zatraceniem polskiego dziedzictwa kulturowego. Zagadnienie to zostało zaprezentowane poprzez ukazanie niezłomnej działalności Tadeusza Czackiego, Gotfryda Ernesta Grodka, hrabiego Tytusa Działyńskiego, Edwarda Raczyńskiego, a także podanie zawartości niektórych bibliotek. Autor uzmysławia czytelnikowi ogrom trudu, jaki podjęły światłe jednostki w okresie zaborów, przyczyniając się do ocalenia dorobku Polaków minionych epok.

W rozdziale piątym Autor przeanalizował pracę dziejopisów. Zwrócił uwagę, że to właśnie historycy swymi dziełami tworzyli wiedzę o przeszłości kraju, przyczyniając się tym samym do stworzenia niezbędnych warunków do rozwoju świadomości narodowej. Zaborcy wytrwale dążyli do tego, aby polskiemu narodowi odebrać przyszłość, niszcząc pamięć o przeszłości. Dlatego praca historyków w okresie zaborów, mająca za zadanie pokazanie prawdy o dziejach państwa i narodu, miała tak ogromne znaczenie. Autor zwraca uwagę na rolę jaką odegrało powołanie w 1869 r. w Uniwersytecie Jagiellońskim pierwszej katedry historii Polski, a w czternaście lat później drugiej w Uniwersytecie Lwowskim. W tym kontekście Julian Dybiec przedstawił działalność kilku wybitnych uczonych — historyków.

W rozdziale szóstym scharakteryzowano dokumentowanie zwyczajów i obyczajów narodowych, a więc tę działalność, która miała wielkie znaczenie nie tylko ze względu na antypolską politykę zaborców, ale także z uwagi

na gwałtowne przemiany cywilizacyjne, jakie dokonywały się w ówczesnej Europie. W opinii Juliana Dybca — tradycja narodowa — zawarta w zwyczajach ludu, jego pieśniach, obrzędach — stanowiła o tożsamości narodowej. Jako pioniera terenowych badań ludoznawczych wymienia Zoriana Dołęgę Chodakowskiego (prawdziwe nazwisko Adam Czarnocki). Omawia również dorobek Oskara Kolberga. Pisze także o twórczości Łukasza Gołębiowskiego, poświęcając nieco miejsca jego pracom: *Lud polski* oraz *Ubiory w Polsce*.

W rozdziale siódmym zostało przybliżone zagadnienie tworzenia biografistyki narodowej. Praca w tym zakresie doprowadziła do powstania polskiego panteonu narodowego, zapoznając społeczeństwo z osiągnięciami najwybitniejszych Polaków zarówno politycznymi i gospodarczymi, jak i kulturalnymi. Autor zwraca przy tym uwagę na fakt, że tworzenie się panteonu narodowego nie odbyło się bez wielkich napięć, kontrowersji i konfrontacji z przedstawicielami nauki obcej.

W rozdziale ósmym zostały przybliżone różnorakie prace uczonych, przy pomocy których starano się likwidować rozrywające Polskę podziały polityczne, podtrzymując w społeczeństwie poczucie jedności historycznej i geograficznej. Autor zwraca szczególną uwagę na postać Tomasza Święckiego, który w 1816 r. ogłosił dwutomowe dzieło pt. *Opis starożytnej Polski*. Od niego to bowiem rozpoczęła się prawdziwa erupcja opisów dawnej Polski. Duże wrażenie na czytelniku wywierają zamieszczone na stronach 275–277 fragmenty poezji Wincentego Pola.

Ostatni rozdział dzieła rozpoczyna się od słów: „Historia państw europejskich dowodzi, że nic tak nie zespala z państwem i nie identyfikuje z ideologiami tworzonymi przez nie jak edukacja. Edukacja prowadzona od najwcześniejszego okresu dzieciństwa wszczepia idee i uczucia, wyrabia przywiązanie do określonej tradycji narodowej i państwowej” (s. 283). W okresie niewoli państwowej oświata była głównym narzędziem germanizacji i rusyfikacji. Poruszając ten problem, Autor ukazał zagadnienie wydobywania się edukacji polskiej spod dominacji zaborców. Przedstawił sposoby, jakimi przeciwstawiano się nauczaniu oficjalnemu i jak znajdowano drogę do nauczania niezależnego, które odzwierciedlało prawdziwe potrzeby społeczeństwa.

Książka Juliana Dybca daje szeroki obraz nauki i kultury polskiej w okresie zaborów oraz niezłomnej walki prowadzonej w obronie tożsamości narodowej. Dzieło to z uwagi na swój przekrojowy charakter, dotyczący ponad

stuletniego okresu niewoli narodowej, wymagało przeanalizowania ogromnego materiału, z którym to problemem Autor uporał się metodycznie i fachowo. Umiejętnie wydobył i usystematyzował poszczególne zagadnienia, które zostały tak przedstawione, że każde z nich może stanowić oddzielną całość. Publikację wzbogacają wypowiedzi wybitnych twórców nauki i kultury, ubarwiają wiersze znanych poetów. Duże znaczenie odgrywają przypisy, które pozwalają osobie zainteresowanej dotrzeć do cytowanych, bardzo często rzadkich dzieł. Ciekawa i z polotem napisana praca wypełnia istotną lukę w badaniach nad rolą kultury i nauki w okresie niewoli. Może służyć w przyszłości jako fachowy przykład innym badaczom, którzy zechcą dalej zgłębiać to zagadnienie. Należy dodać w tym miejscu, że książka wzbudziła duże zainteresowanie naukowców, studentów i miłośników historii zarówno w kraju, jak i za granicą. Kilka jej egzemplarzy znajduje się w jednej z bibliotek polonijnych w Chicago, z której korzysta drugie a nawet trzecie pokolenie naszych rodaków.

Szanowny Panie Profesorze! Małopolscy bibliofile z radością przyjmą wiadomość, że w przyszłości stworzy Pan kolejne dzieło, tym razem w odniesieniu do nauki i kultury polskiej w latach 1772–1918 w Galicji — uwzględniając publikacje napisane m.in. przez sądeczan i o Sądeczczyźnie.

Bogdan J. Balcerowicz

BARBARA PALUCHOWA, *MOIM GÓRM*, KRAKÓW 2004

„Mieszkam w jednej z najpiękniejszych siedzib ludzkich, w Beskidzie Sądeckim” — napisała kiedyś o sobie i swoim miejscu na ziemi Barbara Paluchowa z Piwnicznej Zdroju — nasza serdeczna koleżanka, przynależna od początku do PSPL-owskiej rodziny dziennikarskiej, redaktor naczelna miesięcznika „Znad Popradu” (ukazuje się od 14 lat), kawaler Orderu Uśmiechu.

Jednak nie o Jej dziennikarskiej pracy chcemy dziś opowiedzieć, ale o równie ważnej, a może i ważniejszej twórczości artystycznej. Urodzona w Kobylance koło Gorlic, w Beskidzie Niskim, zamieszkała potem w Krynicy, gdzie skończyła szkołę średnią. Po ukończeniu krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, z dyplomem wydziału architektury wnętrz, już jako mężatka, zamieszkała w Piwnicznej Zdroju — jak sama mówi — „w miejscu najpięk-

niejszym pod słońcem”. Jako wrażliwa i dojrzała już poetka debiutowała w 1986 r. w „Gazecie Krakowskiej”, zdobywając potem wiele nagród i wyróżnień w ogólnopolskich konkursach literackich. Od tego czasu wydała sześć tomików poezji, a siódmy, zatytułowany *Moim górom*, ukazał się pod koniec ubiegłego roku. To jemu poświęcimy dziś więcej uwagi. Jest bowiem w jej poetyckim dorobku książką szczególną. Przepojoną miłością do cudownych krajobrazów gór i ludzi, których spotyka na swoich ścieżkach. Wokół Beskidów wiruje jej rzeczywisty i poetycki świat. Wrażliwość ta utkana jest rozległymi pasmami gór, po których wędruje jej rozmodlona dusza poetki i malarki. Bo z równą pasją i wewnętrznym żarem oddaje się obu tym artystycznym fascynacjom.

Ta wrażliwość ma swoje wyraźne kształty, barwy, światło, przestrzenie, malarskie światłocienie wnikające do jej wierszy poprzez słowomyśli i słowocucia. Wzajemne przenikanie się tych dwóch światów nadaje jej obrazom i wierszom pełnej trójwymiarowości, tak przecież potrzebnej, aby oddać wszystkie subtelności impresji w obu tych obszarach sztuki.

Trzeba bliżej poznać Basię, także pozapoetycko i pozamalarsko (przejętnemu czytelnikowi najczęściej się to nie udaje), pobyc z nią jakiś czas w normalnej prozie życia, czy jak my — jej przyjaciele — w czasie dziennikarskich peregrynacji, aby poczuć, zrozumieć, że to „poezjowanie” nie bierze się u niej tylko z nagłych zauroczeń pejzażem, człowiekiem czy sytuacją, ale jest wszystkim tym naraz, jest nawijaniem na prozę życia wstęgi wewnętrznego krajobrazu, zaludnianego potem słowami wywiedzonymi z samej najdalszej głębi światoprzeżywania. Tak właśnie, jak określiła to w poprzednim tomiku *W zwierciadle mojego czasu*, gdy w jednym z wierszy postawiła nas — czytelników — na równi z sobą: „wraz z wami należę do ziemi/ przygnębiająco samotna w tłumie/ znaczę słowami ślad przejścia”.

Może trzeba by jeszcze pojechać w Beskidy i samemu spróbować przeżyć te błyski i olśnienia, nasycić się zapachem słońca rozlanego po halach i świerkowych lasach, mając jej teksty przed oczyma, jak przewodnik po duszy poetki. W tym lirycznym spoglądaniu na świat i swoje góry Basia oddaje całą niepowtarzalną, zmysłową, kobiecą krągłość krajobrazów. W dole zaszumi nam Poprad, marszczony wiatrem od Radziejowej, a po drugiej stronie Kiczar wezwie na wędrowkę, obiecując wrażenia, których nigdy nie zapomnisz.

Odgłosy otaczającej poetkę przyrody, radosny szum wiosennego potoku, ptasie pogwarki wśród letniej ciszy świerkowych lasów, szelest niesionych

jesiennym wiatrem płonących liści — to wszystko może być także naszym udziałem. Aksamitnie chłodnym płaszczem zauroczonego krajobrazu poetka otacza siebie i czytelnika. Wystarczy tylko dać się poprowadzić, unieść, zawierzyć artystycznemu przetworzeniu rzeczywistości. To jak podróż do własnego wnętrza i odkrywanie, przy pomocy tych wierszy, nieznanych dotąd sobie obszarów własnej wrażliwości.

Taka jest siła tej poezji. Jak każdej dobrej poezji, o której kiedyś Dylan Thomas napisał: „Dobry wiersz to wkład do rzeczywistości. Świat z chwilą, kiedy przybywa dobry wiersz, nigdy już nie jest ten sam. Dobry wiersz pomaga zmieniać kształt i znaczenie wszechrzeczy, rozszerzać wiedzę o człowieku, o sobie i o tym, co go otacza”.

Tomik *Moim górom* (dedykowany pamięci dziadków — Wiktorii i Adamowi Patenom, których dagerotyp z 1918 r. otwiera wstęgę tych wierszy), przepiętny ciepłem ludzi i beskidzkiego krajobrazu, w wielu utworach zawiera retrospektywne obrazy z dzieciństwa, w którym poetka widzi początki kształtowania swojej wrażliwości na otaczający ją świat. Jak w wierszu *Kraina błogostawieństw* pamięci jej Mamy Heleny: „dlaczego/ tak często/ pamięci zasuszonych listkiem/ powracam/ do szczytów chmurami uskrzydionych/ do lasów ptasiego świstu/ do wyczarowanego matczynymi rękami sukienek szczęścia/ do jasnych dni/ budzących się w dolin kołyskach/ do bijącego/ w krainie ośmiu błogostawieństw/ niewinnego serca dzieciństwa...”, by jeszcze mocniej to zaakcentować i potwierdzić w wierszu *Górolskie słowa*, pisany gwarą Czarnych Górali: „rodziła mnie matuś w górach/ Beskid mi bez krew przepływo...”, czy w wierszu *Zapach szczęścia*, pamięci Ojca Piotra Krężołka: „zanurzona w czarną głębinę wieczoru/ na ramionach ojca/ w zapachu szczęścia wracałam do ciepłej kryjówki drewnianego domu...”

Wierszy pisanych gwarą Czarnych Górali jest w tomiku więcej. Znaczone rytmiczną kadencją tej mowy szczególnej, przepiętne oddechem nieprzemijającej tradycji i ciepłem drugiego człowieka, spletają się tak nierozzerwalnie z tym beskidzkim krajobrazem. Jak choćby *Sen ło Karpatach*: „Doteś mi Panie na drodze bez zycie/ ciało i duse w bioty kosulinie.../ siwoś Poprodu co mi w łocach płynie...”, czy wiersz pamięci ks. Prof. Józefa Tischnera *Nie wszystko się kończy*. I jeszcze wiersz o swoich Rodzicach: „...Dzisiok tatuś z mamom śpiom pod krzyzykami/ co zetlałe w rokach chylom sie do siebie/ ino ło zmyrkanu w gwiozdach nad wiyrchami/ budzom sie i świycom na beskidzkim niebie...”

Te podniebne wyznania i podziękowania za życie w tych miejscach Beskidów, bez których nie byłoby w Basi oczach tych modlitewnych błysków i refleksji nad zbrataniem się z przyrodą, jest pełne wzruszającej prostoty poetyckiego wyrazu. A przecież są to wiersze nie tylko utkane z krajobrazów gór, ale przede wszystkim z ludzi, z ich losów i ścieżek poplątanych, wspomnień z chaty dzieciństwa i dorosłych zmartwień, z trosk codziennych, umacniających wiarę na kolejne dni i lata, szarpane wiatrem zdarzeń umęczone serce, gdy poetka szuka w sobie ukojenia: „...ty owieczko mojego serca/ paś się spokojnie/ aż po mglistą jesień oczu/ oszronioną zimę głowy...”

Natrafimy w tomiku także na wiersz poświęcony barwnej postaci Epifana Drowniaka — krynickiego Nikifora, malarza prymitywisty, którego Basia znała i pamięta z dziewczęcych lat spędzonych w Krynicy, charakteryzując go trafnie już w pierwszym wersie: „Głuchawy z laseczką niewysoki w czapce...” Szczególny to wiersz, ma bowiem na sąsiedniej stronie swoje łemkowskie tłumaczenie dokonane przez znanego poetę Petra Muriankę.

Teraz Basia odwdzięcza się tym góróm, pachnącym tak swojsko, swoim bliskim, przyjaciółom i wszystkim, których spotkała na swojej drodze, gdy pisze gwarą: „Dło wszytkich co pumogali/ kluć sie w głowie wiyrsy pto- kom/ dlo tych co sie przycyniuły/ ze furkajom hań wysoko...” Odwdzięcza się swoją poezją, w której pomieścić chce wszystkie smaki swojego życia. Odwdzięcza się kolejną poetycką książką, której lekturze i zamyśleniom nad nią warto poświęcić kilka cichych wieczorów dla przeżycia tego misterium uniesienia, w którym człowiek z przyrodą spleta się tak nierozdzielnie, a co tak mocno tkwi we wrażliwości poetki, o której mówi: „wmalowały mnie w siebie góry/ wszumiały lasy/ zdumieniem dziecięcych uszu i oczu/ /...// barw niezliczonych harmonią/ rozpisaną/ na cztery pory roku/ cztery pory życia/ w czterech błogosławionych ścianach/ domu mego/ Beskidu...”

Dodatkowym walorem artystycznym tej książki są kolorowe zdjęcia górskich pejzaży kilku autorów, w tym Basi córki — Ali — świetnego fotografa. Towarzyszące wszystkim wierszom zdjęcia doskonale komponują się z ich klimatem i tematyczną zawartością. Są jak nieodzowne uzupełnienie swojego, krajoznawczego przewodnika po tych cudownych zakątkach Beskidów.

Czekamy, Basiu, na kolejne książki poetyckie, które powiodą nas w nowe pejzaże twojej duszy

SPIS TREŚCI

PIOTR WIERZBICKI

Sądecki dobrodzieje oraz czynszownicy klasztoru
i kościoła oo. Karmelitów na Piasku w Krakowie
na przełomie XVII i XVIII wieku 3

WOJCIECH SAPALSKI

Malarskie nawiązania i kopie gotyckiej rzeźby
Madonny z Kruźlowej 6

STANISŁAW KORUSIEWICZ

Cmentarz wojskowy 350 — kwatery zachodnia (a) cz. 1 17

TADEUSZ BASIAGA

Wiersze 65

ANNA TOTOŃ

Jan Żaroffe — zapomniany rzeźbiarz sądecki 73

JAN SAMEK

Zapiski z kontaktów naukowych oraz prac badawczych na
Sądeckczyźnie w latach 1946–2000 76

Listy, opinie, polemiki, recenzje 92
